

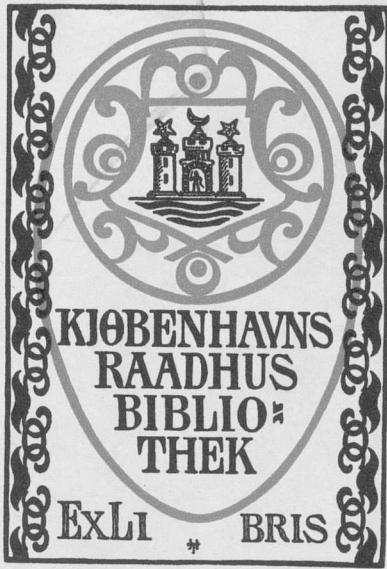
591978713

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

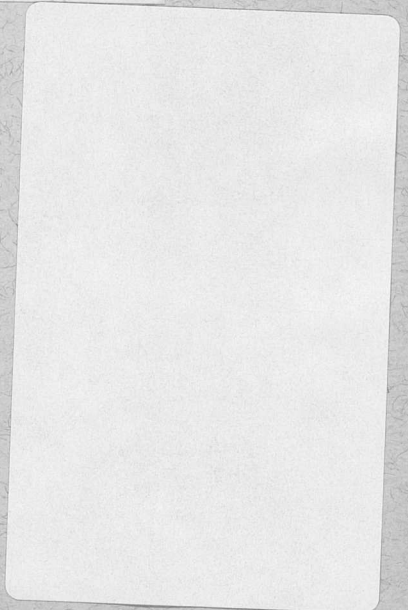
09.61721 Tr

RHB

09.61721

T2

Det kongelige
Frederiks Hospitals
Oprettelse

Af G. Tryde

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck

Kjøbenhavn

1945

DET KONGELIGE
FREDERIKS HOSPITALS
OPRETTELSE

09.617
Fr 33
tr

ex 1

14403

NORLUNDES BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

20500

FORORD

København, som er saa fattig paa gamle historiske Bygninger, besidder, mærkeligt nok, endnu 3, der betegner lige saa mange Faser af den Udvikling, Hospitalsvæsenet har gennemgaaet fra det 15. til det 18. Aarhundrede. Det er Helligaandshuset, nu Kommunebibliotek, Søkvæsthuset, nu en Del af det forenede Dampskibsselskabs Kontorbygning, samt det kgl. Frederiks Hospital, nu Kunstindustrimuseet. Dette sidste betegnede i Virkeligheden det største Fremskridt, dybest set større end de Fremskridt, Hospitalerne senere har gjort følgende Lægekunstens Udvikling og Autoriteternes voksende sociale Forstaaelse.

Det foreliggende Arbejde er tænkt som et Bidrag til Skildringen af de Forhold, som laa til Grund for Oprettelsen af Frederiks Hospital, og af de Overvejelser, der førte til dets Indretning, væsentlig set ud fra lægelige Synspunkter.

For den betydelige Hjælp, Carlsbergfondet og den Raben-Levetzauske Fond har ydet mig til Arbejdets Offentliggørelse, bringer jeg herved min oprigtige Tak.

G. TRYDE

*Frederik V's Buste paa Rigshospitalet
1783.*

INDLEDNING

Den 31. Marts 1757, hans Majestæt, Kong Frederik V's Fødselsdag, lukkede det Kgl. Frederiks Hospital for første Gang sine Porte op for at modtage Patienter. Det var noget ganske nyt i de to Kongerigers Historie, at der her var oprettet et Hospital for alle Stænder, men navnlig for de fattige, som her kunde finde Behandling for deres Sygdomme og maaske genvinde deres Helbred og Arbejdsevne, et Hospital, hvis Tilblivelse skyldtes den enevældige Konges humane Tankegang og hans Interesse for at fremme Studiet af Lægevidenskaben. Højt lød Lovprisningen af Kongens milde og menneskekærlige Sind og hans ophøjede Værk i svulstige Udtryk, der dog var oprigtigt ment og tolkede de Følelser, som det opvakte i et med social Forsorg ikke forvænt Folk. Hospitalets efter Datidens Forhold moderne og rige Udstyrelse vakte Begejstring her hjemme og Interesse ud over Landets Grænser, det lokkede Besøgende til fra Udlandet og gød lidt ny Glans over den danske Medicin, hvis af Bartho-

Frisen er Gengivelse efter en Model af Relieffet paa Frontespicen, der forestiller den barmhjertige Samaritan. Modellen tilhører Prof. K. Faber.

linerne skabte Ry i Aarenes Løb var blegnet. Danmark naaede hermed op paa Linie med Udlandet, hvor lignende Hospitaler forlængst havde set Lyset. Det var et Led i den lange Udvikling, som Sygdomsbekæmpelsen havde gennemløbet fra Oldtidens Xenodochier og Nosocomier og fra Klosterhospitalerne, over hvis Virksomhed just i vore Dage Isagers og Møller-Christensens Udgravninger af Øm og Æbelholt Klostre har kastet nyt Lys. De var opstaaet som Følge af Kampen for at mildne den trykkende Nød, som Krige og den dermed følgende Fattigdom havde medført. Faatallige i Forhold til Antallet af nødlidende som disse Hospitaler var, maatte deres Bestræbelser først og fremmest gaa ud paa at hjælpe de mest elendige, Krøblingene, de ganske hjælpeløse, som ellers vilde gaa en Død i Usseldom i Møde. For dem blev Klosterhospitalet den sidste Tilflugt, og et stort Tab var det, da Reformationen lagde sin kølige Haand paa Klosterne. Selv om mange af de her i Landet ret talrige Helligaandshuse gik over til det borgerlige Samfund og vedblev at modtage hjælpeløse syge, kunde de ikke udvide deres Virksomhed, manglede ogsaa Lægehjælp og blev mest Anbringelsessteder. Betegnelsen Hospital har derfor helt ned til vore Dage været knyttet til dem.

Men i de store Lande, udgaet fra Italien, fødtes Trangen til at hjælpe ogsaa andre syge, som i Hjemmene ikke kunde finde tilstrækkelig Pleje, og tillige en Erkendelse af, at det vilde være til Gavn for Uddannelsen af Læger og for Lægevidenskaben, at der oprettedes Hospitaler ogsaa for helbredelige Patienter. Bekendt er det i 1204 i Rom oprettede Ospedale di San Spiritu, det pragtfulde Ospedale maggiore i Milano og Nosocomium

beatæ Mariæ Annunciatae i Neapel, der for os Danske har den særlige Interesse, at Thomas Bartholin i sin „De peregrinatione Medica“ fra 1674 har givet en meget interessant Beskrivelse af det.¹ Andre af de store Lande fulgte med. Hôtel Dieu i Paris er vel nok det mest bekendte i Frankrig. Med sine 2000 Patienter — betydelig færre Senge —, men hospitalsmæssigt og hygiejnisk set meget slet, skyldte det sin Berømmelse, at nogle af Paris' prominente Læger og Fødselshjælpere knyttedes til det, og det blev derfor et af de Centra, mod hvilket kundskabstørstende Læger fra alle Lande stiledede. Der oprettedes gode Hospitaler i England og Skotland, ved mange Universiteter, ligesom ogsaa det i 1727 i Berlin indrettede Charité nød et vist, men lidt overdrevent Ry.

Danmark var kun til Dels fulgt med i denne Udvikling, og havde ikke taget det sidste Skridt. Det havde, som sagt, haft sine Klosterhospitaler, sine Helligaandshuse, Fattiggaardssygestuer og St. Jørgensgaarde, men med Undtagelse af maaske de første var alle disse præ-

1. Hospitalet, siger han, er pragtfuldt og rigt; de febersyge behandles i underste Etage, de kvæstede i Etagen ovenover [altsaa henholdsvis i en medicinsk og en kirurgisk Afdeling]. I øverste Etage „locus amœnus et patens panditur,“ hvilket vel vil sige, at der her er et veritabelt Taganlæg med dejlig Udsigt, til hvilket Rekonvalescenterne havde Adgang, for at de kunde komme til Kræfter og vænne sig til Luften. I den underste Etage var der et særligt Lokale til Optagelse af moribunde og haabløst syge, og ved Siden af Rum for de ærværdige Fædre. Ved hver Seng var der ophængt en Tavle, paa hvilken man noterede, hvilken Dag den foreskrevne Medicin var ordineret, og hvor ofte den var taget.

Ogsaa Hjemmet for de uhelbredelige var meget stort, og der var ved det ansat 2 Kirurger, lige saa mange Assistentter, 2 Medici og 1 Kvinde. Assistentterne maatte aflægge Prøve, før de blev antaget.

gede af Fattigdom og Usselhed. Kun København havde i 1685 faaet et virkelig brugbart Hospital i Søkvæsthuset, men dette var kun for syge og kvæstede Mænd fra Krigsmarinen; for den store Mængde hospitalstrængende syge, især blandt Datidens store Proletariat, var der intet gjort. De maatte behandles i Hjemmene, om de havde noget. De medicinske Studenter var henvist til den tørre, teoretiske, skolastiske Lærdom, som det medicinske Fakultet kunde præstere, og det slap Læger løs paa Menneskeheden, som næppe nogensinde havde set en syg i hele Studietiden. Kun ved Studierejser i Udlandet kunde de mere begunstigede komplettere deres Kundskaber ved Sygesengen. Der var ikke mange af dem, og Kongen var ikke karrig med sine Understøttelser. Men det følte som en Nedværdigelse for Landet, at det ikke kunde give sine egne Læger en forsvarlig Uddannelse, at man maatte se tyske Læger blive indkaldt til Hoffet, og at Landet, der dog den Gang endnu var en Stat, man maatte regne med, paa dette kulturelle Omraade var distanceret af Landene mod Syd og Vest.

Nu var der rejst et Hospital, der stod som et Vartegn om en ny Periode i Samfundslivet. Dets Tilblivelse kan derfor maaske paaregne nogen Interesse.

DER TRÆNGES TIL ET HOSPITAL

Fremragende danske Læger havde forlængst og gentagne Gange gjort opmærksom paa, hvor uheldigt det var for de medicinske og forresten ogsaa for de kirurgiske studerende, at de ikke kunde støtte deres teoretiske Kundskaber med praktiske Studier ved Sygesengen. Observationerne var af alle de store Klinikere anset for Lægevidenskabens Alfa og Omega. Vægtigst var Professore i Medicin ved Universitetet, Balthazar Johannes de Buchwalds Ord.¹ Han talte ud fra lang Erfaring. Tidligt havde han indaandet Hospitalsluften. Han havde fulgt sin Fader, den energiske og dygtige Kirurg,² der i 1690 var blevet ansat som Kirurg ved Søkvæsthuset, paa hans Stuegang og paa hans Rejser, havde 1720 besøgt Boerhave i Leyden, den første der gav en regulær klinisk Undervisning til sine Elever, og var 22 Aar gammel blevet Med-

-
1. Balthazar Joh. de Buchwald, 1697-1763. Dr. med. 1720. Udenlands til 1722. Praktiserende Læge og senere Landfysikus for Lolland-Falster. 1739 Professor i Medicin ved Universitetet i København.
 2. Johannes de Buchwald, 1658-1738. Barts-kærsvend 1680. Talrige Studierejser. 1689 Livkirurg hos Kronprinsen. Amtsmester og Kirurg ved Søkvæsthuset, 1697 Lic. med. 1700 Dr. med. og Overmed. 1717 Professor med.

hjælper hos Lægen paa Søkvæsthuset, Hieronymus Laub.¹ I sin „Systema Anatomiae“, der udkom i København i 1740, udtaler han i Kap. I § 7: „Jeg tror, at intet er mere fremmende for Machaons Videnskab, end hvis der oprettedes flere Hospitaler, og man der frit kunde studere Sygdoms- og Dødsarsagerne, og det vilde ikke være vanskeligt at finde et saadant Hospital her, naar blot det blev bekendt for den ophøjede, guddommelige Konge til Gavn og uhørt Nytte for hans Folk, hvor megen Nytte det vilde kunne være for Medicinen, hvis efter faa Forandringer Flaadehospitalet, almindelig kaldet Søkvæsthuset, kunde tages i Brug igen; thi de øvrige Bygninger, selv om de er store, som vi finder her under Navn af Hospitaler eller Stiftelser, er mere fyldt med gamle, end med syge, og opfylder i meget ringe Grad dette Formaal, naar der ikke er ansat de nødvendige Læger, og de mangler Anstalter for at pleje de syge.“ Ogsaa ved anden Lejlighed slog han paa, til hvor stor Nytte det kunde være, om man havde fornuftige Anstalter til Sygehuse under retskafne medicorum Opsyn, og et Vidnesbyrd om, at han stadig syslede med disse Tanker, finder man udtrykt i en Disputats, som en af hans Elever, Peter Rudolph Wandeler² den 30. Marts 1746 forsvarede for den medicinske Doktorgrad under Buchwalds Præsidium. Disputatsens Titel er: „De insigni emendatione medicæ praxeos in nosocomiiis invenienda“.

1. Hieronymus Laub: 1684-1753. Dr. med. 1707. Læge ved Søkvæsthuset 1711.

2. Peter Rudolph Wandeler: 1714-75. Født i Slesvig. Dr. med. 1746. Stadsfysikus i København 1748. Prof. med. design. 1759. Prof. ord. 1775.

I Fortalen til sin Disputats siger Wandeler, at han kunde naturligvis godt have valgt en eller anden Sygdom som Emne, men han havde nu valgt dette, fordi han mente, det kunde være nyttigt, og af oprigtig Kærlighed overfor sine Medstuderende, da han havde set, at næsten enhver Lejlighed til metodisk at lære og øve Lægekunst var nægtet dem, fordi der ikke her var noget Hospital, og heller ikke for ham selv vilde det have været anderledes, hvis ikke den berømte Livlæge Laub og hans højagtede Lærer [Buchwald] havde hjulpet ham. Laub var Læge paa Søkvæsthuset, hvor han, Wandeler, dog kunde faa noget Begreb om Hospital, og Buchwald har jo sikkert doceret sit Yndlingstema for ham, maaske givet ham Emnet. Det er derfor højst sandsynligt, som Julius Petersen siger, at det er Buchwalds Tanker, der er udfældet i Disputatsen.¹

Wandeler tager som Udgangspunkt, at Medicinen skylder Observationen sin Oprindelse og Udvikling. Og Observationer gøres bedst paa et Hospital. Et saadant maa ikke ligge inde i Byen, for at ikke de fra det stammende Afløb skal skade de omboende eller forbipassende, men heller ikke ved Havet for ikke at besmittes af dets Urenheder eller generes af dets Kulde. Hermed tænker han vist paa Søkvæsthuset og Havnen, i hvilken alt Svineri udtømmes. Det maa heller ikke ligge paa et sumpet Terræn, som Ladegaarden her ved Byen.² Det

1. Jul. Petersen. Den danske Lægevidenskab 1700-1750, København 1893, pag. 283.

2. Naar Jul. Petersen i sit Referat af Disputatsen (l. c. pag. 280) siger, at Wandeler rosede fremhæver Ladegaardens heldige landlige Beliggenhed, er dette ikke korrekt (Disp. § VII).

bør kunne rumme 600 Patienter fordelt i mindst 6 Sale for de forskellige Sygdomme med „nogle Enkeltsenge og 6-8 Sygepassere [atter Søkvesthuset], som skal være til Stede, naar der modtages Besøg for at forhindre, at der indføres Madvarer eller Kvaksalverimedicin.

For de studerende bør der være en Opholdsstue, hvor de kan tilbringe Mellemtimerne og Nætterne, naar der vaages, og der maa indrettes en Obduktionsstue vendende mod Nord.

Selvfølgelig maa der ansættes en Spisemester og indføres et Spisereglement.

En Kirurg kunde Hospitalet ikke undvære, men han maatte ikke foretage nogen betydeligere Operation undtagen efter Lægernes Ordre.

Indlæggelse i Hospitalet kunde kun finde Sted efter det medicinske Fakultets Skøn, eller i det mindste Hospitalslægenes, og enhver helbredt skulde udskrives for ikke at tage Pladsen op for andre, og hvis han ikke havde noget Hjem, anbringes i et Arbejdshus. Endelig maatte der indrettes en Medicinstue til Fremme af Brugen af de indenlandske Lægeurter og af Sparsommelighedshensyn.

Hvad de Foranstaltninger angaar, som han anbefalede til Gavn for det medicinske Studium, saa sporer man i dem tydeligt Buchwalds Haand. Der var jo ikke her hjemme ret mange medicinske Studenter, og han og Planerne tager ikke Sigte paa ret mange. Tre eller flere medicinske Studenter maatte der være i hver Hospitalsafdeling, og de skulde af Lægen hver have tildelt et Antal Patienter, som de skulde observere og give den ordnede Medicin med Opnotering af Virkningen. Hver Maa-
ned skulde deres Journaler samles og af Lægen sendes

til det medicinske Fakultet. Det rimer jo kun daarligt med det store Hospital paa 600 Senge, og skulde Journalerne omfatte 600 Patienter, faar man Medlidighed med det medicinske Fakultet. Men det stemmer godt med hans Forslag, at den medicinske Doktorgrad 3: Retten til at praktisere som Læge kun maatte tildeles dem, der havde gennemgaaet denne Skole eller en lignende i Udlandet.

Ogsaa for de kirurgiske studerende vilde der paa et Hospital blive langt bedre Lejlighed til Øvelser, end paa det anatomiske Amfiteater.

Det er med stort Udbytte, man læser denne velgennemtænkte og paa et praktisk Formaal sigtende Disputats. Dens Krav om 600 Senge var overdrevent for en saa lille By som København, og om andre Ting af underordnet Betydning kunde der ogsaa disputeres. Hovedsagen var, at Kravet om et Hospital for helbredelige her for første Gang blev klart fremstillet, et Hospital, hvor de for Sygdommenes rette Erkendelse og Behandling saa nødvendige Observationer og Sektioner kunde foretages, og hvor der kunde gives de studerende fornøden klinisk Undervisning, og dette blev fremsat paa en saa fuldendt Maade, at næsten intet, der vedrørte Hospitalsforhold, var forbigaaet.

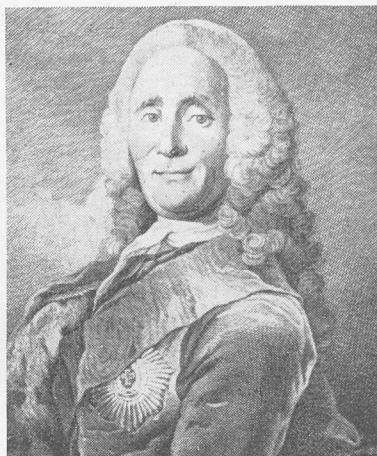
Disputatsen blev dediceret til Kronprinsen, der var kendt for at have et medfølelse Sind over for nødlidende. Muligvis har han da faaet dens Indhold refereret, selv om en medicinsk Doktorgrad sjældent vakte Interesse uden for Inderkredsen. Men denne var lidt ud over det sædvanlige og fandt maaske Sangbund i Kronprinsens velmenende Hjerte. I Øjeblikket havde han dog meget

andet at tænke paa. Det lakkede mod Slutningen af hans Faders, Christian VI's Liv; han døde den 8. August s. A. Men Aaret efter bragte Buchwald atter Sagen paa Bane. Den 15. April 1747 indsendte han til Collegium med. en fuldt udarbejdet Hospitalsplan, som — først den 22. Oktober — blev forelagt sammen med et af ham og Formanden, Professor Detharding,¹ udarbejdet Promemoria. Begge Dele blev approberet. Da han selv var Dekan, maa han ogsaa selv bære Ansvaret for Forsinkelsen. Herfra gik Forslaget til Patronen, Grev Holstein,² men dets videre Skæbne er ukendt, Papirene er forsvundet. At Planen har været paa Linie med Disputatsen, er der næppe Tvivl om, ligesom heller ikke om, at den har tildraget sig Opmærksomhed paa højeste Sted. 2 Aar derefter blev Wandeler Stadsfysikus i København, og 4 Aar senere den første Plan forelagt Kongen.

Tanken om et nyt Hospital beskæftigede Sindene, især i Lægekredse. Tode fortæller saaledes i et af sine mange Maanedsskrifter,³ at der i Fredensborg, hvor Kongen elskede at opholde sig om Sommeren, virkede en Justitsraad Braun,⁴ som var Hoflæge hos ham og nød stor Tillid. Han var Fortaler for de mange Læger og Kirurger, som Kongen lod rejse udenlands, og „han har

-
1. Detharding, Georg (1671-1747) 1695 Dr. med. i Altorf, 1697 Professor med. i Rostock, 1732 Professor med. ved Københavns Universitet.
 2. Johan Ludvig Holstein (1694-1763). Fra 1735 Minister i Geheimeconseillet.
 3. Iris og Hebe. December 1796 pag. 347.
 4. Simon Gottfried Braun blev kort efter Frederik V's Tronbestigelse Livkirurg og Kammertjener hos ham og beholdt denne Stilling til Kongens Død.

forpligtet sig og den seeneste Efterslægt ved at bestemme saa meget, som de Sagkyndiges Raad og Bøn kunde gøre, den højsalige Konge til at bygge og stifte det Menneskekærlighedens Mesterstykke, Frederiks Hospital.“ Umuligt er det ikke, at ogsaa denne Røst har bidraget til at stemme Kongen gunstig for en Plan, der ikke alene talte til hans gode Hjerte, men ogsaa smigrede hans Forfængelighed og var til Ære for hans ophøjede Regering. Men Begejstring var et, at omsætte den i Handling noget andet, og bekendt er det, at Kongen let trættes af Statsforretningerne.

Johan Ludvig Holstein.

Det var da en Lykke for Landet, at hvad Kongen maaske manglede, fandtes til Gengæld i høj Grad hos hans udmærkede Raadgiver, Hofmarskal, Greve A. G. Moltke,¹ der var stærkt interesseret i alt, hvad der kunde fremme Videnskab og Kunst, og som besad Initiativ og Energi. At han har bestyrket Kongen i Beslutningen om at bygge et Hospital, er uden for al Tvivl, eftersom han i sin Plan for Frederik V's Regering bl. a. udtaler, at Forsorg for fattige og syge endnu trænger til megen Forbedring, og det er antageligt, at han gennem Holstein er blevet gjort bekendt med den af Buchwald til Collegium medicum indleverede Plan.

1. Adam Gottlob Moltke (1709-1792) f. i Meklenburg, Overhofmarskal, Statsminister i Geheimeconseillet efter Holstein.

EIGTVEDS HOSPITALSPLAN

Foreløbig overdrog nu Frederik V sin dygtige og erfarne Generalbygmester, Nikolai Eigtved,¹ at udarbejde en Plan til et Hospital til 300 Patienter og en Beregning over, hvad det vilde komme til at koste. De Direktiver, Eigtved fik at gaa efter, var ikke mange. Han fik at vide, at der dertil skulde udlægges et 160×259 Al. stort rektangulært Stykke af den saakaldte „Mønsterplads“, den yderste mod Toldboden liggende Del af Amalienborgkvarteret, strækkende sig mellem Bredgade og Amaliegade. Desuden modtog han en saakaldt Repartition, en Fortegnelse over, hvad Hospitalet skulde rumme; den lyder i al sin Enkelthed saaledes:

„Repartition derer in einem Hospital einzurichtenden Logimenter und Appartiments.

1. Nikolaj Eigtved (1701-1754) f. paa Skjoldnæsholm. Bondesøn. Uddannet som Ingeniør i Sachsen. 1736 til Danmark. Oberst i Ingeniørerne. Hofbygmester. Dir. for Kunstakademiet. Byggede bl. m. andet de 4 Palæer paa Amalienborg.

1. 16 differente Logimenter zu Logierung 300 Patienten:
als

4 jede zu 30 Bettstellen thun 120

4 jede zu 21 — - 84

8 jede zu 12 — - 96

Summa 300 Bettstellen

2. Noch müssen folgende Abtheilungen und Appartiments im Hospital Gebäude sich befinden, als

2 Appartiments zu Logierung den Oeconom

1 — - — des Priesters

1 — - — des Unter Chirurgi

1 — - — des Hospitals Schreibers

1 — - — derer 2 Garnisonschirurgiens

1 — - — des Apothecker Gesellen

1 — - — des Gartners

1 — - — zu den Obductionibus

1 — - — zu der Hospitals Apothecke

1 — - — zu einer grossen Küche

1 — - — zum Laboratorio

1 — - — zur Provision

1 — - — zum Schlachter

3. Wäre in Observantz zu nehmen

1) dass kein frische Wasser im Hospital manquire.

2) dass das Gebäude an einem solchen Orth möchte angelegt werden, wo die Unredlichkeiten [Unreinlichkeiten] einem Abfluss hätten.“

Denne Repartition (Fordeling eller Fortegnelse over Hospitalets forskellige Lokaliteter) tyder dog paa, at der

har været nogen lægelig Bistand ved Planlæggelsen (Buchwald?).

Resultatet af Eigtveds Overvejelser blev et „General-Plan-Grundrids“, hvortil Tegningerne desværre er forsvundet, men hvis Ydre genkendes i det nuværende Kunstindustri Museum, som til Trods for Reparation og indvendig Ombygning staar næsten uforandret, som da Eigtved byggede sit Hospital. Altsaa en 4-længet, lukket Hospitalsgaard med 2 Hovedbygninger, den ene mod Amaliegade bestemt for Kirken, den anden mod Bredgade, begge med kortere Sidelænger til Forbindelse med de to lange Sidefløje, der udelukkende var bestemt for Patienter. Kun de 4 store Pavilloner skriver sig ikke fra Eigtveds Haand. Her havde han i Gadelinierne tænkt sig at placere 8 Forbygninger; 4 Vaaningshuse, antagelig et paa hver Side af Indkørslerne fra Bredgade og Amaliegade, og 4 mindre Bygninger beregnet til Stalde, Vognremise, Slagtehus, Forraadshus og Laboratorium.

Disse Forbygninger omtales i Reglen med en vis Ringagt som uanselige og lidet pyntelige. Der er dog næppe Tvivl om, at Eigtved med sit sikre Blik for det skønne og harmoniske ikke har kunnet skæmme sit Værk med Forbygninger, der ikke passede i Stilen. Helt ringe var de heller ikke. Beboelseshusene var 31 Al. lange og forsynet med Kældere „3 Al. over Horizonten“, hvilket vel maa betyde, at Kælderlofterne var 3 Alen over Gadeniveauet. Loftshøjden i Stueetagerne var $5\frac{1}{2}$ Alen, og Vinduerne var som de andre i Hospitalsgaarden dobbelte. De mindre Bygninger var 24 Alen lange, men kun $5\frac{1}{2}$ Alen (over Horizonten) høje og var ikke forsynet med Kældere. Tagene var af sortglacerede Tagsten.

Dette Generalgrundrids blev altsaa tillige med en Generalberegning af Udgifterne og en „Explication“ af Hospitalets Indretning overleveret Kongen den 10. Februar 1752 i følgende Indstilling, der fortjener at anføres in extenso, da den er et af de vigtigste Dokumenter i Hospitalets Tilblivelseshistorie:

„Aller-Durchlauchtigste Grosmächtigster Erb-König, Allergnädigster König und Herr.

Euer Königl. May^{ts} allergnädigsten Befehl zur allerunterthänigsten Folge, habe zu Erbauung eines Hospitals auf Amalienburg nach angebogenen General Plan Grund Riss und Facade Zeichnungen No. 1 und 2 mit Explication, die beygehende General Berechnung mit Überschlügen abgefasset, worin die Bau-Materialen nach gegenwärtigen Preys im Einkauf mit zollfreyer Einfuhr gleich andere gerichtet, und die Arbeitslohn in den erfordernden Professionen aufs genaueste moderiret sind, betragende insgesamt 95507 Rdl. 47 Sk. Die mir dazu eingehändigte Repartition bezeichnet mit Lit. A. wornach die Einrichtung dieser Hospital Gebäuden verlangt worden folget hirneben zurück; Also submittire im allertiefster Ehrfurcht zu Euer Königl. May^{ts} Allerhöchsten Approbation, ermelte Bau-Kosten zu diesen anzulegenden Hospital Allergnädigst destiniret seyn mögen wornach meiner unvergreifliche Meinung nach in 3en Jahren der Bau wollenführet werden könnte, und zwar würde zuerst worgenommen die beyden Seiten Flügeln bemerket auf dem General Plan mit Lit. a et b für 304 Patienten, damit selbe zuerst austrücknen, das 2'te und 3'te Jahr wären die Gebäuden nach der Königin Breit Strasse und der Amalienburger Strasse aufzuführen. Wie

nun auser diesen die inwendige Einrichtung der Kirchen in der Tischler, Schmiede und Mahler Arbeit zu bekosten auch die Aufstellung und Erde Verhöhung mit der Steinpflasterung des Platzes, Wasser Einleitung angehörige öhrter und der gleichen erforderlich ist, würde zu diesen Hospital completer imstandsetzung mit wonnöhtrene Eysernen Ofen die Bekosten abzuhalten seyn ehe ein solches Bezogen und zu dem Allermildest Destinirten gebrauch zum Nutzen komen könnte. Womit im aller tieftesten Dehmuth erstrebe

Euer Königl. May^{ts}

Allerunterthänigster treu pflichtschuldiger Knecht
N. Eigtwedt.“

Tagstenene skulde være glacerede og leveres fra Eckernførde. Murstenene fra Flensborg og de udvendige Mure afpudses og forsynes med en „Couleur wie es allergnädigst genehmiget möchte“.

Murer-, Tømrer- og Snedkermestrene fik Tilhold om at holde godt Tilsyn med de leverede Materialer, at der ikke blev sløset med dem.

„Explicationen“, Forklaringen til Tegningerne, er betydelig mere omfattende end den „Repartition“, Eigtved havde modtaget. Den er imidlertid beregnet til 304 Patienter, nemlig:

I

In den Seiten Gebäuden

Litr. a.	8	Logimenter	jede	zu	8	Bett-Stellen,	macht	64
-	b.	2	—	-	56	—	—	112
-	c.	2	—	-	64	—	—	128

Sind zusammen 304 Patienten.

Im Haupt- und Neben Gebäuden nach der Königin
Breit Strasse

- Litr. A. Einfahrt zum Garten
 — B. Zu den Obductionibus
 — G. Zum Hospital Schreiber
 — D. Die Treppe nach der 2'te Etage zu Logie der
 Oeconomi
 — E. 4 Speise Kammern, wowon 2 neben der Küche
 mit Keller angelegt werden
 — F. Zwey grosse Küchen
 — G. Zwey Speise Sähle
 — H. Garten Platz
 — I. Gröster Hof
 — K. 2 neben Höfe bey denen Küchen
 — L. Wachhaus [Waschhaus] auch zum Schlachten
 — M. Stall und Remise
 — N. Logementer zu denen Aufwärtern worunter die
 Keller zur Provision dienen

Im Haupt und Neben Gebäuden nach der Amalien-
Strasse

- Litr. O. Kirche
 — P. Logementer für den Priester
 — Q. Für dem Chirurghi und Gesellen
 — R. Apotheque mit Wohnungen
 — S. Laboratorium
 — T. Wohnungen für dem Gartner und dergleichen
 — U. Behältnis für Küchen, Gewasche im Winter
 — V. Grosser Hof-Platz vor der Kirche

- Litr. X. Zwey Neben Höfe
— Y. 4 Einfahrten
— Z. Dreye Umgänge[?]

Copenhagen, den 21. May 1751,
N. Eigtwedt.

Det er ikke muligt at orientere sig fuldt ud efter denne Explication paa Grund af, at Tegningerne mangler. Man lægger bl. a. Mærke til, at der nu er afsat Plads til Apotek og til Bolig for Apotekeren, men medens man har ment det nødvendigt at have Kirurger boende paa Hospitalet, er dette ikke Tilfældet med Lægerne.

Kongens Resolution kom prisværdig hurtigt, den 10. Marts 1752. Efter at Planen allerunderdanigst af Hofmarskal, Greve A. G. Moltke omstændeligt og specialiter var blevet forebragt og refereret Majestæten, approberede han den i alle Enkeltheder, bevilgede den begærede Fritagelse for forskellige Afgifter og tilsagde Hjælp af Mandskab fra Garnisonen til det grove Arbejde. Den anslaaede Sum blev bevilget at udbetales med 24000 Rdl. i 1752, 30000 Rdl. i 1753 og Resten i 1754. Eigtved skulde selv besørge Indkøbet af Tømmer og slutte nøjere og bindende Akkord med Haandværksmestrene paa den for Kongen fordelagtigste Maade.

Arkitekt Martial Weber, der var beskæftiget ved Hospitalets Ombygning til Museum, mener af visse Tegn i Murværket at kunne se, at Eigtved paa et vist Tidspunkt af sine Overvejelser havde tænkt sig Sidefløjene fritliggende, og at dette ogsaa kan læses af Haandværkernes Tilbud. Senere skulde Eigtved have bestemt sig

om. Han skulde altsaa til en Begyndelse have tænkt sig et Slags Pavillonsystem, som første Gang var benyttet ved det i London i 1730 fuldendte St. Bartholomæus Hospital. Men da Sidefløjene skulde opføres først for at faa saa meget længere Tid til at tørres i, og derefter sættes i Forbindelse med Hovedbygningernes Sidelænger, er det maaske tvivlsomt, om Eigtved, der ikke havde været i England, har været saa moderne. Til et Pavillonsystem vilde Pladsen have været meget kneben.

Planen var nøgtern og klar. Den indeholdt ikke meget nyt. At Patienterne ikke var klumpet sammen i Kaserne, som i Kvæsthuset, var ikke nyt. De regulære enetages Sygelænger fandtes f. Eks. i Hôpital St. Louis i Paris, der skriver sig fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede. De betegnede et stort Fremskridt fremfor Kasernebygningerne, da det var lettere for Patienterne at komme i fri Luft, og de forskellige Afdelinger var lettere at isolere fra hinanden. Men det var for Frederiks Hospitals Vedkommende en Kapitalfejl, at der ikke blev udgravet Kældere under dem. Imidlertid gav de Hospitalet et roligt og hyggeligt Præg.

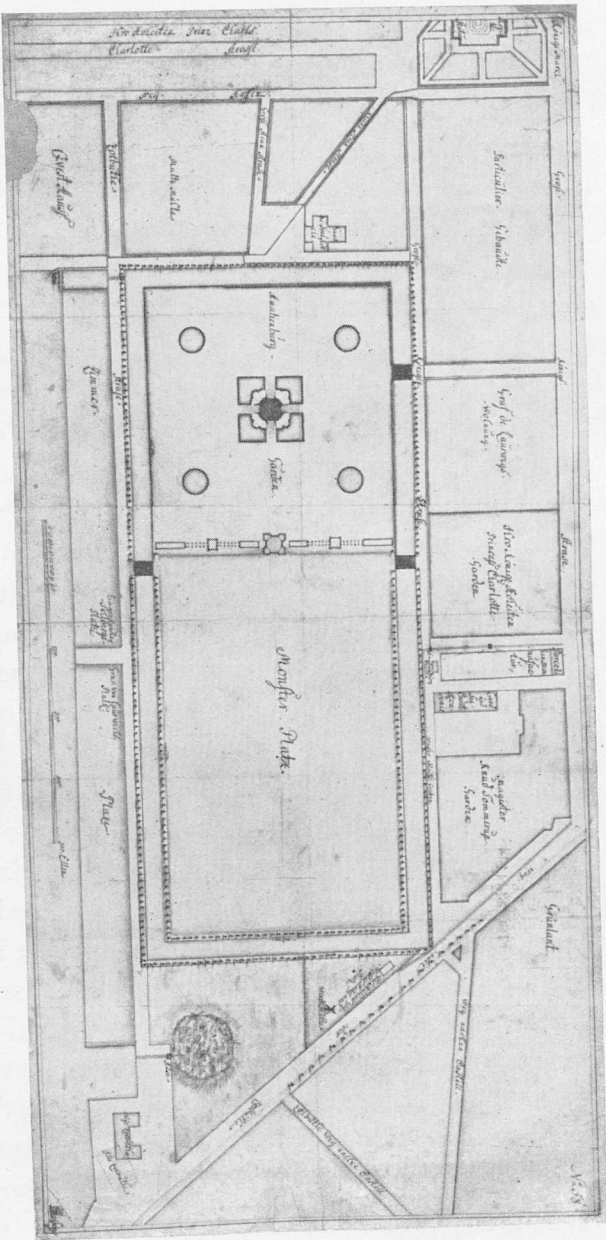
Hospitalets Form var jo næsten givet med Arealets Form og Størrelse, ligesom ogsaa de to Hovedbygningers Beliggenhed mod Gaderne. Det var derfor ganske naturligt, at den arkitektoniske Hovedvægt maatte lægges paa disse. Han hævede derfor deres Midterpartier op til de anselige toetages Afsnit, som skulde give Hospitalet Stil, dominere over de lave Sidefløje og fremhæve Hospitalets kongelige Oprindelse. Han forsynede dem med de smukke Frontespicer med sindbilledlige Basrelieffer hugget af den bekendte Billedhugger Petzold, med Car-

toucher med de kongelige Navnetræk i Guld, og han gav derved den Del af Hospitalet, som vendte mod Yderverdenen, sit værdige og fornemme Præg. Dette fremhævedes yderligere ved de mindre Forbygninger, der dækkede over de mere beskedne enetages Fløje, men sikkert var anbragt saaledes, at Synet af Hovedbygningerne ikke generedes. Et Stakit af Jern udspændt mellem Piller med Skjolde og Blomstervaser og med de endnu bevarede dobbelte Jerngitterporte skærmede Hospitalet mod den travle Omverden uden at forhindre den i at beundre det kongelige Mesterværk.

HOSPITALSGRUNDEN

Den Grund, der af Frederik V blev udset til Frederiks Hospital, var den nordre Del af et Areal, der strakte sig fra St. Annaplads helt ud til Toldbodvej, der henlaa som en brolagt, men ret øde Vej, og fra Bredgade (Norgesgade) til Toldbodgade. I 1748 var Amaliegade endnu ikke afsat, og Fredericiagade gik kun til Bredgade.

Dette Areal havde en sørgelig Historie. Oprindeligt en opfyldt, fra Stranden erobret Grund, paa hvis mod Byen vendende Del Frederik III's Dronning, Sofie Amalie, havde faaet anlagt en Have i fransk Stil til Erstatning for Dronningens Have, der laa uden for Vesterport, men var blevet ødelagt af Svenskerne. I den nye Have opførte Dronningen et pragtfuldt Lystslot, som imidlertid blev ganske ødelagt ved den bekendte sørgelige Teaterbrand, der opstod i det til Slottet knyttede Operahus, i 1689. Slottet blev ikke genopført, men en Del af Haven blev bevaret som den saakaldte Amalienborghave, medens Resten blev udlagt som Mønstringsplads for Københavns Garnison. Terrænet, der var meget sumpet, blev planeret, der blev paakørt Fyld, og det hele omgivet af en 30-40 Alen bred Kanal.

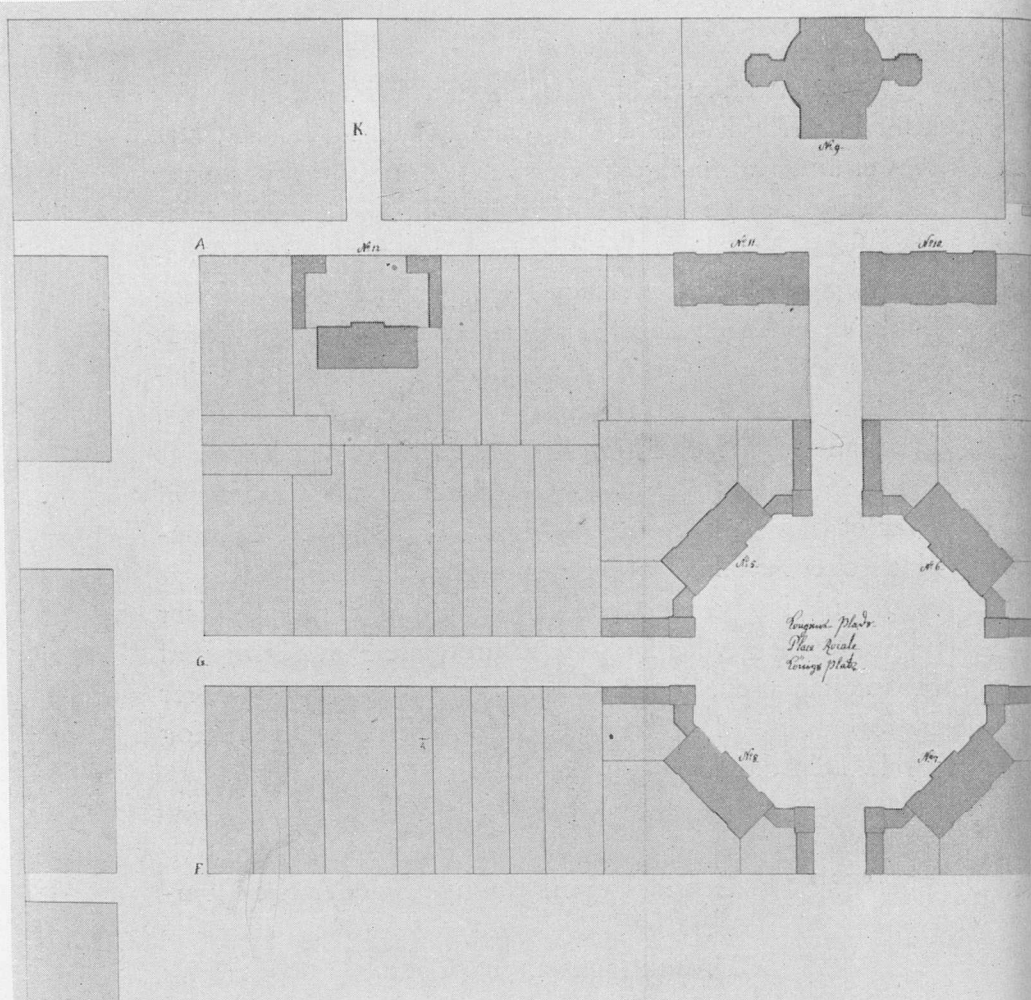
Kort over Amalienborg Kvarteret c. 1730.

Efter Vilh. Lorenzen: Haandtegnet Kort over København, Kbhv. 1942. Plan XXXIII, 2.

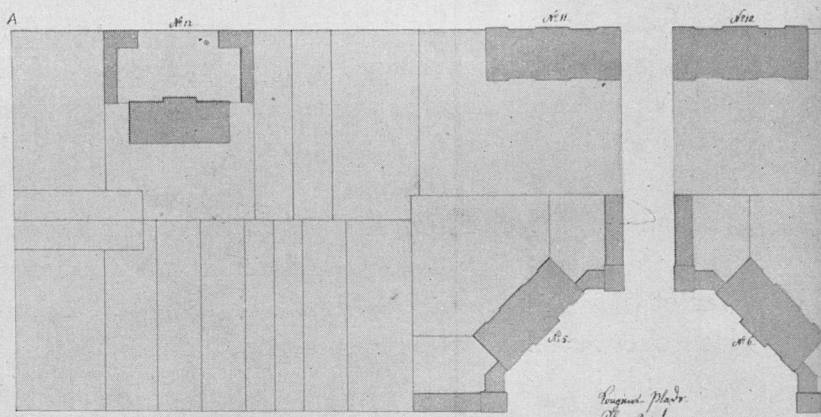
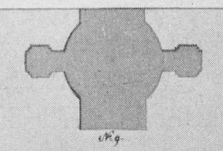
Efter den store Brand i København i 1728 blev der atter kørt Fyld ud paa Pladsen fra Brandtomterne, idet den endnu paa mange Steder var „moradsig“. Dette var altsaa Fyld af god Beskaffenhed; men da man begyndte at opfylde Kanalerne for at give Plads for det nye Amalienborg Kvarter i Oktober 1749, benyttede Folk i København sig heraf til at skaffe sig af med al Slags Skarn, som Byen havde Overflod af, altsaa Fyld af daarlig Beskaffenhed. Opfyldningen var endt allerede Aaret efter. Bredgade, hvis højre Side kom til at ligge paa Kanalens Plads, blev gjort færdig, og paa den modsatte Side af Arealet blev nu Amaliegade ført igennem fra St. Anna-plads over Amalienborg Plads til Toldbodvej.

Det af Eigtved herover udarbejdede Kort af 1749 viser nogle efter Eigtveds Død 1754 foretagne Forandringer af Hospitalsplanen, som maa være tilføjet senere. Det bærer en forklarende Paaskrift affattet paa Dansk, Fransk og Tysk. Den danske lyder saaledes:

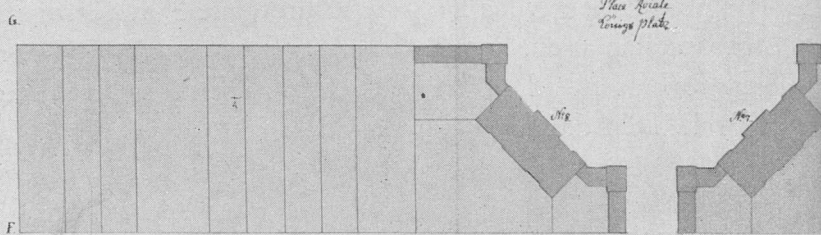
- A. C. E. F. Grund-Tegning af nye Friederichs Quarter.
- A. B. Dronningens Breed-Gade.
- B. C. Norges Gade.
- G. D. Amaliæ-Gade.
- E. F. Plads imod havet, hvor tilforn har været Tømmer-Handlings pladser.
- H. Havet J. Toldbod Huusene.
- K. Dronningens Twer-Gade.
- L. Academi Gade.
- C. E. Wey til Toldboden.

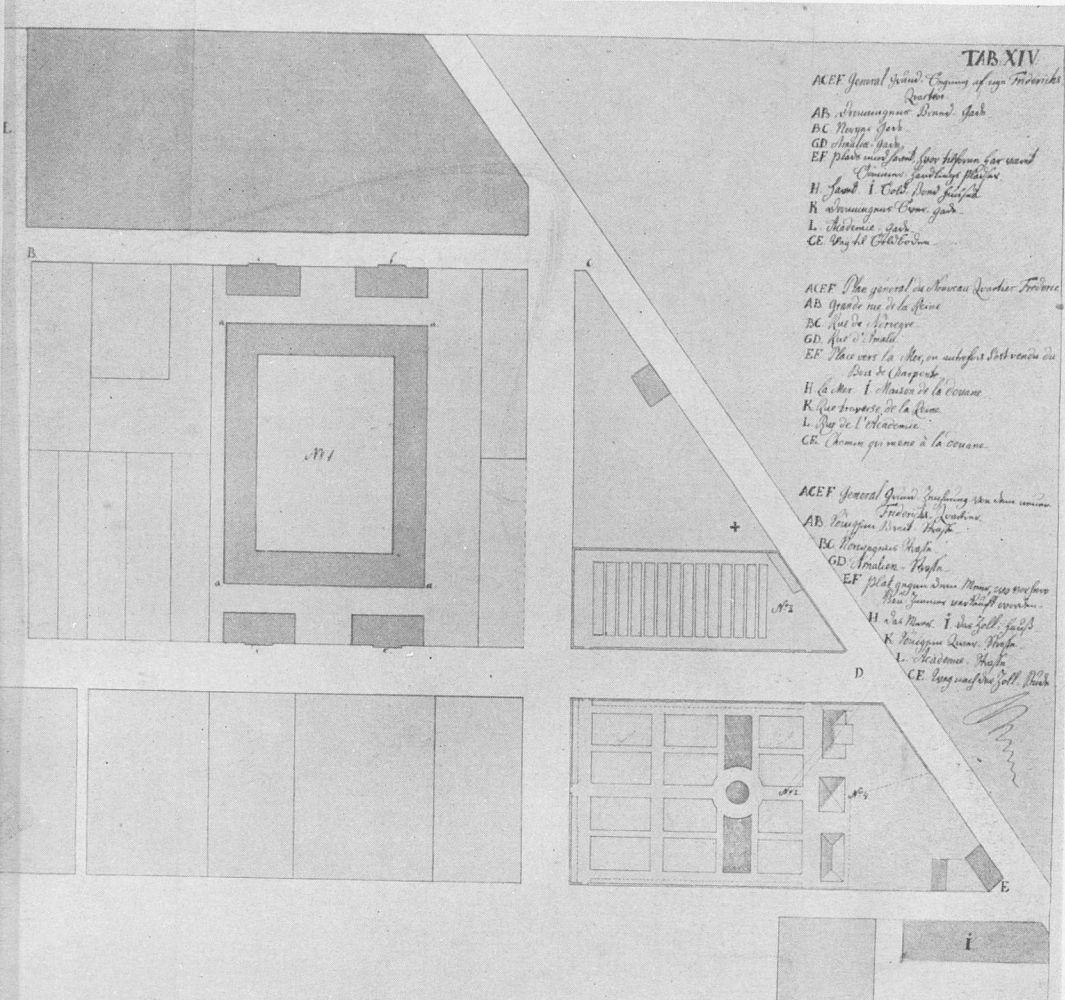
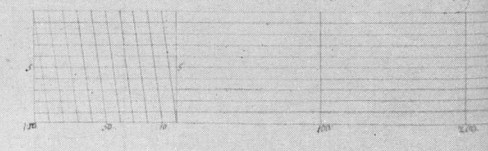
K

Original Platz
Platz Royal
Königliche Platz

- H
- 1. Det Kongelige Hofteater
 - 2. Det Kongelige Billedgalleri
 - 3. Det Kongelige Bibliotek
 - 4. Det Kongelige Myntvæsen
 - 5. Det Kongelige Postvæsen
 - 6. Det Kongelige Landmæteri
 - 7. Det Kongelige Højskole
 - 8. Det Kongelige Akademi for de Frie Videnskaber
 - 9. Det Kongelige Akademi for de Kunstvidenskaber
 - 10. Det Kongelige Akademi for de Videnskaber
 - 11. Det Kongelige Akademi for de Medicinske Videnskaber
 - 12. Det Kongelige Akademi for de Naturvidenskaber

TAB XIV

- ACEF General Grundtjenesthuset
- AB Kongens Bredde
- BC Kongens Gade
- CD Kongens Gade
- EF Kongens Gade
- H Kongens Gade
- K Kongens Gade
- L Kongens Gade
- CE Kongens Gade

- ACEF Den gamle Kongens Bredde
- AB Kongens Bredde
- BC Kongens Gade
- CD Kongens Gade
- EF Kongens Gade
- H Kongens Gade
- K Kongens Gade
- L Kongens Gade
- CE Kongens Gade

- ACEF General Grundtjenesthuset
- AB Kongens Bredde
- BC Kongens Gade
- CD Kongens Gade
- EF Kongens Gade
- H Kongens Gade
- K Kongens Gade
- L Kongens Gade
- CE Kongens Gade

- H
- 1. Det Kongelige Hofteater
 - 2. Det Kongelige Billedgalleri
 - 3. Det Kongelige Bibliotek
 - 4. Det Kongelige Myntvæsen
 - 5. Det Kongelige Postvæsen
 - 6. Det Kongelige Landmæteri
 - 7. Det Kongelige Højskole
 - 8. Det Kongelige Akademi for de Frie Videnskaber
 - 9. Det Kongelige Akademi for de Kunstvidenskaber
 - 10. Det Kongelige Akademi for de Videnskaber
 - 11. Det Kongelige Akademi for de Medicinske Videnskaber
 - 12. Det Kongelige Akademi for de Naturvidenskaber

- H
- 1. Det Kongelige Hofteater
 - 2. Det Kongelige Billedgalleri
 - 3. Det Kongelige Bibliotek
 - 4. Det Kongelige Myntvæsen
 - 5. Det Kongelige Postvæsen
 - 6. Det Kongelige Landmæteri
 - 7. Det Kongelige Højskole
 - 8. Det Kongelige Akademi for de Frie Videnskaber
 - 9. Det Kongelige Akademi for de Kunstvidenskaber
 - 10. Det Kongelige Akademi for de Videnskaber
 - 11. Det Kongelige Akademi for de Medicinske Videnskaber
 - 12. Det Kongelige Akademi for de Naturvidenskaber

- H
- 1. Det Kongelige Hofteater
 - 2. Det Kongelige Billedgalleri
 - 3. Det Kongelige Bibliotek
 - 4. Det Kongelige Myntvæsen
 - 5. Det Kongelige Postvæsen
 - 6. Det Kongelige Landmæteri
 - 7. Det Kongelige Højskole
 - 8. Det Kongelige Akademi for de Frie Videnskaber
 - 9. Det Kongelige Akademi for de Kunstvidenskaber
 - 10. Det Kongelige Akademi for de Videnskaber
 - 11. Det Kongelige Akademi for de Medicinske Videnskaber
 - 12. Det Kongelige Akademi for de Naturvidenskaber

Kort over Amalienborg Kvarteret c. 1740.
Vilh. Lortz l. e. XXXIX.

No. 1. Det nye Friederichs Hospital.

- aa. Quadrat-Bygningen, hvor Patienter ere indlogerede.
- b. Oeconomi-Waanings-Huus, hvor og Hospitalets Badstue er.
- c. Apothequet og Apothequerens Waanings-Huus.
- d. Wadsker-Huus, hvor og er indrettet til Lintoys og Sengeklæders Forvaring.
- e. Hospitals Inspecteurs Waanings-Huus med videre.

No. 2 og 3. Tvende nyelig anlagde Botaniske Haver.

No. 4. Bygning i Haven, hvor Botaniske Lektionen gives.

- 5. Det Moltkeske Palais.
- 6. det Levetzauske Palais.
- 7. det Brockdorffske Palais.
- 8. det Schackske Palais.
- 9. Nye Friederichs Kirche.
- 10. Dehns Palais.
- 11. Bernstorfs Palais.
- 12. Berkentins Palais.

Denne betydningsfulde Begivenhed, at Danmark fik sit første egentlige Hospital, omtales kun kort i Datidens Presse. Københavns Postrytter skriver den 10. 4. 1752 herom: „Med det første skal Grunden lægges til et stort og anseeligt General-Hospital, hvilket vores Allernaadigste Monark haver besluttet at lade bygge paa den saakaldte Amalienborg Plads. Man forsikrer, at Hans Kongelige Majestæt, hvis Casse altid staar aaben, saa

snart hans Underdaners Velfærd og Lindring det udfordrer, haver destineret 500 000 Rdl. til bemeldte Bygning, som skal blive i en Firkandt; man haver allerede begyndt at opkaste en Grav omkring den Plads, hvorpaa Bygningen skal staa; 2 af dens forreste Deelee skal være 250 Alen lange og 2 andre noget mindre“. Det var al den Omtale, Redaktøren spendede herpaa, og det var tilmed højst ukorrekt.

Der herskede Travlhed herude i Kvarteret. De 4 Palæer paa Amalienborg var under Opførelse, de 2 fuldendtes i 1752, de andre først i 1760. Gennem Frederiksgade saa man mellem de 2 nyopførte Bernstorfske og Dehnske Palæer over mod Byggevirvaret, hvor Marmorkirken begyndte at rejse sig, men længere ude mod Toldbodvej var Terrænet endnu saa godt som ubebygget.

Arealet, der var bestemt for Hospitalet, laa endnu nogenlunde frit. En stor ubebygget Grund lige overfor paa den anden Side af Bredgade blev tillagt Hospitalet som Køkkenhave; ud mod Toldbodvej blev der anlagt botaniske Haver til Brug for de medicinske Studenter. Ogsaa ind mod Byen var der endnu en ret bred ubebygget Grund, men man kunde jo nok forudse, at det ikke vilde vare længe, før Bebyggelsen vilde rykke Hospitalet nærmere ind paa Livet. Hele Kvarteret havde dog med sine brede, regelmæssige Gader, anselige Huse og fornemme Palæer et anderledes frit og sundt Udseende end den indre By.

Kunde der saaledes ikke gøres væsentlige Indvendinger mod Beliggenheden, var dette langt fra Tilfældet med Grundens Beskaffenhed. Den Del, paa hvilken selve Hospitalsbygningerne skulde placeres, den egent-

lige „Mønsterplads“, havde vel i Aarenes Løb sat sig godt, gennemtrampet som den var af Soldaterstøvlerne, men det hele var dog opfyldt Grund med blød Bund, og hvor Kanalerne havde været, var Grunden simpelt-hen slet.¹ En tilsyneladende solid Skorpe over en højst upaalidelig Undergrund. Grundvandet stod højt, og Terrænets ringe Højde over Vandfladen bevirkede, at det ikke kunde afvandes tilstrækkeligt. Da man ikke kendte til at drænere, eller isolere mod Fugtighed fra Grunden, havde man ikke andre Midler at gribe til end Rendestene og Grøfter, medens man i Kældrene anbragte Sumpe, hvorfra man pumpede Vandet ud i Rendestene. Da Kanalerne i sin Tid blev opfyldt, anlagde man her Rendestenene, firkantede i Tværsnit, i hvilke Slammet let satte sig fast, og førte disse ud til en aaben Grøft, en Fortsættelse af en Rendesten, der fra Nyboderkvarteret gik gennem Fredericiagade til dennes endnu ikke fuldførte Forlængelse, den saakaldte Blanco-gade, og derfra til Havnen. Men der var daarligt Fald paa hele Systemet, Vandet stagnerede, flød over og gik ved stærke Regnskyl ned i Kældrene, som man maatte beskytte ved at sætte Rammer om Nedgangene og Vinduerne. Grøften selv beskrives som stinkende og fyldt med Urenlighed. I disse Forhold har man set Aarsagen til den Fugtighed, som Hospitalet gennem hele sin

1. Ved en i 1880 foretaget Undersøgelse fandt man dog, at Grunden i Hospitalsgaarden samt Nord og Syd for denne var af god Beskaffenhed, men en 30-40 Al. bred Strimmel langs Bredgade og enkelte Steder ved Amaliegade maatte nærmest betegnes som Gadeskarn. Grunden var blevet mere tør; men der var ogsaa løbet meget Vand i Stranden siden 1752.

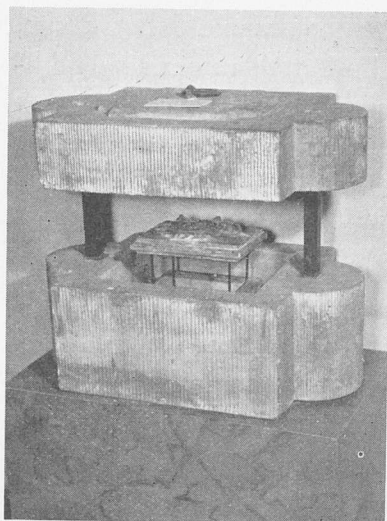
Livstid om end i aftagende Grad kom til at lide under, og som i høj Grad vanskeliggjorde Opførelsen. Eigtved var en erfaren Mand og kendt med Forholdene i dette Kvarter, men en nøjere Undersøgelse af Jordbundsforholdene fandt ikke Sted. Havde Pladsen kunnet taale Evolutioner med Kanoner og Artilleri, maatte den vel ogsaa kunne bære nogle lave Hospitalsbygninger. Hurtigt maa det dog være blevet ham klart, at der vilde komme Besværligheder, men Beslutningen var taget, der var ikke andet at gøre end at tage fat og saa se at arrangere sig med de Ulemper, der maatte vise sig.

BYGGEARBEJDET

Til Opførelsen havde Eigtved altsaa beregnet sig 3 Aar. I Juni 1752 tog man fat først paa de 2 lange Sygelænger og lidt senere — eller maaske samtidig — paa Fundamenteringen af Hovedbygningen mod Amaliegade, hvor Kirken skulde staa, og Grundstenen nedlægges under Alteret. Her maatte man pilottere, da Undergrunden var saa blød, men iøvrigt fundamenterede man paa „Schlingenwerck“ i Udgravningerne under dagligt Vande. Dette bestod af 3 Stk. 11 × 11" tykke Bjælker, der blev lagt Side om Side paa langs, og hen over dem blev der lagt „Strøer“ af samme Dimensioner, 1 Strø for hver 2½ Alen. Det hele blev belastet med og holdt nede af store Kampesten, og herpaa murede man saa. Dette Fundament var for saa vidt solidt, 2 Alen bredt i enetages Bygningerne, 2½ Alen i de andre, men da det laa et Par Alen over fast Bund, blev Grundlaget dog lidt upaalideligt, hvad man senere kom til at sande; men foreløbig gik det.

Grundstensnedlæggelsen fandt Sted Mandag den 29. Juli 1752 om Eftermiddagen.

Den fejredes med stor Højtidelighed og med Udfol-

Grundstenen, aabnet.

Cartouchen med Kongens Navnetræk.

Dend Første Steen
 til
 Det Offentlige Huus
 som er indrettet
 For at underholde 300 Syge
 har
 Fædernelandets Fromme Fader
FRIDERICH den TENS
 høytideligen nedlagt
 og
 ladet Bygningen fuldføre
 paa
 Egen Bekostning
 den 29. Julii. 1752

DOMVS PVBLICAE
 CCC. AEGROTIS EXCIPIENDIS
 DICATAE
 PIVS PATRIAE PATER
FRIDERICVS QVINTVS
 REX DAN ET NOR
 SOLLEMNIRITV
 PRIMVM LAPIDEM POSVIT
 ET
 SVIS SVMPTIBVS
 NON .ROGATO CIVIVM CENSV
 OPVS CONSVMMARE
 IVSSIT
 DXXXIX IVL MDC CLII

Kunstindustrimuseet

Inskriptionerne paa Kobberpladen.

fol. Elfelt

delse af al den Pragt, som omgav Enevoldsherskeren, naar han aabenbarede sig for Folket. Han bærede nemlig selv Festen med sin Nærværelse, ledsaget af et stort Følge af de fornemste til Hoffet knyttede Personer, Geheimeraad Greve Johan Ludvig Holstein til Lethraborg, der var Minister i Geheimekonseillet og Patron for Københavns Universitet, Overhofmarskal Greve Moltke, Baron v. Dehn¹ m. fl. a.

Til Nedlæggelsen valgte man det Sted, hvor Alteret i Kirken skulde staa. En 13×10 cm stor, blankpoleret Kobberplade, graveret af Kobberstikker Lode, bar Beretningen om Hospitalets Tilblivelse. Den var affattet baade paa Latin og Dansk hver paa sin Side af Pladen. For at Fugtigheden ikke skulde angribe Kobberpladen, var den blevet overtrukket med en Fernis. Pladen blev nedlagt i et Skrin af Klæbersten,² $22 \times 17 \times 6$ cm stort, som paa Laaget var forsynet med Kongens Navnetræk og indvendig forgyldt. I Skrinet blev tillige nedlagt 7 belgiske Dukater, 3/1749, 2/1750 og 2/1752. Det blev nedsat i et større Skrin af Sandsten, hvis Laag blev fastboltet, og det hele blev anbragt i et lille Kammer dannet af 6 tilhugne Blokke af norsk Marmor. Med højstegen Haand foretog Kongen Indmuringen — antagelig dog med noget mere scenevant Assistance — og benyttede hertil en Murerske og Hammer af Sølv, hvortil medgik 25 Lod, og som med Snor, Spole og Lod stod ham i 65 Rdl. 36 Sk. Kobberpladen selv kostede ham 32

1. Frederik Ludvig v. Dehn. Diplomat. 1750 Medlem af Konseillet.

Direktør for de Fattiges Væsen. 1762 Statholder i Hertugdømmerne.

2. En ild- og syrefast Sten, som er meget let at bearbejde, og som anvendes meget til Urner, Kogekar o. l. Den findes bl. a. i Grønland.

Rdl.¹ Som Tegn paa sin Bevaagenhed skænkede Majestæten 100 Rdl. til de Haandværksfolk og Haandlangere, der havde arbejdet paa Hospitalet, og som overværede Festen.²

De Tilbud paa de forskellige Byggearbejder, som Eigtved havde indhentet, var meget detaillerede. Han havde efter Evne reduceret dem og trøstede Moltke, der var ængstelig for, at Eigtveds Overslag ikke vilde holde, med, at der maaske nok kunde spares lidt hist og her bl. a. paa Soldaterhjælpen. Han behøvede ikke, som beregnet, 400 Soldater, men kunde nøjes med 350 foruden 12 Underofficerer og 1 Lieutenant. En ringe Trøst, da en Menig kun fik 3 Skilling om Dagen. Det hele burde maaske nok have været overvejet lidt nøjere, mente Moltke, men det skulde jo gaa saa hurtigt og var et meget omfattende Arbejde, tilføjede han undskyldende.³

Blandt Tilbudene fortjener at bemærkes et Tilbud paa de Billedhuggerarbejder, der skulde smykke Facaderne. Det viser, hvor gennemtænkt Eigtveds Plan var lige fra Begyndelsen. Det overdroges, som omtalt, den bekendte Billedhugger Petzold⁴ at fremstille Basreliefferne paa

1. Grundstenen fik ikke Lov at hvile i Fred. Da Hospitalet i Tyverne i dette Aarhundrede blev indrettet til at rumme Kunstindustrimuseet, blev den gravet op, Indholdet udtaget og opbevaret i Museet, og Skrinene henstillet i dets Vestibule. Med hvilken Ret? Staar Frederik V's smukke Bygningsværk ikke endnu i det Ydre ret uforandret? Et stolt Minde om hans Omsorg for de fattiges Vel og hans Fremsynethed. Den burde være blevet paa sin Plads.

2. Danske københavnske Posttidende 1752.

3. Skr. af 10. 2. 1752 i Indlæg ad Nr. 1 til Bau u. Einricht. cassa Rechn.

4. Joh. Christoph Petzold (1708-1762) f. i en lille By ved Pirna, tilhørte en bekendt sachsisk Billedhuggerfamilie. Til Danmark i Trediveerne. 1751 Prof. ved Kunstakademiet, 1755 Hofbilledhugger.

Hovedbygningernes Frontespicer og Skjoldene med de kgl. forgyldte Navnetræk over Dørene. Paa de 2 store Piller, der flankerede de pompøse Jerngitterporte, skulde der anbringes „af Børn holdte Skjolde“ med de 2 Rigers Vaaben, paa de mindre Piller de obligate Vaser og paa Buerne over de 4 Indkørsler til Baggaardene mindre Forsiringer (Casteller). Alt dette er endnu bevaret.

Byggearbejdet maatte nu fremmes saa meget som muligt, om Terminen paa de 3 Aar skulde overholdes. Men der viste sig Tid efter anden uforudsete Vanskeligheder, som bevirkede, at Tiden ikke kunde slaa til. Det lykkedes ikke altid at faa Byggematerialerne frem i rette Tid. Teglværkerne var ikke saa leveringsdygtige, det drejede sig om store Mængder, København var inde i en livlig Byggeperiode, og Efterspørgslen var derfor stor. Eigtved havde forudset dette; han havde allerede i Juni 1750 bestilt nogle Flensborgsten, men fik dem først i Marts 1753. Hertil kom ogsaa den lange og besværlige Transport.

Den 30. 12. 1753 foreligger der en Regning paa Blikkenslagerarbejde ved Tagvinduerne paa Hovedbygningen mod Amaliegade og den ene Sidefløj, og man kan vel deraf slutte, at Hospitalsgaarden har været under Tag ved Aarsskiftet. Paa Udenomsbygningerne var Arbejdet endnu ikke begyndt. Da en saa udstrakt Byggeplads, paa hvilken der var ophobet saa mange og kostbare Byggematerialer, ikke kunde henligge uden Opsyn, havde Eigtved faaet Tilladelse til fra den 1. 10. 1752 at ansætte en Mand som Vægter og Portner og til at udstyre ham med Gevær, Krudt og en Hund.

ORDNINGEN AF SYGESTUERNE

Samtidig med at Bygningerne kom under Tag, var naturligvis ogsaa Sygestuernes Ordning fuldendt. Først delte Eigtved ved en Tværmur de 2 Sygelænger og den mellemliggende aabne Plads i 2 ulige store Dele, en større, mod Bredgadesiden, for Mænd og en halvt saa stor for Kvinder. Man ansaa det for ganske nødvendigt at holde de 2 Køn adskilt fra hinanden, men det varede dog ikke ret længe, før man dristede sig til at sætte en Dør i Muren af Hensyn til Betjeningen, men ikke for at tillade fri Forbindelse mellem de mandlige og kvindelige Patienter. Derpaa trak han en Længdevæg ned gennem de 2 Fløje, delte dem altsaa i 2 Halvdele, og anbragte nu en Række Sygestuer paa hver Side af denne Væg. Men for at give hver Stue sin egen Indgang og nogen Udenomsplads brød han Rækkerne ved 3 Tværgange i hver Fløj, 1 ud for hvert Hjørne af Hospitalspladsen og 1 midt paa Mandssiden.¹ I hver Sidefløj fandt han Plads til de 2 lange Stuer paa 56 og 64 Senge samt til 4 mindre Stuer paa 8 Senge, en Inddeling, som dog blev for-

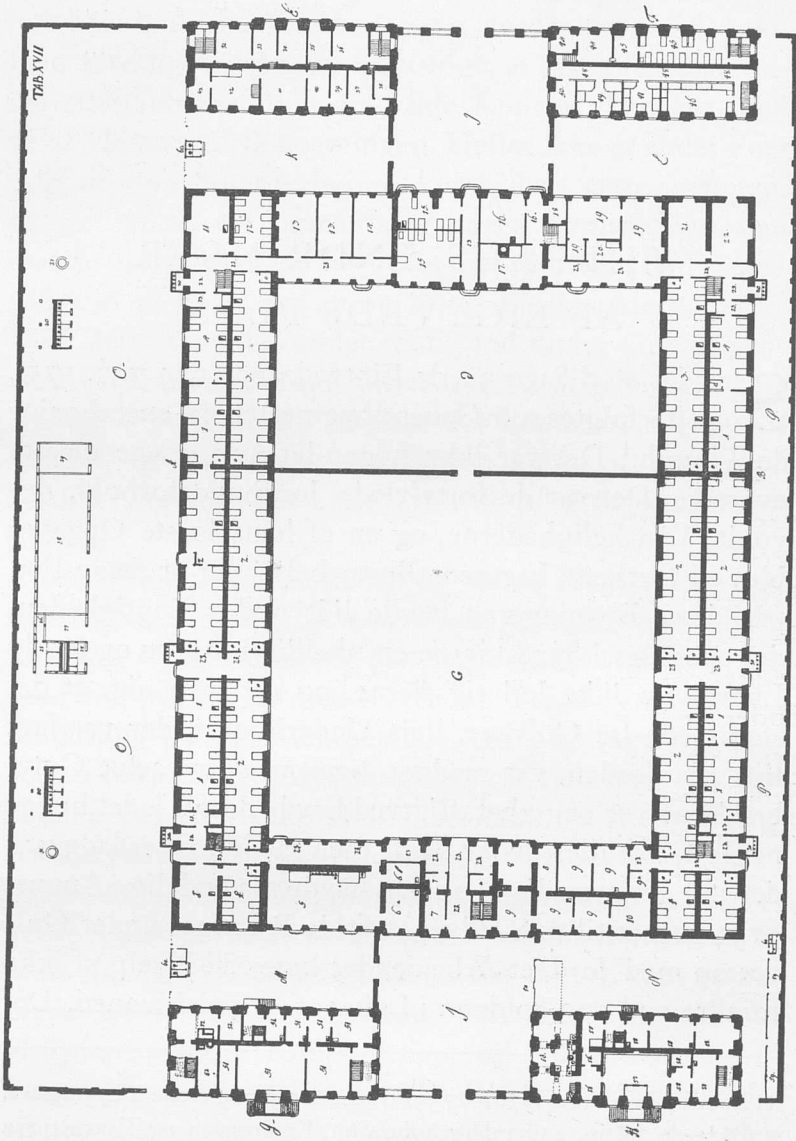
1. I 1839 indrettedes der paa hver Side en ny Tværgang paa Grænsen mellem den oprindelige Mands- og Kvindeside.

ladt, idet man delte de 2 store Stuer i 2. Paa hver Side af Længdemuren stod Stuerne i Forbindelse med hinanden dels ved Døre, dels ved Tværgangene, saaledes at man kunde gaa fra den ene Ende af Sygelængerne til den anden til stor Gene for Patienterne. Hvad man nu lægger saa stor Vægt paa, at gøre Sygestuerne saa sollyse som muligt, kunde man ikke tage særligt Hensyn til. Arealets Form var givet, Bygningernes dermed ogsaa, og Stuernes Beliggenhed maatte saa følge Trop. At en Del af dem kom til at vende mod Nord, var der intet at gøre ved. Mellemløjerne kom ogsaa til at rumme nogle Sygestuer anbragt paa bedste Maade uden nogen Plan.

Medens Lofthøjden i Stuerne var 6 Alen og Bredden 9 Alen, kom Længden til at variere mellem 18 og 45 Alen. Vinduerne, som var anbragt med 8 Alens Mellemrum, var 4 Alen høje og 2 Alen brede. Omsætter man Maalene i Meter og som Eksempel tager en i Ole Bangs Beskrivelse af Hospitalet afbildet Grundtegnning af en 10 Sengs Stue (Stuekonens Seng medregnet) med 2 Vinduer, finder man, at Gulvfladen var c. 85 m^2 , Vinduesfladen c. 5 m^2 og Belysningen altsaa som $1/17$. Luftkubus pr. Seng bliver 32 m^3 , og Stuens Fladerum $8,5 \text{ m}^2$ pr. Seng.¹ Altsaa nogenlunde gode Rumforhold, men slet Belysning, og Stuerne maa for vore Øjne have gjort et mørkt Indtryk. Først i 1830 blev Vinduernes Antal fordoblet.

1. Det passer nogenlunde med, at Ole Bang siger, at der er c. 700 Kubikfod Luft pr. Seng i Sygestuerne, men i Feberstuerne c. 1000 Kubikfod.

Amaliegade

Bredgade

Grundplan af Frederiks Hospital 1758.

THURAHS ÆNDRINGER AF EIGTVEDS PLAN

Saaledes stod Sagerne, da Eigtved døde den 7. 6. 1754 og efterfulgtes som Generalbygmester af Generalmajor de Thurah.¹ Det var ikke nogen let Arv, denne maatte overtage. Det var de fortvivlede Jordbundsforhold, der voldte Vanskelighederne, og en af hans første Opgaver blev at fortsætte Eigtveds Bestræbelser for at raade Bod paa dem. Bygningerne havde lidt under Fugtigheden, der sporedes i Sygestuerne en uheldig muggen og fugtig Lugt, som ikke lod sig fjerne, og det viste sig, at det stammede fra Gulvene, hvis Underliggere, der var lagt lige paa Jorden, var raadnet, ligesom ogsaa selve Gulvbræderne var angrebet. Eigtved havde derfor ladet hugge nogle Lufthuller under dem; men saa løb Overfladevandet ind gennem disse, og han havde saa endelig i August 1753 grebet til den Udvej at fylde Rummet under Gulvet op med Jord, et Arbejde, der krævede Hjælp af ikke mindre end 120 Soldater i Løbet af en god Maaned. Det

1. Laurids de Thurah (1706-1759) Generalmajor og Generalbygmester. Byggede bl. m. andet Hørsholm Slot, Eremitagen og Taarnet paa Frelsers Kirke. Forf. af den danske Vitruvius og Hafnia hodierna.

hjalp naturligvis ikke, og da Thurah overtog Ledelsen, lod han Gulvene brække op og Jorden køre ud igen. Han foreslog det eneste fornuftige, at grave Kældere under alle Gulvene, men det vilde Kongen ikke gaa med til af Hensyn til Bekostningen. Heller ikke et andet Forslag, at gøre Stuerne højere, kunde han sætte igennem, og det vilde vel ogsaa have været formaalsløst; han maatte nøjes med at lægge et nyt dobbelt Gulv med Indskud af stampet Ler og forny Bjælkeunderliggerne. Men desværre løb Vandet stadig ind under Gulvet gennem Lufthullerne. Man prøvede med at lade dem forfærdige i hel Sten for at gøre det lidt besværligere for Vandet, og lod det saa bero. Man kunde jo ryge med Enebær, saa kom der i alle Tilfælde til at lugte af noget andet.

Men Thurah havde andre og større Planer. Han var ikke tilfreds med Eigtveds Forbygninger, som altsaa foreløbig kun eksisterede paa Papiret. De var vel heller ikke helt paa Højde med Kvarterets Pragtbygninger. Til Erstatning for dem udarbejdede han Tegninger til de 4 endnu bevarede 50 Alen lange og 18 Alen høje Pavilloner, en paa hver Side af Indkørslerne fra Bredgade og Amaliegade. Det smigrede naturligvis Kongens Forkærlighed for smukke Bygninger, og Thurah har vel ogsaa gerne villet sætte sit Præg paa Hospitalet, men hertil kom nu den Omstændighed, at der den 5. 2. 1755 var blevet nedsat en Kommission, som skulde tage sig af Hospitalets indre Konstruktion, og i denne havde en Læge og to Kirurger faaet Sæde. Ret langt var Kommissionen ikke kommet i sine Overvejelser, før den blev klar over, at der kom til at mangle Plads. Lægerne stil-

lede Krav om Oprettelse af en Fødselsstiftelse, om Operationsstuer og om særlige Stuer for Rekonvalescenter, der maatte skaffes flere Rum for Økonomien, end man havde tænkt sig, tilvejebringes Boliger for Lægerne m. fl., og det var umuligt at klemme alt dette ind i de af Eigtved projekterede Bygninger. Ved Opførelse af de 4 store Pavilloner vilde der vindes mere Plads, der var allerede i 1753 indkøbt en 30 Alen bred Strimmel Grund langs Hospitalets nordre Grænse, hvor der kunde blive Plads til Stalde, Remise, Latriner m. m., som saaledes kom til at indtage en mindre iøjnefaldende Plads, og endelig foreslog han at inddrage Kirken til egentlig Hospitalsbrug.

I sin Indstilling herom af 28. 5. 1755 siger Thurah: „Wenn es aber um mehro Eur. Kgl. Maj. allergnädigst gefallen zu befehlen dass die vordere Gebäude so gegen der Norges und gegen der Amalien Strasse vor dem Hospital zu stehen kommen weit grössere auch von zwey Etagen und weit ansöhlicher und reicher von Ornamenten aufgeföhret werden sollen, als die erste projectierte Vorgebäude, so habe in allerunterhänigste Folge dessen zu diesen 4 grossen Vorgebäude die Desseins allerunterhänigst entworfen, welche bereits Eur. Kgl. Maj. allerhöchste Approbation genossen.“

Sagen var altsaa i Realiteten afgjort. Udgiften vilde ikke blive afskrækkende. I Henhold til indhentede Overslag vilde den beløbe sig til 71.981 Rdl., men herfra maatte man drage det, man indvandt ved ikke at bygge de smaa Bygninger og det, der var i Behold af de bevilgede Penge for 1755 m. m., saaledes at den forøgede

Udgift kun vilde blive 37.980 Rdl. 1 M og 5 Sk., og saa havde han heri medregnet, hvad det vilde koste at lægge de nye Gulve og ombygge Kirken. At Eigtved havde forglemt i sit Overslag at medregne Udgiften til en Mur om Hospitalsgrunden, var en Sag for sig, som naturligvis krævede en særskilt Bevilling paa 2.623 Rdl. 4 M 3 Sk. Alt dette var Kongen altsaa adviseret om og havde han billiget. Resolutionen, som approberede det hele, kom omgaaende, den 30. Maj 1755.

Ved denne Forandring lykkedes det at bringe Hospitalets Facader i Overensstemmelse med Facaderne paa de andre Nybygninger i Kvarteret, for hvilke Kongen just havde udstedt Retningslinierne¹ for at sikre Kvarteret en ensartet Stil. Hospitalet fik nu sit endelige pompøse Præg ud mod Yderverdenen; men det kan ikke nægtes, at de nye Pavilloner kom til at dominere vel meget og kom til at trykke Eigtveds Hovedbygninger med Basreliefferne og de kongelige forgyldte Navnetræk. De bar mere Præg af Fyrsteboliger end af Hospital, som der staar i den danske Vitruvius.

Medens Generalbygmestrene hidtil havde handlet under direkte Ansvar over for Kongen med A. G. Moltke som Mellemand, optræder der nu i Begyndelsen af 1755 en ny Faktor i den Kommission, som Kongen lod nedsætte den 5. Februar, og som fik til Opgave at overveje, hvorledes Hospitalet i alle Henseender skulde indrettes. Generalbygmesteren blev nu Medlem af Kom-

1. Efter den danske Vitruvius III skulde Bygningerne mod Gaden være 3 Stokværk høje, Kælder ikke medregnet, Etagerne være af ens Højde ligesom Vinduerne og disse i lige Flugt.

missionen, uden at han dog mistede sin direkte Adgang til Forestillinger over for Majestæten. Alt, hvad der vedrørte Bygningerne, gik fremdeles gennem Generalbygmesteren, som gennemgaaende var meget lydhør over for Kommissionens Ønsker og Forslag.

ADMINISTRATIONSKOMMISSIONEN

kom til at bestaa af:

Adam Gottlob Moltke, Greve til Bregentved,
Lauritz de Thurah, Generalmajor af Infanteriet samt
Generalbygmester,

Johan Finckenhagen, Justits- og Kancelliraad. Sekr. ved
Collegio de cursu Evangelii promovendo og Inspek-
tør ved Waisenhuset,

Joachim Wasserschlebe, Justits- og Kancelliraad,¹

Simon Crüger, Justitsraad og Generaldirektør for Kirur-
gien og Anatomien i København,²

Doktor Johan Just v. Berger, Liv-Medicus,³

Hans Friederich Wohlert, Hof-Chirurgus,⁴

og Kongens Instruktion til den havde følgende Ordlyd:

„Friderich den Femte af Guds Naade o.s.v. Vor syn-
derlige Gunst tilforn. Da vi fra vores Kongelige Regie-

1. Joachim Wasserschlebe (1709-1787). Sekretær i det tyske Kancelli.
Dir. for det alm. Varemagasin.

2. Simon Crüger (1687-1760). 1731 Hofkirurg. 1736 Generaldirektør
for Kirurgien.

3. Johan Just v. Berger (1723-1791), f. i Celle. 1753 Liv-Medicus.

4. Hans Fred. Wohlert (?-1760). Meget anset som Kirurg og Fødsels-
hjælper. 1739 Hofkirurg.

Adam Gottlob Moltke.

Malet af Pilo. Frederiksborgmuseet.

L. Thurah.

rings Tiltrædelse have med ald kongelig Omhue ladet os være særdeles angelegen under Guds Velsignelse at contribuere alt, hvad muelig kunde være, ved adskillige nyttige Etablissements og Indrætninger til at gjøre vore kiære og troe Undersaatter hver i sin Stand, saa vidt Gud dertil vilde forlene sin Guddommelige Naade, lykkelige: Saa have vi endydermere, af besynderlig Kongelig Mildhed og Miskundhed, i Henseende til de Fattige ibland Vore Undersaatter i ligemaade allernaadigst været betænkt paa, hvorledes de udi deres trængende Omstændigheder, naar de formedelst Alderdom og Svaghed ikke kunde formaae længere at gøre Tjeneste, eller erhverve deres nødtørf-tige Ophold, kunde med fornødent Underholdning forsynes. Til den Ende vi paa den saakaldede Amalienborg Plads, Gud til Ære og vore fattige Undersaatter til Husvælelse, har ladet opbygge et Hospital, der skal bære Navn af Friderichs Hospital og skal samme til 300 Personer indrættes. Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Be-

Joachim Wasserschlebe.

Simon Crüger.

faling, at I tilsammentræde og med hinanden grundig overveje, hvorledes dette Hospital i alle muelige Maader, den allerhøjeste Gud til Ære og de Fattige til Sublevation, kand i alle Omstændigheder efter vores herudinde havende gudelige og allernaadigste Intention, være at indrætte, og naar dette saaledes af Eder paa det nøjeste er bleven overlagt, haver I til dette Hospitals Stiftelse en fuldstændig Plan og Foundation at forfatte og Os samme til vores nærmere allernaadigste Resolution og Gotfindende at tilbagesende. Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette. Befalende Eder Gud.

Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn den 5. Februarii 1755.
Under Vor Kongelige Haand og Segl

Friderich R.

C. W. Holstein

Joh. Just v. Berger.

Joh. F. Wohlert.

Naar der paa den Kobberplade, der blev nedlagt ved Grundstenen, taltes om et offentligt Hus til Underholdning af 300 syge, og nu i Instruksen tales om et Hospital, hvorved man jo den Gang forstod noget andet end nu, for hjælpeløse, af Alderdom og Sygdom svækkede Personer, saa er det, som om man paa allerhøjeste Sted ikke helt har kunnet frigøre sig fra Forsørgelsesopgaven. Maa-ske var det, fordi Enevoldsherskerens Clemence over for de fattige først og fremmest skulde fastslaas. At det skulde tjene til Lægevidenskabens Fremme og være en Helbredelsesanstalt — naa ja, det kunde man jo altid snakke om — Fakultetet stod jo helt udenfor. Imidlertid er der ingen Tvivl om, at denne Opgave har været erkendt og ligget bag de kongelige Ord. Hospitalets Konstruktion viser det tydeligt, og Kommissionen tog straks i sine Overvejelser Sigte herpaa og tog netop Afstand fra de kroniske Sygdomme og fra Forsørgelsesprincippet. Ydermere udtales det klart i Hospitalets Fun-

dats af 6. 8. 1756, „at det skal tjene til Københavns arme, fattige og nødlidende Syges Helbredelse, som ikke have nogen Hjælp af almindelige eller private Stiftelser, eller tilstrækkelig Tilstød af andre, som efter foregaaende Undersøgelse er befundne ikke at være ulægelige, men ved Lægens Hjælp samt god og tilbørlig Underholdning og Pleje kunne forhjælpes til deres Sundhed o. s. v., til en særdeles Adskillelse fra alle andre Hospitaler, hvor skrøbelige Folk paa Livstid underholdes.“

Det blev et Hospital til Helbredelse af Sygdomme til større Hæder for Enevoldsherskeren, end en nok saa stor Fattigstiftelse vilde være. Kun slet vilde en saadan passe for det fornemme Kvarter, som Kongen var i Færd med at skabe.

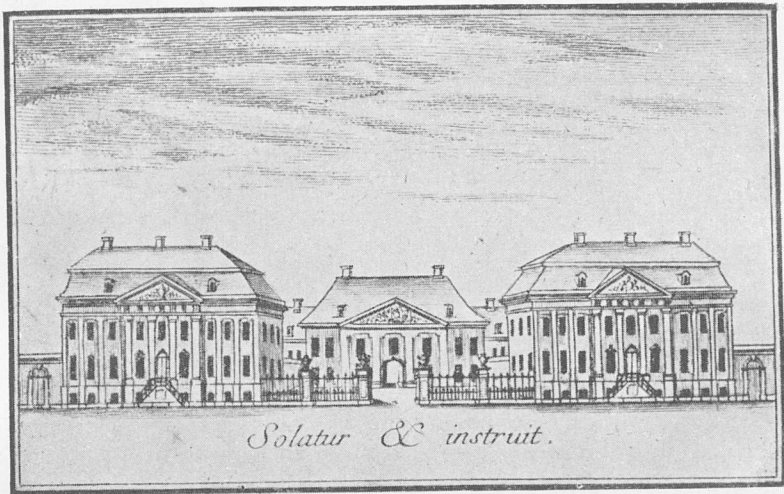
KOMMISSIONENS VIRKSOMHED

I Kommissionen havde altsaa kun 1 Læge, men 2 Kirurger Sæde, hvilket afspejler sig lidt i dens Arbejde, hvor man synes at kunne spore paa flere Omraader, at Kirurgien interesserede mere end Medicinen; men alle repræsenterede de vel saa megen Sagkundskab, som man kunde vente at finde herhjemme. Berger var en forholdsvis ny Mand. Indkaldt til Danmark i 1752 var han Aaret efter blevet Hofmedicus og dermed selvskreven til at indtræde i Kommissionen. Han var en elskværdig Mand, der forstod at stille sig i et godt Forhold til Kirurgerne og at samarbejde med dem uden den sædvanlige smaalige Oppositionslyst mod alt, hvad der kom fra dem. Hofkirurgen Wohlert roses ligeledes for sin store per-

sonlige Elskværdighed, og selv den store Crüger, Generaldirektøren for Kirurgien, synes i Kommissionsarbejdet at have vist sig fra en forholdsvis fredsommelig og forhandlingsvenlig Side, uagtet hans Selvtillid og Overmod var gaaet styrket ud af hans aarelange Kamp med det medicinske Fakultet. Der blev vist snobbet lidt for ham af de andre. Han var ikke bange for at gøre sig til af sin Erfaring paa Hospitalsvæsenets Omraade, som sikkert ogsaa var større end de andres, og det kan heller ikke nægtes, at denne i Forbindelse med hans Grundighed og hans Handlekraft viste sig at være af største Betydning.

Det medicinske Fakultet blev ikke repræsenteret i Kommissionen. Det var en tydelig Tilsidesættelse, naar man erindrer Buchwalds Interesse for, at der skulde bygges et Hospital ogsaa for de vordende Lægers Skyld. Senere havde Fakultetet imidlertid ikke lagt nogen Interesse derfor for Dagen. Det kunde naturligvis være meget godt, at de medicinske Studenter kunde faa Lejlighed til at se nogle Patienter, men det kom ikke Lægeuddannelsen ved Universitetet ved. Det skulde meget have sig frabedt, at uvedkommende blandede sig i den, og noget saadant var heller ikke paatænkt. At Generaldirektøren for Kirurgien skulde være med, gjorde det sikkert heller ikke attraaværdigt for de lærde Professorer at deltage. Collegium medicum var for saa vidt repræsenteret af Berger, der som Hofmedicus var født Medlem af dette.

Moltke synes ikke at have deltaget i Forhandlingerne, selv om han præsiderede ved Møderne. Hans Underskrift findes aldrig i Forhandlingsprotokollen. Men hans Med-

Frederiks Hospital set fra Bredgade. Stik af Chr. F. Müller (Kgl. Bibliotek).

lemsskab forlenede Kommissionen med en betydelig Autoritet, og hans nære Forbindelse med Kongen sikrede dens Beslutninger en velvillig Behandling paa højeste Sted.

Allerede 8. Dagen efter, at Kundgørelsen var udstedt, holdt Kommissionen sit første Møde. Den samledes i Reglen paa Christiansborg Slot. Crüger var paa Grund af Sygdom forhindret i at møde; men samme Dag, som Kommissionen skulde konstituere sig, fik han Besøg af Berger, der forelæste ham et Udkast til forskellige Poster, som han vilde foredrage og derfor høre hans Mening om. Det var vel nok noget hæslæsende handlet af Berger, og Crüger vilde da heller ikke udtale sig om dem. Han fik udvirket, at der efter hvert Møde blev sendt ham et Referat af Forhandlingerne, saa han stadig kunde være à jour med, hvad der passerede. Først i det 5. Møde

kom han til Stede (den 24. Febr.) og medbragte da 9 Afskrifter af Foundationer for nogle Hospitaler og Sindsygeanstalter i Udlandet, som Holstein havde ladet indhente Aaret forud. Dem kunde han godt have sendt Kommissionen straks, men det fremhævede naturligvis hans Betydning, naar han selv præsenterede dem, og det viste hans nære Tilknytning til den mægtige Minister.

Forhandlingerne forløb ikke uden Gnidninger, men de ordnedes i Fordragelighed. Særvota afgaves som Regel ikke.

Hospitalets Størrelse var givet. 300 Patienter. Man delte dem i 3 Kategorier: de svageste og sengeliggende, de som var i Forbedring og Rekonvalescenter, en kunstig Inddeling, der var ganske uden Betydning.

HOSPITALET'S LEDELSE

blev lagt i Hænderne paa en Oberdirektion, som skulde udnævnes af Kongen og bestaa af „Trende af Vores Tro Udvalde Mænd og Ministre, der skulle have Magt og Myndighed ej alene i Almindelighed, men endog i Særdeleshed uden videre allerunderdanigst Forespørgsel at resolve, decidere og anordne alt, hvis de fornøden, nyttig og tjenlig eragte til Stiftelsens Befordring og Vedligeholdelse.“ Kun, hvis der skulde foretages nogen Forandring i Stiftelsen, havde den at referere til Majestæten.

Men da disse fornemme Personligheder naturligvis havde andre vigtige Forretninger at varetage, blev der tilforordnet Oberdirektionen ikke mindre end 9 Direk-

tører, som skulde bistaa den i det daglige Tilsyn, nemlig 1) Livmedicus 2) Generaldirektøren i Anatomi og Kirurgi 3) Hofkirurgen 4) 2 af de danske Kommitterede eller Tilforordnede i Kammer Kollegiet, for Regnskabsvæsenets Skyld 5) en Gejstlig, Konfessionarius eller 1. Hofprædikant 6) en lovkyndig Mand og 7) 2 vederhæftige Borgermænd, som forstaa sig paa Handel og Negece. Altsaa Fagmænd, som hver inden for sit Fag kunde se vedkommende Betjente paa Fingrene.

Direktionen skulde holde Møde mindst hver 14. Dag og gaa alt igennem, medens Oberdirektionen kun skulde mødes med den hvert Kvartal og gennemgaa, hvad Direktionen havde foretaget sig, eller havde at forebringe.

HOSPITALET'S PERSONALE

Det næste Spørgsmaal, man drøftede, var Ansættelsen af en Præst. Oprindeligt vilde man have 2, en egentlig Hospitalspræst, hvortil man maatte kunne bruge Præsten ved den under Opførelse værende Friederichs Kirke (Marmorkirken) og som hans Medhjælper en ugift Kandidat, en ordineret Kateket, for at der bestandig kunde være en til Stede i Hospitalet og læse for Patienterne i Bedetimerne. Men man indskrænkede sig dog til 1, ret heldigt, thi det kom jo til at vare over 150 Aar, før der kom en Præst til Marmorkirken. Præsten skulde daglig Morgen og Aften holde Andagt paa Stuerne med Sang, Bøn og Formaning.

Uagtet Crüger endnu ikke var blevet rask, behandlede

man derefter Ansættelsen af Læger. Man maatte selvfølgelig baade have en Medicus og en Kirurg; Medicus tillagde man øjensynligt ikke megen Betydning, een maatte være tilstrækkelig; han skulde møde 2 Gange om Dagen paa Hospitalet, men ikke have Bolig der. Han skulde have et nogenledes proportioneret Salarium i Løn og ansættes paa 6 Aar, hvorefter man stillede ham i Udsigt, at han kunde blive „afløst“. Det var maaske ikke saa slem, som det lød. Maaske tænkte man sig, at Stillingen skulde blive et Springbrædt. Men da Crüger omsider kom til Stede ved Møderne, modsatte han sig imidlertid dette bestemt. Medicus, siger han, skal være en sikker Vejviser for de unge Medici og Chirurgi, og de Vota, han skal afgive, naar han konsulteres, kan ikke afgives overilet, men kræver Omtanke og solid Erfaring. Naar det derfor blev vedtaget, at han kun skulde ansættes paa 6 Aar, kun 2 Gange om Dagen møde paa Hospitalet og ikke have fri Bolig, kan han ikke tiltræde det. Han mener, at Medicus bør ansættes paa fortløbende Tid, være til Raadighed Dag og Nat og derved bedre kunne føre Tilsyn med Hospitalet. Hertil kræves imidlertid, at han faar en fri Bolig saa nær ved Hospitalet, som muligt og et Salarium fixum svarende til hans Arbejde, og der bør tilforordnes ham 2 cand. med., som herved faar Lejlighed til at erhverve sig Duelighed i Medicinen. Og han slutter sit betænksomme Indlæg, som vidner om hans Forstaaelse af, hvor stor Betydning for Lægevidenskaben han — som det synes mere end de andre Kommissionsmedlemmer — tillagde Hospitalet, med at udtale: „Sowie ferner ein solcher Hospitals Medicus für diese und andere sowohl Studeos Medicinæ als Chirurgiæ ein Tag in der Woche oder zu

einem gewissen festgesetzten Zeit ein Collegium Medicum practicum zu halten die beste und zuverlässigste Gelegenheit haben auch dazu in der ihm mitzutheilenden Instruction anzuweysen seyn würde.“ Nogen stor Stilist var han ikke, men Meningene er jo tydelig nok. Han forudsætter, at Medicus skulde undervise, og dette skulde udtrykkelig anføres i hans Instruks. Det tjener ham til Ære, at han har præciseret dette.

Her kunde han mærkelig nok ikke faa Kommissionen omstemt. De 6 Aar blev bevaret, kun gik den med til at vedtage, at Medicus skulde bo saa nær Hospitalet, som muligt. Maaske var det vanskeligt at faa denne klemt ind i den givne Hospitalsplan. Da de store Hjørnepavilloner blev opført, fik man bedre Plads, og Fundatsen tilsikrede da ogsaa Medicus foruden Løn efter Reglementet fri Hus-Værelse i Hospitalet, men kun Ansættelse paa 6 Aar. Og under ham blev der stillet 2 candidati medicinæ, der skulde bo paa Hospitalet, have fri Station og 100 Rdl. om Aaret i Løn.

Langt mere indviklet var Ordningen af den kirurgiske Service. Et Forslag, antagelig det som Berger havde udarbejdet, og som han havde villet høre Crügers Mening om før første Møde, blev forelagt paa Kommissionens andet Møde. Det gik ud paa, at der skulde antages en

Oberchirurgus eller Chirurgien en chef, som ikke skulde bo paa Hospitalet, men daglig ved farlige og besværlige Sygdomme og Operationer indfinde sig der og jævnlig cursum operationum holde for de i Hospitalet værende kirurgiske Folk. Han skulde tjene i 3 Aar en suite. Dernæst skulde der ansættes en

Hospitalschirurgus med Bolig paa Hospitalet. De før-

ste 3 Aar skulde han forrette sine Operationer under Oberchirurgi Direktion, de næste 3 Aar alene, og endelig i de følgende 3 Aar undervise sin Eftermand, hvorefter han kunde afgaa. Til hans Assistance skulde der være

3 eller 4 Kirurger til Konsulanter, som han kunde tilkalde til Konsultation fra Byen og

12 Underchirurgi med Bolig og Kost paa Hospitalet, og som skulde gaa baade Medico og Chirurgo til Haande.

Unægtelig et stort Apparat, som faldt selv Crüger lidt for Brystet. Han vilde stryge Oberchirurgus og nøjes med en Hospitalschirurgus, der skulde stilles lige med Medicus og derfor under sig have de 2 i kgl. Tjeneste staaende Reservechirurgi¹ tagne blandt de kgl. Pensionærer samt 2 andre cand. chir., "dass er sowohl den Studiosis Medicinæ als Chirurgiæ, wie auch andere jüngere ChirurGIS bey der von ihm zu einer gewissen festgesetzten Zeit vorzunehmende Unterweisung in der Anatomie und denen chirurgischen Operationibus den Zutritt zu verstaten habe, sowie ferner bey der täglichen Visitér- und Verbindung der Kranken, denen lehrbegierigen der Medicin und Chirurgie der freye Zugang zu accordieren seyn würde." Og saa følger han de fornuftige Ord til: „pro Nota, der Hospitals Chirurgus müsste auch ein geschichter Accoucheur seyn.“ Ogsaa for Kirurgen skulde det være en Pligt at undervise. De 5 foreslaede raadgivende Kirurger kunde han godt gaa med til som en

1. Af Eleverne ved Theatrum anat. chir. udpegedes 4 kgl. Pensionærer, der lønnedes af Kongens Kasse med 100 Rdl. aarlig, og som gik tilhaande ved Undervisningen og skiftevis maatte udarbejde skriftlige Afhandlinger over kir. og anatomiske Emner, som oplæstes for Auditoriet hver Fredag. Af disse toges Reservekirurgerne.

Garanti for Hospitalskirurgen; men de maatte naturligvis paa en eller anden Maade holdes skadesløse for deres Tid, Møje og den Vej, de skulde tilbagelægge.

De 12 Underchirurgi kunde godt undværes i disse Fredstider. Mærkeligt nok vilde Kommissionen ikke tage mod Crügers fornuftige Ændringsforslag, men vedtog, at det skulde forblive ved det oprindelige Forslag. Maa-ske var man lidt irriteret over hans evindelige Besser-machen, og fint skulde det jo gerne være. Men Crügers moderate Forslag sejrede dog til sidst. Den endelige Fundats kom til at lyde paa „en Chirurgus ordinarius“, som skulde have frit Hus, Lys og Brændsel i Hospitalet, Løn efter Reglementet og Ansættelse paa 6 Aar, 2 Underchirurgi af de kgl. Pensionærer, samt 2 studiosi chirurgiæ, eller saakaldte Svende, alle boende paa Hospitalet og paa tilsvarende Betingelser.

Som overordnede Betjente vedtog man endvidere at ansætte en Inspektør med en Skriver og en Økonom, der begge skulde bo paa Hospitalet. Inspektøren skulde have hele Overopsynet, Økonomen foruden Bespisningen til-lige Tilsynet med Inventaret. Bestemmelse blev ogsaa truffet med Hensyn til det øvrige Personale, Oldfrue, Vaskeri- og Køkkenpiger, Hospitalskarle (Portører) og mod Bredgade en Portner; mod Amaliegade, som ran-gerede lidt lavere, derimod kun en Portnerske. Der blev beregnet 2 „Opvartersker“ til hver Stue (det var vist før, man blev klar over Stuernes Størrelse) samt 2 Koner til at reparere Patienternes medbragte Tøj.

FORHANDLING OM OPRETTELSE
AF EN FØDEAFDELING

Allerede i nogle af de første Møder i Marts 1755 ventilerede Crüger Spørgsmaalet om Oprettelse af en „salle d'Accouchement“, maaske i Mindet om, hvad han i 1724 havde set paa Fødeafdelingen i Hôtel Dieu i Paris, hvortil han til Uddannelse var sendt af Kongen i Anledning af Dronning Anna Sophies forestaaende Fødsel. Crüger var den Gang Livkirurg hos Kongen og bevarede efter Opholdet i Paris stor Interesse for Jordemødrenes Uddannelse.

Hans Forslag gik ud paa, at der til Hospitalet skulde knyttes en salle d'Accouchement svarende til Hospitalets andre Afdelinger, og at den tillige skulde tjene som Uddannelsessted for vordende Jordemødre. Til denne Afdeling var der alt gjort en Tegning,¹ som desværre ikke mere findes. Hvor mange Stuer, han forlangte, kan ikke ses, men der tales senere om en Stue for svangre, en for fødende, samt om en Stue for de nyfødte Børn og en Døbestue. Dertil foreslog han et rigeligt Personel, en Forstanderinde, en ugift og vel øvet Jordemoder, der ikke behøvede at bo paa Hospitalet, hvilket derimod en til hendes Assistance ansat Reservejordemoder skulde gøre. Endvidere 2 Læredøtre, som skulde gøre Tjeneste i 5 Maaneder, hvorefter der skulde tildeles dem et Diplom. Og endelig en Stuekone i hver Stue, en til at „opvarte“

1. Tegningen skyldes muligvis Eigtved, idet der i et Kommissionsmøde den 24. 4. 1755 omtales et Brev fra Eigtved med Overslag over Forandringer af Bygningerne i det kgl. Frederiks Hospital, men heller ikke Brevet er bevaret.

de nyfødte Børn, Vaskekone, Tjenestepige og Portnerske.

Hertil føjede Berger et udførligt Forslag vedrørende de paa Afdelingen fødte Børn, som Mødrene helst vilde af med. Det sluttede sig til et Reskript af 13. 3. 1750, hvori fastsattes Bestemmelser for de Børn, der fødtes hos de 2 edsvorne i København ansatte Jordemødre før Børnenes Anbringelse i Conventhuset. Bergers Forslag gik i Korthed ud paa følgende. Børnene skulde forsynes med Legitimationstegn og derefter saa hurtigt som muligt søges anbragt i Pleje, helst hos Ammer paa Landet, hvor de skulde blive, til de kunde komme i Vajsenhuset. Ammerne skulde først undersøges paa Hospitalet, om de og deres Mælk var sunde, og Plejehjemmene og Børnene skulde sættes under Tilsyn af Præsterne. Berger gik saa vidt, at han endog ønskede en Person ansat, som hver 3die Maaned skulde visiterer Hjemmene.

Det var jo alt meget fortræffeligt, og der synes ogsaa at være blevet afsat Stuer i Kirkebygningen, men mere skete der foreløbig ikke, skønt der var stærk Trang til en Afdeling for fødende. Fødsler i Dølgemaal, Udsætning af Børn paa Gaden, hvor de hurtigt omkom, maaske med de ulykkeligt stillede, hjemløse Mødres velvillige Hjælp, hørte til Dagens Orden. For at bøde derpaa havde Københavns Fattigvæsen i 1750 lejet Stuer hos Jordemoderen Inger sal. Chr. Pettersens i Gothersgade. Hun ejede selv Inventaret, Sengene, Sengeklæderne m. m., alt var fattigt, og hun var selv berygtet for sin Haardhed og Voldsomhed. Og da hun var edsvoren, ikke maatte røbe noget om de fødende, var Fattigvæsenet afskaaret fra at kunne føre effektivt Tilsyn med hende. Saa døde Mdm.

Pettersen uventet den 1. 2. 1759, og Fattigvæsenet kunde da ikke beholde Stuerne. I sin Nød tilskrev det derfor Frederiks Hospitals Direktion og spurgte, idet det paa-beraabte sig Fundatsens § 43, om der ikke snarest kunde skaffes Plads til dets fødende Kvinder. Sagen maatte alt-saa tages op, og Svaret kom prisværdigt hurtigt. Den 2. 3. tilskrev Direktionen Fattigvæsenet, at det kunde faa Lo-kaler i den søndre Pavillon mod Amaliegade (Vadsker-huset), men det maatte selv afholde alle Udgifterne til deres Indretning og Udstyr samt til Driften. Kun Ved-ligeholdelsen vilde Hospitalet paatage sig. Det er uklart, hvor mange Stuer der blev afsat hertil, men det var i alle Tilfælde ikke hele Pavillonens, der blev taget i Brug, som angivet af Gredsted.¹ Det fremgaar af en Skrivelse,² som Direktionen for Fattigvæsenet den 30. 3. 1759 sendte til Direktionen for Frederiks Hospital, og i hvilken den anmodede om, at der maatte blive foretaget saadanne Forandringer ved de dem overladte Stuer, at de fuldstæn-digt blev isoleret fra den øvrige Del af Pavillonens. Man enedes om at dele Udgifterne, og Fødeafdelingen fik nu sin egen Indgang, eget Køkken med Vandindlæg og Va-skerum og eget Loftsrum med særlig Trappe inde i Hu-set. Afdelingen kom til at danne en hel Enklave i Ho-spitalet, der dreves paa Fattigvæsenets Regning til 1771, da den lagdes ind under Hospitalet.

1. Gredsted: Det kgl. Frederiks Hospital 1757-1907, Kbv. 1907 pag. 18.

2. Diverse Dokumenter Accouchementsanstalten vedkommende 1750-1808, Landsarkivet.

BESPISNINGEN

blev Genstand for vidtløftige Drøftelser. Paa et tidligt Tidspunkt ønskede Kommissionen Oplysning om, hvor mange Folk og hvor mange Rum Økonomen¹ maatte regne med, da den nærede Tvivl om, hvorvidt de Lokaler, der var afsat paa Tegningerne, var tilstrækkelige. Økonomen maatte hertil svare, at det kunde han virkelig ikke bedømme, naar der ikke var udarbejdet noget Spisereglement, og fordi Patientantallet maatte være ubestemt, selv om Hospitalet var beregnet paa 300 Patienter. Og naar der var Tale om, at han skulde bespise 50 Betjente, vilde han anse det for umuligt at gøre dette til alles Tilfredshed. Man maatte hellere give dem Kostpenge. Han skulde nu tænke over det, og han udarbejdede ogsaa en Beregning, paa Basis af hvilken Berger opstillede et Overslag over de nødvendige Forraad af Fødemidler til 300 Patienter og 3 Diæter. Og det maatte saa Thurah skaffe Plads til. Blandt disse Rum bemærkes en Kælder eller Stue til 3-4 Oksehoveder fransk Vin, Vineddike og Honning og en anden til 10-12 Tønder Øl, da man maatte regne med, at der brugtes 3 Tønder om Dagen, og de maatte ligge mindst 2 Dage for „at synke og sætte sig, før de anstikkes“.

At Økonomen skulde have fast ugentlig Betaling pr. Patient, var der ingen Uenighed om, saa lidt som om, at han skulde have et Salarium paa 400 Rdl. om Aaret, men uden Kost for sig selv, Familien og hans private Tjenestefolk. Derimod skulde de af hans Folk, som stod

1. Der var altsaa allerede den Gang udpeget en Økonom.

i Hospitalets Tjeneste selvfølgelig have Kosten. Crüger foreslog ogsaa, hvilket dog ikke blev gennemført, at der skulde ansættes særlige Personer til at paase, at Patienterne fik den dem foreskrevne Kost, og han holdt paa, at Betjentene selv skulde sørge for deres Kost, ligesom i Hæren. Herimod tog Wasserschlebe meget ivrigt til Gemæle. Han mener positivt, at Økonomen skal „spise“ saavel Officianterne, som alle de faste Betjente ved Hospitalet; thi 1) Utilfredshed kan man undgaa ved et Regulativ, 2) Inspektøren har sit Bord, og der kan han „spise“ de Gejstlige og Skriveren. Saa er der kun Kirurgerne og Oldfruen tilbage til Økonomen, 3) Hospitalsskriveren maa ikke forlade Hospitalet; for Kirurgerne bliver der holdt Kollegier i Lazarettet, og for de Gejstlige er det især om Vinteren bekvemmest at spise i Hospitalet. 4) Stuekonererne kan ikke forlade de syge 2 Gange om Dagen. 5) Hvis Betjentene skulde skiftes til at gaa ud at spise, vilde det volde Kludder, og Hospitalet maaske i trængende Tilfælde staa uden den halve Hjælp. Endvidere siger han bl. a.: „Det er et Lazaret, Betjentene er til for de syges Skyld, og ingen af dem, selv ikke den simpleste Kvinde eller Karl, maa have Lejlighed til at faa Brændevin, eller andet. Det kan blive svært nok at vænne dem af med at drikke Brændevin, naar de straks [stadig] skal forblive i Hospitalet, men umuligt, hvis de faar Lov til at forlade det 2 Gange om Dagen for at spise.“

Men Crüger fik sit Forslag igennem. Det vedtoges, at Betjentene skulde have Kostpenge, men de maatte ikke forlade Hospitalet uden Økonomens Tilladelse, og der maatte ikke derved foraarsages noget „Underslæb eller

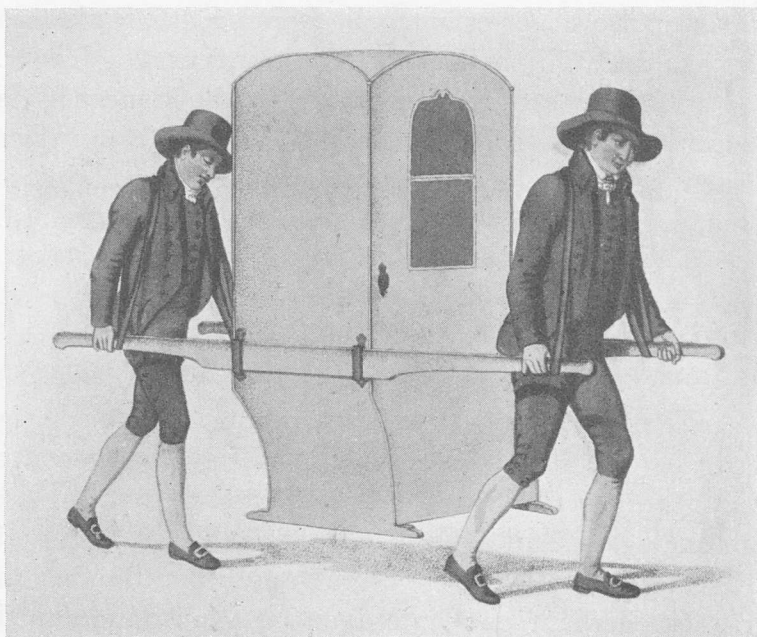
Forsømmelse“. Der er antagelig hermed kun tænkt paa de saakaldte „Oberbetjente“, Inspektør, Præst og Læger. Der anføres i Protokollen intet om Stuekoner; de maatte altsaa selv sørge for deres Kost og fik først 1821 Kosten paa Hospitalet.¹ En Undtagelse dannede Skriveren, der blev dømt til at spise ved Inspektørens Bord.

INVENTARET

Finckenhagens Bidrag til Forhandlingerne drejede sig særlig herom. Han fremlagde et Forslag om, hvad der skulde bruges til de 300 Senge. Træsenge naturligvis, som skulde være til at skille ad og samle ved Hjælp af Kroge, og som vilde koste 6-7 Mk pr. Stk. I Bunden en Straasæk, dernæst en Underdyne og Hovedpude med færøisk Fyld (Fjer) og 1 Dækken. Det fandt man dog for spartansk og supplerede det med Overdyner. Om alle Sengene skulde der være Sengeomhæng uden Loft, kun Sengene i de senere oprettede Officiantværelser fik Loft. Hver Patient fik sin egen Seng, kun Rekonvalescenterne maatte ligge sammen 2 og 2. Et Forslag fra Finckenhagen om at sætte Bliktragte over Lys og Lamper „for Kvalmen at udføre“, saaledes som man havde det i Charité i Berlin, vandt ikke Tilslutning.

Til Transport af de syge skulde der anskaffes 2 Portechaises hver paa sin Facon 3: en for siddende og en for liggende. De var overdækkede, grønmalede, forsynet med Vindue, indvendig beklædt med lybsk Lærred og forsynet med Madras og Hovedvulst for de liggende

1. Gredsted l. e. pag. 138.

Hospitals Portechaisebærere.
Lahde: Klædedragter i København.

Patienter. De skulde bæres af Hospitalets 2 Karle og i deres Forfald af Stadens saakaldte Stodderkonger efter en Rekvisition gennem de Fattiges Væsen. Senere maatte man have 2 Hold Karle til dem, da de blev for tunge. En Model blev fremstillet og præsenteret Kommissionen af Remmeschnider Müller.

PATIENTERNES BEKLÆDNING

Hospitalet skulde paatage sig at forsyne de syge med Tøj. For Mændenes Vedkommende med Skjorte, Halsklud, Vadmelslaabrok, Uld- eller Linnedstrømper og

Tøfler. Benklæder nævnes ikke, men hørte dog formodentlig med.¹ Kvinderne skulde udstyres paa lignende Maade, men tillige med Hatte og Natkapper. Det medbragte Tøj opbevarede af Hospitalet, der som sagt maatte ansætte 2 Koner til at reparere det, før det udleveredes de udskrevne.

Det blev overdraget Finckenhagen at foretage det fornødne, og allerede i September 1755 indkøbte han Tæpper, Lærred, Olmerdugsbolster, grønt Vadmél og blaåt Filt. Han begyndte dog kun med 46 komplette Senge, 60 Slaabrokke og 1500 Al. Hørlærred til at sy Særke og Skjorter af.

DE FORSKELLIGE LOKALITETER I HOSPITALET OG DERES ANVENDELSE

Hospitalet faldt egentlig ligesom i sin Tid Klostrene i 2 Dele, 1) Hospitalsgaarden, Thurahs Quadratsbygning, og 2) hvad man maaske kunde kalde for Udenværkerne.

Den vestre og den østre Fløj af Hospitalsgaarden, som vendte henholdsvis mod Bredgade og Amaliegade, dannedes af de 2 toetages Hovedbygninger, som ved enetages Sidebygninger sluttede sig til de 2 lange Sygelænger. Udenværkerne dannedes af den Bræmme af Hospitalsgrunden, som ikke optoges af den egentlige Hospitalsgaard, og i hvis 4 Hjørner Thurahs 4 store Pavilloner

1. I F. L. Bang: Diarium nosocom. Frideric. Hafniæ 1789 findes en Beskrivelse af Frederiks Hospital, hvor Benklæder findes opført blandt det Tøj, Patienterne forsynedes med.

laa. Der opstod paa denne Maade 4 mindre Gaarde mellem disse og Hospitalsgaarden og bag hver af de store Sygelænger en lang Baggaard, af hvilke den mod Nord var 40 Al. bred og i Tidens Løb kom til at rumme de fleste af Hospitalets Udenomsbygninger, medens den anden kun var 10 Al. bred og derfor ikke havde Plads til mere end det allernødvendigste (Vandpumper, Latriner m. m.). En 6 Al. høj Mur skilte Baggaardene fra Nabogrundene. Kun ud for Hovedbygningernes monumentale Midterpartier var Pladsen fri ud mod Bredgade og Amaliegade.

Hovedbygningen ud mod Bredgade var Hospitalets fornemste Bygning. Her viste Basrelieffet af den barmhjertige Samaritan, at her var Adgangen til Hjælp og Lindring for de syge at finde. Her førte under Frontespicen en anelig Dobbeldør ind til en bred Gang, der gik tværs igennem Bygningen ud til Hospitalshaven.¹ Her modtoges de syge i en Receptionsstue til højre i Gangen, hvor en Kandidat kunde foretage en Inspektion af dem bag et Skærnbrædt — bl. a. for at forvisse sig om, at de ikke led af nogen af de Sygdomme, som det var forbudt at modtage. Og her fandtes tillige Medicinstuen til Opbevaring af den gængse Medicin, som indkøbtes i større Mængder, og til Præparation af de Midler, der ikke krævede Apotekerens kyndige Hjælp. Til højre i Tværgangen, hvor en Trappe førte op til 1ste Sal, fik endvidere Medicus sin Lejlighed paa 5 Værelser, medens Overkirurg² og de underordnede Læger og Kirurger

-
1. Den henlaa ret forsømt til 1760, da den paa Crügers Foranledning blev reguleret og beplantet.
 2. Den første Overkirurg, Spierling, der kun var ansat ad interim, fik kun anvist Lejlighed for en ugift og maatte derfor, da han havde 5

fik Bolig paa 1ste Sal. Kun Reservelægen og Reservekirurgen fik Eneværelse. De andre maatte til en Begyndelse bo 2 sammen. Medicus vilde gerne have haft sin egen Gaard med Privet, men det kunde ikke tilstaa ham. Han fik et Natskrin.

Til venstre for Tværgangen laa Hospitalets store Køkken med de dertil hørende Rum og Kældere, men med særlig Indgang fra den foran liggende Gaard.

Hovedbygningen mod Amaliegade var jo oprindelig bestemt til at skulle rumme Kirken, som skulde være af anseelig Størrelse og gaa gennem 2 Etager; men da der paa et tidligt Tidspunkt i Kommissionen blev rejst Krav om mere Plads bl. a. til Accouchementet, opgav man denne Tanke og lagde Loft gennem Kirkerummet, som altsaa deltes i 2 Etager. Den blev dernæst ligesom Hovedbygningen mod Bredgade gennembrudt af en Tværgang, og der blev indrettet flere Stuer i den, idet dens Hovedbestemmelse, som omtalt, var, at huse den paa-tænkte Fødselsstiftelse. Men dette blev altsaa heller ikke realiseret, og der blev i det hele taget ordnet saa meget om paa Lokalernes Benyttelse i disse Bygninger, at det er vanskeligt at fastslaa denne. En Undtagelse danner de 2 lange Sygelænger, som vedblev at være forbeholdt de syge med Undtagelse af 2 Rum, hvor den søndre Sygelænge stødte op til Hovedbygningen mod Amaliegade, og hvor der indrettedes Ligstue og Obduktionsstue, der kun ved en smal Gang var adskilt fra Sygestuerne. Først i 1788 blev der opført en egen Bygning hertil i

Børn, leje sig en Bolig i Byen. Først i 1764 fik han anvist Bolig for sig og Familie paa Hospitalet. (Deliberationsprotokollen m. Indlæg. 29. 7. 1763).

den nordre Baggaard. Hvad Sygestuerne angaar, da var Eigtveds meget store Rum paa op til 64 Senge straks opgivet til Fordel for mindre Stuer paa højst 18-20 Senge og andre paa 10 Senge. I hvert af Hjørnerne af den nordre Sygelænge fandt man Plads til en Operationsstue, en for Mænd og en for Kvinder, hver med en op til dem stødende 6 Sengs Stue til de opererede, hvor de i de første Dage efter en Operation kunde ligge i Ro, og der oprettedes tillige flere Steder mindre Stuer for Rekonvalescenter. Men begge disse priselige og et Fremskridt betegnende Foranstaltninger fik kun en kort Levetid, hvis de overhovedet kom til at fungere efter deres Bestemmelse; de blev efterhaanden taget i Brug som almindelige Sygestuer.

Pladsen foran Hovedbygningerne flankeredes altsaa af Thurahs 4 Pavilloner.

Paa Bredgadesiden „Apothequerens Waaningshuus“ og „Oeconomie Waaningshuuset“ mod Amaliegade „Wadskerhuuset“ og „Inspectørens Waaningshuus.“

„Apothequerens Waaningshuus“ optoges helt af Apoteket med dets mange Rum: store og lille Laboratorium, Støde-, Krydderi-, Materiel- og Pakkammer, Sprit-, Forraads- og Vaskekælder, samt Bolig for Apotekeren og Personalet. Paa Loftet anbragtes en kort Tid Kortmagasinet, fra hvilket der tilflød Hospitalet betydelige Indtægter.

„Oeconomie Waaningshuuset“ havde sit Navn af, at i det fik Oeconomen, der indtog en ret fremragende Stilling i Hospitalets Embedsstand, sin Bolig i Stueetagen. Han maatte dog dele Pladsen med den saakaldte „Gerichtstube“, Retssalen, i hvilken Sagerne vedrørende den

Hospitalet indrømmede særlige Jurisdiktion behandle- des. Op til den førte en anselig, dobbelt Stentrappe¹ midt paa Facaden mod Bredgade svarende til Trappen op til Apoteket. I den nordre Ende indrettedes Hospi- talets Badstue i Kælderen og Stuen, og hertil var der knyttet en Sygestue (Hvilestue?). Bademesteren fik et Væ- relse i Stueetagen. Portneren i Kælderen. Men paa 1. Sal blev der indrettet Sygestuer til Hospitalets Betjente og til Hofdomstiquerne (Officiantgangen — Mynsters Gang).

„Wadskerhuuset“ optoges naturligvis først og frem- mest af Vaskeriet og Magasinerne for Linned, Sengema- teriel m. m., men hertil blev tillige Kirken forvist, redu- ceret til en iøvrigt ret anselig 4 Fags Stue med Indgang i Smøgen ind mod Thurahs Gaard, og her indrettedes Fødselsstiftelsen 1759.

„Inspectørens Waaningshuus“ fik en mere homogen Anvendelse som Bolig for Inspektøren og for den botaniske Professor, Oeder, for at han kunde være i Nær- heden af de botaniske Haver. Tillige fik den høje Direk- tion paa 1ste Sal 2 anselige Stuer til deres Møder og, som en fin Opmærksomhed mod de store Herrer, lige for Opgangen et „chambre de retraite.“

1. Trappen forfaldt i Tidens Løb. I 1802 var den saa brøstfældig, at en større Reparation var paakrævet, en Udgift man gerne vilde spare. Direktionen ansaa Trappen for overflødig, da Hospitalsdom- stolen var ophævet i 1771, og den indhentede derfor en Erklæring fra Hofarkitekt Kirketerp om, hvorvidt den kunde fjernes uden Skade for Arkitekturen. Da Svaret lød bekræftende, blev den nedrevet, Døren tilmuret, og et Vindue indsat i dens Sted.

FUNKTIONÆRVÆRELSESNES Udstyrelse

Funktionærernes — eller som de kaldtes, Betjentenes — Værelser var rummelige, og navnlig de højloftede Værelser i Pavillonerne var lyse og gjorde et anseligt Indtryk. Heller ikke Møblementet var helt ringe. Som rimeligt var i denne højkongelige Institution, blev Direktionens Mødesal udstyret med særlig Elegance. Der blev i den 3 Fags Stue opsat 2 Pillespejle med brune Rammer, den traditionelle Stuepyrdelse i alle honnette Hjem. Rammerne var smykket med ægte forgyldte Zirkoner og Lister, og Spejlene hvilede paa Konsolborde med udhugne Fødder og brune finerede Plader; der op-hængtes Gardiner med Kvaster, og et Bordtæppe af fint, grønt Klæde kantet med Silkesnore og 4 Silkekvaster dækkede Bordet. Men at det var et Arbejdsbord fremgik af, at der paa det var anbragt 4 Par Lysestager af engelsk Tin med tilhørende Lysesakse, 2 Papirsakse og 2 Penneknive. Og saa blev der til Direktørernes chambre de retraite anskaffet 4 Natstole med Messingbækkener og 4 Natpotter af Tin, diskret anbragt bag 2 Skærmbretter. Standsmæssigt og hyggeligt.

Funktionærerne maatte nøjes med noget mindre. Borde, Ruslæders Stole, Klædeskabe, Feltsenge og grønne Gardiner, samt Natskrin og Natpotter. Man undres lidt over den fremtrædende Rolle, disse sidstnævnte Møbler spiller; men man maa huske paa, at Patienternes Priveter ikke egnede sig for Privatlivet, og Latrinerne i Gaarden var i en saa ubeskrivelig Forfatning, at man ikke kunde byde ordentlige Mennesker at benytte dem.

Værelserne var der ellers ikke ofret nogen Luxus paa.

I alle Tilfælde ansøgte baade Hospitalslægen, Jensenius, og Professor Oeder om at faa Panelværk, Beklædning [Tapet] og Kakkellovne i Stedet for Stenovne, men det turde Kommissionen ikke afgøre; det maatte indstilles til Grev Moltkes Bestemmelse. Ved Kakkellovne forstod man Jernovne, som var kommet mere i Brug, da de var lettere at tænde op i og ikke brugte saa meget Brændsel, som de gammeldags Stenovne. Der var alt bevilget Jernovne til Kirurgen og Kandidaternes Værelser, og den 5. 2. 1757 bevilgede Kongen, at Medicus maatte faa Jernovne i sine Værelser og et malet Fodpanel nedenunder Væggene i de 3 Værelser, som han selv havde tilbudt sig for egen Bekostning at lade betække. Oeder fik vel det samme. Der blev desuden til Funktionærene indkøbt ialt 23 Jernovne, som for Brandfarens Skyld blev sat paa Stenfundament.

BADSTUEN

Den personlige Renlighed i det 18. Aarhundrede var ikke stor. De tidligere Tiders offentlige Badstuer var forlængst forsvundet uden Erstatning, og kun i enkelte velhavende Hjem fandtes der Badeindretninger. Naar der paa Frederiks Hospital blev indrettet en Badeanstalt, var det imidlertid ikke saa meget for at rense Patienterne før Indlæggelsen og under Opholdet, som af Hensyn til Behandlingen af visse Sygdomme. Julius Petersen mener ganske vist, at der blev givet et Indlæggelsesbad, men det har i alle Tilfælde ikke sat sig Spor i Bestemmelserne ved-

rørende Patienternes Modtagelse. Selv i F. L. Bangs Beskrivelse af Hospitalet fra 1789 omtales som en af Bademesterens Funktioner, at han skulde give det Bad, som Medicus eller Chirurgus ordinerede, men der nævnes intet om Indlæggelsesbad. Det var Konen i Receptionstuen paalagt at sørge for, at Patienterne i enhver Henseende var behørigt rene før Indlæggelsen paa Stuen. Iøvrigt foregik vist den nødtørftigste Rensning paa Stuerne.

Nu blev det overdraget Murermester Krause efter Samraad med Lægerne at gøre en „Afridsning“ af en Badstue med en indmuret Kedel i Økonomipavillonen. Gulvet skulde lægges med hugne Sten.

Bergraadet Niels Dalberg meddeler i sin Rejsejournal fra 1770 en Beskrivelse af Badeindretningen paa Frederiks Hospital, som formentlig giver et Billede af dens oprindelige Form. Han siger, at den bestod af 3 Rum, et hvori der fandtes Ovne¹ til at varme Vandet, et til Dampbad og andre Bade og et med en dyb Grube eller Kumme, indvendig beklædt med Marmor til koldt eller varmt Bad med eller uden Douche.² Vandet blev gennem et Rør ledet ind fra det ydre Rum. I det inderste Rum var der en 5-6 Al. over Gulvet en lille Messingkanal af 1-2 Lin. Diam. til Dryppebad.

Det var meget upraktisk at indrette Badstuen i denne

-
1. Som Bilag til Bygningsregnskabet findes der et Overslag paa 3 Kobberkedler, 1 til 5 Tønder Vand, 1 til 4 og 1 til 1 Tønde, og ligeledes et Overslag paa et Bassin af norsk Marmor, 3 Al. langt, 1¹/₂ Al. bredt og lige saa dybt. Marmoret kunde tages fra Friederichs Kirkens Byggeplads. Der vilde medgaa 56 Kubikfod Marmor.
 2. F. L. Bang siger i sin ovennævnte Beskrivelse, at Badegruben var saa rummelig, at flere Patienter samtidig kunde bade i den.

Udkant af Hospitalet, men det var maaske, fordi man havde tænkt sig at give Folk fra Byen Adgang til Badene.¹

PRIVETERNE

Det er alt omtalt, at en af Thurahs første Opgaver blev at finde Grunden til den daarlige Luft i Stuerne og Midler til at afhjælpe den. Det var bl. a. derfor, at der maatte foretages den store Reparation af Gulvene. Men det var ikke tilstrækkeligt. Han fandt ved sin Tiltræden, at der i de to Baggaarde ved Indgangsdørene til Tværgangene og i direkte Forbindelse med disse fandtes 4 Bindingsværksudbygninger indeholdende Sygestuernes Priveter, og uagtet Hospitalet endnu ikke var taget i Brug, benyttedes disse Priveter af de paa Hospitalet beskæftigede Personer.² Herved udbredtes der en saadan Stank, at det kunde mærkes i hele Bygningen. Det var naturligvis Grubelatriner, som modtog Urin og Fæces i skøn Forening. De stank, naar de var fyldt, lidt mere naar de blev tømt og bevarede Stanken efter Tømningen. Det maatte jo ændres. Thurah forelagde Sagen for Kommissionen og fik dens Læger til at gaa hen at se paa Forholdene. De maatte indrømme, at det var ubehageligt. Han stillede det Forslag, at man skulde fjerne Udbygningerne og i Stedet for „regulere 6 à 8 Indelukker inde i Bygningerne“ og i dem henstille løse „Kommoder“ til Bekvemmelighed for

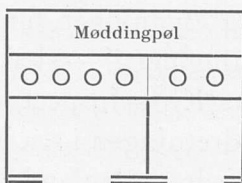
1. Her forblev Badeanstalten til 1840, da den flyttedes til en dertil opført Bygning i den nordre Baggaard.

2. 20. 7. 56 bortkøres der fra et Interimslocum 14 Læs Latrin, men fra 20. 6.-10. 8. 1758, altsaa efter Hospitalets Aabning, 111 Læs.

de syge, som vel kunde være oppe, men ikke maatte gaa ud. Kommoderne skulde forsynes med firkantede, tæt-sluttende Tinbækkener med en Rand om, 3 Kvarter i Kvadrat og $2\frac{1}{2}$ Kvarter dybe, og forsynet med Hanke, saa de let kunde tages op. De skulde have Jernbund, harpikses indvendig og oliemales udvendig med Okker-gult, og hele Komplekset sættes paa Ruller, saa det om Aftenen kunde køres ud og renses. Altsaa en Slags Tøndesystem, der vel ikke gjorde Latringruberne overflødige, men disse kunde naturligvis flyttes længere bort. Forslaget tiltalte Lægerne, som vedtog det den 17. 4. 1755. Men kort efter ombestemte de sig. De vilde nok gaa med til Indelukkerne, men ikke til Kommoderne. Trofaste mod gammel Skik vilde de bevare de gamle Sæder med Latringruberne. Ved Hjælp af rigeligt Aftræk og Lufthuller mente de, at Stanken kunde bekæmpes. Det ansaa Thurah for umuligt, hvor mange Lufthuller man saa end anbragte. Han foreslog da, at man skulde henstille det til Majestætens Afgørelse(!) Derimod approberede Lægerne et andet Forslag, han fremsatte, nemlig at man i den nordlige Baggaard skulde opføre 2 store loca privata, hvert paa 8 Sæder i 4 Afdelinger, for de udegaaende Patienter og for de Familier, der boede paa Hospitalet. Thurah affattede Indstillingen, men nægtede sig ikke den Fornøjelse at agitere for sit Forslag paa Lægernes Bekostning. Det var selvfølgelig ogsaa det bedste. Majestæten har sikkert rynket paa Næsen ved at faa forelagt denne Sag, som jo iøvrigt var af meget stor Betydning og ret delikat, da det var en Strid mellem 2 Autoriteter. Men Enevoldsmagten var aldrig raadvild. Kongen resolverede, at da Medici og Chirurgi har changeret deres Sentiments

med Hensyn til de 4 Bygninger, findes det betænkeligt for Tiden at tage Stilling dertil — skal samtlige Kommissionens Medlemmer og Kirke Inspector Lowson informere sig om, hvorledes Indretningen i saa Henseende er i Børnehuset og i andre endog udenlandske Hospitaler, hvor ingen underjordisk Vandskylning kan komme med til Hjælp. Naar dette er sket, skal Kommissionen paa Aastederne træde nærmere i Conference og gøre i denne Quæstion en eller anden unanime Beslutning, hvorved det da skal have sit Forblivende. De 2 nye, store loca privata bevilges, men skal lægges nærmere op til Muren, saaledes og hvor Kommissionens Flertal bestemmer det. Stilfuldt og fornuftigt.

Men Sagen var ikke helt endt; thi den 10. 6. 1756 skrev Moltke fra Hamborg til Thurah, at han havde givet en Herr Valois Tilladelse til at indrette et Privet, saaledes som de brugtes i Frankrig, og som skulde være ganske lugtfrit. Men Herr Valois havde ikke Succes. Hans Privet stank værre end noget andet til hans store Fortvivlelse. Han tilbød angergiven at redressere Defekterne, og Kommissionen gik med til at indstille til Moltke, om ikke Herr Valois kunde tilholdes at gøre sit bedste til inden en vis Tid at forbedre det. Atter en Skuffelse. Saa fik Kommissionen Tilladelse til at antage en anden bygningskyndig Mand, hvortil valgtes den bekendte Muremester Philip de Lange. Men han var desværre ikke hurtig i Vendingen. Tiden var gaaet med de forgæves Forsøg, og endnu den 25. 2. 1757, da Indvielsesdagen nærmede sig, var intet foretaget. Crüger henstillede da til Kommissionen, at i det mindste de 3 loca i den nordre Baggaard blev sat i Stand, og en Vandpumpe [over en gravet Brønd]

*Grundtegnig af Privet
ved Øresundshospitalet i Helsingør 1795.*

opstillet ved dem til at skylle Natpotter og Natbækkener ved. Omsider kom saa Langes Forslag, som gik ud paa at hæve Sæderne 3 Trin, brolægge Grunden med Flensborgersten lagt paa Kant i Blaaler for at undgaa det Vand, der steg op fra Grunden, og samtidig rense og helt demolere de gamle Priveter. De blev dog ikke fjernet, men formentlig muret op paany, saaledes som det ses paa den ældste Plan fra 1758 af Hospitalet, se pag. 45. Den 1. 4. 1757 fik han Tilladelse til at opføre et til Prøve, altsaa først efter Indvielsen den 31. 3.

Vor Tid smiler ad disse vidtløftige Forhandlinger; men man maa betænke, at man overalt i Byerne led af disse Vanskeligheder, og der var paa dette Omraade ikke sket noget egentligt Fremskridt, siden Christoffer af Bayern gav København dens første Stadsret. Det ømme Punkt var Kulerne, fra hvilke Latrinen nøjsommeligt maatte opskovles og bortkøres. Man indsaa, at Sammenblandingen af Urin og Fæces var højst uheldig, og søgte at raade Bod derpaa ved at opstille i Baggaarden Urintønder, overskaarne Oksehoveder, med Laag og Indhældningstragte til at tømme Natpotterne i; men det blev snarere en Kilde til mere Stank. Og Snavs avler Snavs. Patienternes Gri-

seri i de 2 store Priveter oversteg enhver Beskrivelse. Naar disse skulde hvidtes, maatte man først engagere Koner til at skrabe dem rene. Patienterne stod derfor oppe paa Sæderne under Afbenyttelsen. Derfor fik Natskrinene for Beboerne saa stor Betydning.

VANDFORSYNINGEN

Københavns Vandforsyning var den Gang i Hænderne paa nogle Vandkompagnier, som ledede Vandet ind fra Peblinge- og Sortedamssøen, eller fra Emdrup Sø og fordelte det til sine Interessenter. Vandet fra de 2 førstnævnte Søer stod under saa lavt Tryk, at det maatte pumpes op af Rørene, medens Vandet fra Emdrup Sø, der laa højere, løb ud af dem af sig selv. Man opfangede det derfor gerne i Reservoirer forsynede med Pumper. Deraf Benævnelser Pumpevand og Springvand. Kongen ejede omtrent $\frac{1}{3}$ af Pumpevandet og $\frac{1}{5}$ af Springvandet, som var det reneste. Ved særlig Bevilling af 10. 5. 1756 tillodes det Hospitalet uden Betaling og Afgift at nyde 7 Portioner (5: at forsyne 7 Pumper) fra Vandledningerne fra Amalienborg og fra Charlottenborg Hovedrende. Tillige fik det Tilladelse til at opsætte ialt 4 Vandkister af bornholmsk Sandsten til Opsamling af Springvandet. Disse opstilledes i Baggaardene og kunde rumme c. 136 Kubikfod Vand. Et Forsøg paa ved Hjælp af en Vandkigger, som skulde have opdaget en Vandaare omtrent ud for Vajsenhuskirken, at finde en Kilde paa Hospitalets Grund førte ikke til noget Resul-

tat. Foruden det indlagte Vand fik man Vand fra gravede Brønde, men dette var af slet Beskaffenhed og kunde ikke bruges til Drikkevand eller Madlavning.

BROLÆGNINGEN

Da Kommissionen begyndte sit Arbejde, laa Hospitalspladsen endnu i Rod. Der manglede ganske Brolægning saavel inden for Hospitalets Grænser, som paa Fortovene ved Bredgade og Amaliegade. At brolægge disse var en Pligt, som paahvilede vedkommende Grundejer. Inde paa Hospitalsgrunden var Jorden opkørt, Kommissionen fandt straks, at Brolægning nu var højst fornøden, og vilde have det hele brolagt, selv Hospitalets indre Gaard. Det mente Thurah dog var overdrevent, man kunde nøjes med Fortovene og inden for Hospitalets Bezirk et 2 Al. bredt Bælte rundt om Bygningen ud til Rendestenene. Hospitalsgaarden vilde han raade til at anvende som Køkkenhave. Det vilde være til stor Nytte for Hospitalet og til Glæde for Patienterne at rekreere Sindet og Legemet ved en uskyldig Spadseregang i Køkkenhaven. Blev den brolagt, vilde den ikke blive til Gavn for nogen. Kongen approberede hans Forslag om Brolægningen, som utvivlsomt var det billigste, men opsatte Afgørelsen af Spørgsmaalet om Haven til den kommende Oberdirektions Beslutning. Men naar Resolutionen siger: „Thi billig er, at der indvendig bør være Plads til daglig Tilførsel allevegne med Heste og Vogne og til et tilstrækkelig Antal Carether paa eengang“, skulde man dog synes, at 2 Al. Stenbro var lovlig lidt. Man smølede med Arbejdet. 1 Uge

før Indvielsen fik Thurah af Moltke Paalæg om at fremskynde det, der skulde jo være Plads for de fine Kareter. Og saa var man saa genial at lægge Brolægningen med Fald ind mod Bygningerne, uagtet det udtrykkeligt var sagt, at den skulde lægges med Fald bort fra dem. Den maatte derfor lægges om samme Aar.

Indvendig, i den store Hospitalsgaard, blev der anlagt en 2^{1/2} Al. bred (foroven) og 1 Al. dyb Rendesten langs alle Bygningerne. Selve Rendestenens Bund var, som tidligere nævnt, firkantet og sat med Tømmer, som hurtigt blev slimet og raadnede. Den førtes ud til Hovedrendestenene i Gaden. Først 1 Aar efter Indvielsen synes der at være blevet lagt Rendesten i Sidegaardene, hvor der dog var saa meget Vandspild; men det gik her, som overalt i Kvarteret, der var ikke tilstrækkeligt Fald. Vandet stagnerede, Rendestenene groede til, blev forstoppede og flød over. Rent galt var det, naar man vendte Bunden i Vejret paa Urintønderne, og Indholdet flød ud og sivede i Jorden. Var det regnfuldt Vejr, laa alt i Ælte, var det tørt, lugtede det, og Lugten blandedes med Duften fra Latrin-gruberne. Hertil kom, at Økonomen i den nordre Baggaard fik Tilladelse til at opføre en Stald til 2 Køer (1756), da han „uforbigiengelig“ maatte have Mælken saa frisk som muligt og undertiden friskt malket, og tillige samtidig et Hønsehus og en Svinesti, og Lægerne fik senere her indrettet Hestestalde, alt med tilhørende Møddinger. Her laa desuden de 2 store Priveter for de oppegaende og for Personalet, saa Atmosfæren kunde nok blive lidt beklumret selv for Datidens ikke særlig forvante Lugteorganer.

Heldigvis havde de 2 Baggaarde deres særlige Ind-

kørsler, men for de Sygestuer, som vendte ud til dem, maa Naboskabet have været alt andet end behageligt og meget forstyrrende, ikke mindst om Natten, naar Bortkørslen af Renovationen fandt Sted.

OPVARMNINGEN OG VENTILATIONEN AF SYGESTUERNE

Heller ikke indendørs var det saa let at holde god Luft i Sygestuerne paa Grund af Patienternes mindre gode Renlighed, de mange sengeliggende Patienters nødvendigtige Forretninger og Datidens Frygt for aabne Vinduer. Ventilationen havde altid været et Problem for Hospitalerne, og Løsningen var endnu ikke fundet. Det var det, der havde ført til Middelalderens Tamburer, til de aabne Kaminers Udluftningsbaal og til de mange lugtdæmpende Midler. Kaminerne, der tidligere havde været det almindelige Opvarmningsmiddel, fortrængtes i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede af Kakkelovne, dels Stenovne af brændte, ildfaste Sten med en Skal af Kakler, dels Jernovne. Kommissionen indhentede Tilbud paa Stenovne og fik 3 Tilbud, af hvilke de gjorde 2, fra Hofstenhugger Fortling og fra General Krigs- og Ammunitions Commissær Classen¹ til Genstand for nøjere Undersøgelse. De opstillede Modeller af begge i Hospitalet, hvilke besigtigedes af Berger og Crüger. Fortlings fandt de var den bedste og billigste, men Clas-

1. Classen, Johan Frederik (1724 - 1792). Stifteren af det Classenske Fideikommis.

sen skulde øjensynligt have Leverancen; thi — paa Opfordring af Thurah — erklærede han sig villig til at præstere en Ovn, der in essentialibus var overensstemmende med Fortlings og ikke dyrere. Smart handlet af de to Herrer. 3. 10. 1755 fik Thurah kgl. Resolution for at maatte slutte Akkord med Classen om Levering af 65-70 Stk. Ovne til 44 Rdl. Stk. De var overtrukket med grøn Glasur fra Kastrup og hvilede paa Jernriste. De blev næppe leveret alle,¹ thi Jernovnene viste lidt efter lidt deres Overlegenhed, og Stenovnene blev Tid efter anden udskiftet med disse.

I et i 1752 oprettet Koppehospital i London havde Dr. Hales indført et nyt Ventilationssystem. Den daarlige Luft blev udsuget gennem en Aabning, 4-5" paa hver Led, oven over en af Sengene og nær ved Loftet. Den friske Luft fik Adgang gennem en lignende Aabning nær ved Gulvet paa den anden Side af Værelset. Den førtes gennem et Rør under den anden Seng — der var kun 2 Senge i hver Stue — saa langt fra den første som muligt. Herved undgik man Træk „i Stedet for hvis Luften kom ind foroven, vilde den ved sin Vægt synke ned gennem den fordærvede Luft, som er lettere, og vilde isne de syge.“ Herved sagdes Hospitalet at blive lige saa lugtfrit som ethvert andet Hus.

Paa Frederiks Hospital hjalp man sig paa anden Maade. Kommissionen havde den 28. 5. 1756 besluttet, at der i hvert Vindue i Sygestuerne, under hvilket der skulde opstilles en Natstol, skulde anbringes en Træk-

1. Der leveredes i alle Tilfælde 40 grønne Stenkakkelovne, hvoraf 6 til Accouchementshuset. Inventarieprotokollen No. 112.

rude af Blik øverst oppe. Det havde Thurah imidlertid forsømt, hvilket heldigvis blev opdaget ved et Eftersyn, Lægerne foretog kort før Indvielsen. Men desuden anbragte man midt i Loftet en Aabning op til Loftsrummet, forsynede den med en Lem og førte derfra en Trækanal ud gennem Taget, rigtignok med en Sideaabning til Loftsrummet, formodentlig for ogsaa at ventilere dette. Lemmen var til at aabne og lukke, og Stuekonerne var hertil forsynet med lange Stænger med Jernkroge — lidt besværligt —, men da Ventilationslemmene havde tabt Nyhedens Interesse, og Stuekonerne fik en Ladning Støv i Hovedet, naar de aabnede Lemmene, blev de kun sjældent benyttet. Den før omtalte Niels Dalberg siger dog, at Luften i Stuerne „om Sommeren“ skal være god.

OPERATIONSSTUERNE

fortjener lidt nøjere Omtale.

Hospitalet blev forsynet med 2 Operationsstuer, 1 for Mænd og 1 for Kvinder. Da de blev indrettet i Hjørnestuer, skaffede man dem Lys fra 2 Sider, men de afveg iøvrigt i deres Konstruktion ikke fra de andre Stuer. De var ret rigeligt forsynet med Inventar, overfyldte efter vore Begreber, selv om man maa erindre, at efterfølgende Fortegnelse gælder for 2 Stuer.

Der anskaffedes saaledes 3 store Skabe, af hvilke det ene var $3\frac{1}{2}$ Alen højt, med Rum og Skuffer, saaledes at man maatte tage en Trappestige til Hjælp, naar man vilde have noget i de øverste Skuffer. Der var et Skrivebord,

forskellige andre Borde, hvoraf et paa Ruller, 1 Amputationsbord, 1 Operations Stol betrukket med Røslærred [formodentlig Ruslæder], 1 Løjbænk med Beslag, 2 Messingborde med Jernfødder, Messinghaandgreb og „1 Fyrfad udi hvert“ [til Cauterier?], Blikpander med Haandgreb og Dæksel, Blikbakker, Blikdaaser, Tragte, 2 Skrin med Laase og Nøgler m. m. Om alle disse Smaa-ting havde deres blivende Plads paa Operationsstuerne, er dog et Spørgsmaal.

Til Frakturister, som paa Stuerne lagdes i særlige Senge, af hvilke der var 12 paa hver af de 2 Afdelinger, for Mænd og for Kvinder, anskaffedes 12 Frakturpuder, 2 Dusin Blokplader (?) og forskellige kortere og længere Læderremme i et Antal af ikke mindre end 8 Dusin, med Messingringe og Stikker [Spænder].

Og som et Offer til Renligheden fandtes 1 Vandkumme med et Fad af Kobber.

I Begyndelsen laante Crüger og Wohlert Hospitalet Instrumenter — Spierling havde vel ogsaa nogle —, til Instrumentmageren, „der lige var ankommet“, Tid efter anden kunde faa Hospitalets egne anskaffet. En Fortegnelse lyder paa:

- 4 Knive, deraf 2 krumme, 6 scapuli [Skalpeller], 4 Par Bistourier, 4 Incisions Lancetter
- 3 lige og 3 krumme Incisions Sakse
- 1 Amputationssav med 2 Blade
- Forskellige tubi
- 1 Naal til Sektion
- 4 Hareskaarsnaale, flere Hæftenaale, „de kan kun bruges i Gang“

- 2 store Klystersprøjter med dobbelt Rør, 1 Sølv-
sprøjte
- 5 Katetre, Sølv
- 2 Flaschenzug
- 5 Tourniquets
- 1 Kranken Snabel
- 1 Nedstøder af Fiskeben.

Hertil kom saa Tandinstrumenterne, der spillede en stor Rolle i Kirurgens Virksomhed:

- 1 Abbeiser,
- 1 Staalpelikan med Elfenbensskaft og 3 Hager,
- 1 Tandtang med Stilskruer [Stilleskruer], 1 do til at
trække Stumper ud med,
- 1 engl. Oberkast med 3 Hager [Tandnøgle],
- 1 Berliner Tandinstrument og
- 1 Geisfuss.

Aareladekopper maatte Økonomen holde Kirurgen med; de var af Tin.

Armamentariet var altsaa talmæssigt ganske rigeligt; men det viser tydeligt, at Operationerne ikke har været mangeartede.

Som Forbindingsmateriale anvendtes dels gammelt, dels nyt Lærred og noget Flonel. Det meste gik til Bind, af hvilke der brugtes 3-400 Alen om Aaret, tilskaaret af Portnerkonen. Portneren skulde følge med paa Stuegangen og samle de urene Bind for at bringe dem til Vask. Til Frakturer anvendte man Frakturpuder, der fæstedes med Læderremme, som derfor fandtes i saa stort et An-

tal, samt Skinner. For at skaane Sengetøjet anskaffedes der 14 Alen sort Voksdug, og Stuerne forsynedes med 4 Dusin Haandklæder, 4 Dusin fine hvide Forklæder med Lommer samt 2 Dusin af brunt, lybsk Lærred til Brug for Svendene.

KIRKEN

Som tidligere omtalt havde Eigtved tænkt sig Kirken som et dominerende Led i Hospitalskomplekset, hvis mod Amaliegade vendende Hovedbygning han bestemte til at huse den. Men da man af Hensyn til Pladsmanglen maatte opgive denne Tanke, blev Kirken altsaa flyttet til Vaskeripavillonen. Til Trods for at man tidlig og silde officielt skiltede med den Almægtiges Navn, vilde man til en Begyndelse ikke ofre ret meget paa hans Tempel. Der blev ikke opstillet noget Alter. Et Bord med en Alterdug og et andet dækket med et Klæde maatte gøre det ud for Alter og Prædikestol; og ikke engang et Par Alterlys vilde Direktionen unde Præsten. Der blev anskaffet et Fad af engelsk Tin til 3 Rdl. til Døbefond, en større og en mindre Sølvkalk samt 2 Diske, der tilsammen kostede 47 Rdl. 82 Sk., c. 20 Rdl. mindre end den Murerske m. m., som Kongen benyttede ved Grundstensnedlæggelsen. Først i September 1758 gik Direktionen ind paa at lade opstille et Alter og gøre Gulvet, paa hvilket det skulde staa, lidt højere.¹ Som et

1. I December 1759 anskaffedes der 18 lukkede Stole og i 1760 et rødt Fløjels Alterklæde med kongelig Krone og Ziffer og Aarstallet 1760 og belagt med Guldgaloner nedenunder samt i alle Sømmene. Over Alterklædet en fin Lærreds Alterdug med brede Kniplinger omkring.

lille Vidnesbyrd om, hvilken Rolle Tyskheden spillede i Landet, kan nævnes, at der anskaffedes 19 tyske Bibler og 10 tyske Salmebøger foruden 35 danske Bibler og 60 danske Salmebøger.

Men Kirketjenesten var den mindre Del af Præstens Gerning; paa Sygestuerne skulde han holde Morgen- og Aften Andagt, og han maatte derfor have en Medhjælper, for hvem der indrettedes et Værelse i den nordre Baggaard over Snedkerværkstedet(!) Mere vurderede man ham ikke til. Selvfølgelig var det en i Tjenesten ung Mand, og man hører derfor ogsaa, at det kunde knibe for ham med at holde Ro og Orden under Andagterne, der let kom til at kollidere med Stuegangené. Saa maatte det paatales af Direktionen, og saa hjalp det vel for en Tid.

Til Præstens Pligter hørte ogsaa, at han ved Operationer, „som maatte være af nogen synderlig Betydning“, skulde med aarvaagen Omhyggelighed og bedste Flid stræbe efter, at Patienten forud for Operationen blev overtalt og præpareret til villigen at underkaste sig samme og vedbørlig sig derunder at forholde samt taalig Operationen at udstaa i en stille Hengivenhed under Guds behagelige Vilje, hvad enten Udfaldet maatte vorde til Liv eller Død. Og skulde Medicus eller Chirurgus forlange hans Assistance ved Operation, skulde han være villig dertil, naar blot det blev ham tilkendegivet i god Tid. Ligeledes skulde han betjene den syge med det hellige Nadverens Sakrament, enten Dagen eller kort før Operationen. En Operation var en alvorlig og højst ubehagelig Sag, især da man ikke kendte Narkose.

At der blev knyttet en Kirke til Hospitalet, var ikke alene en Arv fra gammel Tid, men maaske ogsaa et Led

i Bestræbelserne for at give det en uafhængig Stilling inden for Samfundet. Af samme Grund blev der i Kommissionen ført lange Forhandlinger om, hvad der skulde gøres for de døde, som ikke havde nogen, der kunde sørge for deres Begravelse. Crüger foreslog, at der blev indrettet en tilstrækkelig stor Plads til Kirkegaard med en lille Bolig til en Graver, som skulde lønnes af Hospitalet, og dette fandt Kommissionen uforbigiengelig nødvendigt og anbefalede det til Moltkes Velvilje, for at der ikke skulde mangle en Kirkegaard ved Hospitalets Aabning. Men det modsatte Greven sig bestemt og meddelte den, at de fornødne Anstalter bedst kunde ske paa de Fattiges og Soldaternes Kirkegaarde, hvor Økonomens Karle kunde grave Gravene. Saa fór Kommissionen i Harnisk og kom med en Masse Indvendinger. Karlene havde nok at bestille paa Hospitalet, Kirkebetjentene vilde ikke have uvedkommende ind paa deres Enemærker, og saa maatte der i alle Tilfælde udgaa en Kgl. Ordre til Kommandanten og Magistraten derom. Forresten mente den, at hvis der paa samme Tid fandt mange Dødsfald Sted, vilde Hospitalet let komme i „Diskredit og Udraab“, saa det var bedst, at det fik sin egen Kirkegaard. Den indhentede dog Udtalelser fra Kommandanten og Magistraten, men selv om disse stillede sig imødekommende, vilde den ikke opgive sin Yndlingstanke. Den gik endog videre, ønskede, at Hospitalet skulde have sin egen Ligvogn saa stor, at den kunde tage 4 Lig ad Gangen og med en bekvem Dør til at tage Ligene ud igennem. En saadan vilde vække mindre Opsigt, end hvis de skulde bæres hver for sig paa en Ligbaare. Imidlertid kapitulerede Kommissionen forsaavidt, som den

foreslog, at man stillede Sagen i Bero, til man fik Erfaring for, om det ikke var bedre, at Hospitalet fik sin egen Kirkegaard. København slap for at se det Monstrum af en Ligvogn til 4. Man indskrænkede sig til en af mere beskedent Format. Men ogsaa denne lille Episode kan tages som et Udslag af de store Forventninger, man knyttede til Hospitalet, hvor man i Aanden saa Patienterne hvirvle ind og Ligene ud.

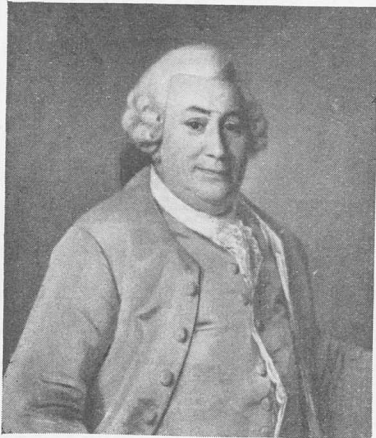
APOTEKET

Om dettes Beliggenhed synes der ikke at have været nogen Tvivl. Den 22. 5. 1754 havde daværende Provisor ved Salomonsapoteket i København, Joachim Diderich Cappel,¹ faaet kgl. Tilsagn om at blive Apoteker ved Frederiks Hospital og havde til Eigtved og hans Efterfølger Thurah indgivet Forslag om de forskellige Logementer, Laboratorium, Kælder m. fl., som udkrævedes til et forsvarligt Apotek, ligesom han ogsaa havde haft Opsyn med deres Indretning. Han havde til Kommissionen den 21. 3. 1755 erklæret sig villig til for egen Regning at anskaffe „den ganske apparatus med Materialier“, naar alt det bygningsmæssige blev bekostet af Hospitalet. Han tilbød ogsaa at betale Hospitalet en aarlig Afgift paa 200 Rdl., men naturligvis i alle Henseender at drive Apoteket for egen Regning.

Den 22. 10. 1756 fik han sin kgl. Udnævnelse som

1. Joachim Diderich Cappel (1717-1784). F. i Wismar. 1747 Best. af Kong Salomons Apotek. 1756 Apoteker paa Frederiks Hospital.

Hospitalsapoteker, et personligt Privilegium, der sikrede ham samme Rettigheder som andre Apotekere i Staden. Men den 29. 3. 1757 extenderedes hans Privilegium for saa vidt, som der sikredes ham Ret til at lade det gaa i Arv til en af hans Arvinger, som var uddannet som Apoteker og særlig havde Interesse for Kemien. Efterlod han sig ingen Børn, og hvis hans Gæld var helt eller for Størstedelen betalt, maatte han forpligte sig til at testamentere Hospitalet „en skikkelig Kiendelse“ til Gengæld for denne Naade. Det skete ogsaa, han testamenterede Hospitalet 10.000 Rdl. ved sin Død

J. D. Cappel.

1784 og gav desuden 13.500 Rdl. til et Rejselegat og 15.670 til et Pensionslegat for Apotekerenker og Svende.¹

Apoteket blev først aabnet i 1758 efter den 10de April at være blevet indviet af Hans Majestæt, der sammen med et talrigt Følge af de højeste Dignitarer besaa alle Lokaliteterne og udtalte sin allernaadigste Tilfredshed med hele Indretningen. Dagen efter lukkede det op.

1. Kopibog for særdeles Expeditioner, Instruktioner etc. 1757-1835 pag. 171 og 177. Landsarkivet.

FUNDATSEN

Udarbejdelse af en „Foundation“ om Hospitalets Benyttelse var udtrykkelig nævnt i Kongens Brev om Nedsættelsen af Kommissionen som en af dens Opgaver. Bestemmelserne om Medici blev udarbejdet af Berger, om Chirurgi af Wohlert, der vel nok var Crügers Talerør. Men, da Meningerne især om de juridiske Spørgsmaal ofte discreperede og differerede, resolverede Kongen den 22. Marts 1756, at hele Sagen skulde sendes til Kirkeinspektør Lowson med Anmodning om at søge at conciliere de stridige Meninger og at affatte Forslaget paa Dansk. Samtlige Kommissionens Medlemmer skrev nemlig Tysk. Lowson samledes derfor den 12. April med Kommissionen, og det lykkedes ham virkelig at bringe Enighed tilveje. Resultatet blev en meget udførlig Fundats, som dannede Grundlaget for Hospitalets Virksomhed i hele dets Levetid, og om hvilken der henvises til vedføjede Bilag. Enkelte Forhold af særlig medicinsk Interesse skal her omtales nøjere.

Det fastslaaes i § 5, at Hospitalet er bestemt for fattige og nødlidende syge, baade af Borgerstanden og af dem under Fattigvæsenets Forsorg, som opholder sig i København og der har nogen lovlig Haandtering og Ærinde, enten de er fremmede, eller indfødte, men at Børn under 7 Aar normalt er udelukket fra Optagelse, ligesom Patienter lidende af veneriske Sygdomme, Børnekopper, Skab, Spedalskhed, Galenskab og alle inkurable Sygdomme.

¹/₆ af Pladserne var forbeholdt Patienter fra Landetaten,

1. Andreas Lowson, 1704-1758, Højesteretsadvokat, Kirkeinspektør i København m. fl. Steder.

for saa vidt de stod i virkelig Krigstjeneste, og 20 Senge blev bestemt for Tjenere og Domestiker mod Kautions af Herskabet. At Hospitalet kun maatte optage ubemidlede blev hurtigt ændret dels af humane og dels af økonomiske Hensyn. Afvisning af Patienter med inkurabile Sygdomme blev vanskelig at gennemføre. Fejltagelser var uundgaaelige og udsatte ofte Lægerne for Ubehageligheder. Tvivlstilfældene medførte Klager til Direktionen,¹ hvis mest aktive lægelige Medlem, Crüger, førte det store Ord og sikkert ikke havde noget imod at optræde som Dommer over for Medicinerne, men oftest lød Direktionens delphiske Svar kun paa, at man skulde rette sig efter Fundatsen.

Den slaviske Efterleven af dette Forbud kom til at virke meget haardt, selv om det var udrundet af det bestikkende Motiv, at de uhelbredelige ikke maatte tage Pladsen op for de helbredelige. Men Ulykken var den, at man under de uhelbredelige glat væk indrangerede alle kroniske Sygdomme. Og da Frederiks Hospitals

1. Hospitalets første Overmedicus, Jensenius, afviste saaledes den 30. 8. 1757 en 53aarig Kvinde, som havde haft Dysenteri i 4 Maaneder og var i højeste Grad medtaget. Han ansaa hende for Dødens sikre Bytte, altsaa inkurabel, og hun kunde derfor i Henhold til § 3 ikke modtages. Fornyet indtrængende Henvendelse til ham hjalp ikke, han blev tværtimod mere halsstarrig og var nu saa letsindig at sige til Konens Mand, at hvis hun blev taget i Kur af nogen, hvem det end var, og helbredtes, vilde han betale ham 10 Rdl. Saa gik Manden til Regimentsfeltkærer Caspersen, „den allerhøjeste traadte til med sin Hjælp,“ Caspersen kurerede Damen, og Jensenius blev afkrævet de 10 Rdl. Men han vilde ikke ud med Pengene, men kaldte Manden en latterlig og besværlig Person, hvorover denne blev saa krænket, at han klagede over ham til Direktionen. Om han fik de 10 Rdl., melder Historien intet om.

Fundats blev taget til Mønster for mange senere oprettede Sygehuse Landet over, kom denne Bestemmelse til at gaa igen i disses Regulativer og tjente som Paaskud for at udelukke denne meget store lidende Klasse af Medmennesker, som maaske netop trængte til Hospitalsbehandling. Først i de allersidste Aartier har man ved Opførelsen af Hospitaler for kroniske Sygdomme begyndt at raade Bod paa denne Uret.

Fundatsen indeholdt egentlig ikke noget generelt Forbud mod at optage Patienter med smitsomme Sygdomme, hvortil man da heller ikke regnede stort flere, end de i Fundatsen nævnte, hvor Smitte fra Person til Person var umiskendelig. Til Datidens mange Epidemier søgte man Aarsagen i telluriske eller atmosfæriske Fænomener, hvis det ikke var en Straf fra oven. En af de hyppigst forekommende epidemiske Sygdomme var Dysenterien, et den Gang meget slet afgrænset Sygdomsbegreb. I 1758 herskede der en udbredt Dysenteriepidemi, og Patienterne henvistes i Almindelighed til Fattigvæsenets Sygestuer, i hvilke der ikke var Plads til ret mange. Bedre Folk lod sig behandle hjemme. Fattigvæsenet rettede derfor den 13. 7. 1758 en Ansøgning til Hospitalsdirektionen, om ikke Hospitalet, „endskjønt nu den Kgl. allernaadigste Foundation for Frederiks Hospital exciperer smitsomme Syge, naar saadan extraordinær Sygdom grasserer, maatte modtage saadanne hjælpeløse fattige Tjenestefolk og andre“ o. s. v. Strængt taget var Blodgang ikke exciperet, og Hospitalet havde endog truffet særlige Foranstaltninger for at beskytte de Senge, der blev benyttet af Blodgangspatienter mod alt for megen ødelæggende Urenlighed; men en større Invasion kunde Hospitalet ikke modtage.

Muligvis er det denne Ansøgning, som gav Stødet til at Stue G, der var paa 15 Senge, ved et Skillerum blev delt i 2 Dele, som ikke maatte have Forbindelse med hinanden, da de var bestemt for smitsomme Sygdomme, navnlig Dysenteri og Sprinkler (hidsig Feber med Udslet). Den ene Afdeling maatte derfor have en særlig Indgang fra Gaarden.

Der var i §§ 6-8 fastsat ret indviklede Regler for Optagelse af Patienter, og disse blev indlagt i samme Rækkefølge, som de meldte sig, normalt uden Hensyn til Sygdommens Beskaffenhed. Da Hospitalet til en Begyndelse kun blev monteret til 150 Patienter, blev der snart Pladsmangel, og det var da ikke ualmindeligt, at man i saadanne Tilfælde søgte at snyde Patienter ind, bragte dem til Hospitalet, og efterlod dem ofte i elendig Tilstand paa Gaden ud for Hospitalet, i Hospitalsgaarden eller paa Trapperne. For at gøre en Ende herpaa udstedtes der den 31. 11. 1764 et kgl. Reskript om, at de, der indestod for Betalingen, i saa Tilfælde skulde stedes for Hospitalets Ret, som kunde paalægge dem Vidnepligt og Edsaflæggelse, samt mulktene vedkommende Hjælpere (Hyrekuske o. s. v.) med fra 2-20 Rdl., eller i Mangel af Betaling lade dem undgælde paa Kroppen, enten ved at bære spansk Kappe, staa i Gabestok el. desl., om det er gemene Arbejdere og Tjenestetyende, eller nogle Dages Fængsel paa Vand og Brød, om det er uformuende Borgere eller andre saadanne Folk.

Til Afgørelse af alle Tvivlsspørgsmaal og i det hele taget som øverste Myndighed for Hospitalet oprettedes der en „Ober-Direction“, som Kongen betroede til „saadanne udvalde Mænd af Vores kiære og tro Undersaatter,

som Vi havde fuldkommen Fortrolighed til og ere forvissede med tilbørlig Iver og Nidkiærhed ville sørge for Vores Allernaadigste Intention og Øjemeds Opfyldelse“. Som saadanne valgte Kongen den 14. 3. 1757 Greve A. G. Moltke, Overpræsident v. d. Lühe og General C. W. v. Ahlefeldt, og Overdirektionen udstyredes med næsten uindskrænket Magt. Kun til Forandring af Hospitalet krævedes Kgl. Resolution. Den afgjorde alle de vigtigere Sager, men under den sorterede „Direktionen“, et Forretningsudvalg, bestaaende af de tidligere omtalte 9 Tilforordnede (pag. 58), der hver indenfor sit Omraade besørgede de løbende Forretninger og førte det direkte Tilsyn med Hospitalets Virksomhed. Men Beslutningerne blev taget af den samlede Direktion, for at alle dens Medlemmer kunde være kendt med, hvad der foregik. Af særlig Interesse er at notere, at der var 3 lægekyndige Tilforordnede, af hvilke kun 1 var Læge, Mediciner, nemlig Kongens Livlæge, Etatsraad Just Johan v. Berger, medens de 2 var Kirurger: Generaldirektøren for Anatomi og Kirurgi, Simon Crüger, og Hofkirurgen, Wohlert. Disse 3 Herrer fik en meget nærgaaende Tilsynspligt med Lægernes og Kirurgernes Virksomhed fra de 2 øverste ned til de kirurgiske studerende, Svendene. De skulde flittigt inspicere dem, at de Dag og Nat gjorde deres Embede med Aarvaagenhed, Troskab, Flid og Agtsomhed. Een Gang om Ugen skulde de, fulgt af Overlægen og Overkirurgen, gaa gennem Stuerne og undersøge bl. a., om der ikke laa Patienter, som kunde udskrives og gøre Plads for andre, samt udspørge dem, der skulde udskrives, om de havde noget at klage over. Denne Seen paa Fingrene maatte

naturligvis især af Overmedicus, der paa den Maade kom under 2 Kirurgers Kritik, føles nedværdigende, men en Inspektion af Direktionen, som dog i Aarenes Løb ændredes væsentligt, vedligeholdtes til Slutningen af forrige Aarhundrede. Berger og Wohlert var sikkert hensynsfulde, men Crüger kom hurtigt til at staa i et meget skarpt Forhold til Overlægen, Jensenius, et Fjendskab, der var arvet fra hans Strid med Collegium medicum, ved hvilket Jensenius havde været Sekretær, og som saadan var født Modstander af Kirurgen Crüger. I den Instruks, der blev givet Hospitals Medicus, og som senere skal omtales, fremhæves yderligere hans Submission under specielt den af Livmedici, der var tilforordnet Direktionen, hvis Afgørelse han altid havde at følge, hvis han i Tvivlstilfælde henvendte sig til ham. Og Livmedicus kunde saa endda tilkalde andre Læger til Konsultation. Man kan dog vist gaa ud fra, at saadan Henvendelse angaaende vanskelige, rent lægelige Spørgsmaal ikke har fundet Sted.

Der var et andet Forhold, som ogsaa maatte virke forstemmende saavel paa Overlægen som paa Overkirurgen, og som bar Spiren i sig til megen Ufred inden for Hospitalets Mure. Det var den Myndighed eller Indflydelse, som Inspektørens Stilling sikrede ham. Alle skriftlige Henvendelser fra Lægernes Side til Direktionen skulde gaa gennem ham og af ham forelægges for Direktionen, til hvis Møder Lægerne ikke havde Adgang. Dette gav ham rig Anledning til at ledsage deres Indstillinger med sine Bemærkninger og Lægerne Anledning til — maaske med Urette — at give ham

Skylden, om Udfaldet gik dem imod. Den traditionelle Strid mellem Hospitalslæger og Inspektør skriver sig herfra. I det hele taget var Lægernes Stilling ikke saa misundelsesværdig; deres Betegnelse som Betjente, om end „Ober-Betjente“ — satte dem i Klasse med Hospitalsskriveren og indrangerede dem paa Hospitalets Rangstige efter Inspektøren, Præsten og Økonomen.

Som et Kuriosum skal fremdrages den Rolle, Fundatsen tillagde Kvinderne, som ellers den Gang ikke var vant til Hædershverv. Det bestemtes nemlig i § 28 VII, at de 2 Borgermænd blandt de Tilforordnede, som skulde føre Tilsyn med Hospitalets Handel og Negoce og forstaa sig paa de udi den borgerlige Næring daglig forefaldende Forretninger, skulde assisteres af deres Hustruer, eller hvis de ingen havde, af andre gudfrygtige og huslige formuende Borgerkoner, som jo bedre end Mændene kunde anses for at have Forstand paa alt Husvæsenet, Rengøring ved Sengene og Tvætten vedrørende. Til Gengæld fik de Tilsagn om, at Majestæten efter nogen Tids nyttelig Tjeneste vilde anse dem med al sin Kongelige Naade. Desværre fik Majestæten vist ikke Brug for ret meget af den, Kvindernes Tid var endnu ikke inde.¹

Det vil føre alt for vidt at gaa nøjere ind paa denne for Enevoldsmagten saa karakteristiske, vel gennemtænkte, udførlige og i mange Punkter forbilledlige Fundats, der yderligere suppleredes af Instruktioner for de

1. 23. 3. 1757 tilbød man Borger og Groshandler Søren Jensen Cramer, boende Wigantsgade, og Silke- og Klædehandler Johan Jørgensen i Vimmelskafte tilligemed deres Hustruer at lade sig tilforordne. 4 andre Borgere tilbød sig, men deres Hustruer frabad sig Æren.

forskellige Betjente. Af disse fortjener de for Hospitalets Medicus og Chirurgus forfattede og af Kongen approberede Instructioner at refereres, da de giver en god Forestilling om den Virksomhed, man ventede sig af dem.

INSTRUKTION
FOR
HOSPITALS MEDICUS, DOCTOR CARL JENSENIUS¹

I.

Hospitalets Medicus skal saa længe han som Medicus giver Opvartning udi Hospitalet boe udi Hospitalet og der nyde frie Huus, Ovne og Ildebrand, samt for det høste den en Medico ved Reglementet tillagde Løn, 400 Rdl., hvilket alt skal tage sin Begyndelse fra den Dato, Hospitalet aabnes.

2.

Betieningen dermed varer ikke længere end sex fastsatte Aar¹ med mindre bem^{te} Medicus det selv skulde forlange, og Hospitalets Tilforordnede udi Directionen skulde finde sig saa vel fornøjet med hans Tieneste, at de, naar de 6 Aar ere forløbne, maatte finde det uforbigiengelig fornøden med ham om flere Aars Tjeneste at convenere for den imidlertid desto bedre at habilitere, som skulde succedere ham.

1. Carl Jensenius (28. I. 1726-3. II. 1795). S. af Slotspræst paa Vemmetofte. Som Faddere ved hans Daab var indskrevet Prinsesse Sofie Hedevig og Prins Carl. Efter Forældrenes hurtigt paa hinanden følgende Død blev han opdraget paa Prinsessens Bekostning og efter hendes Død paa Dronning Sofie Magdalenes. Student 1745. Alumnus paa Borchs

3.

Imidlertid Tienesten vedvarer skal Hospitalets Medicus tvende Gange hver Dag til bestemte Tider, nemlig om Sommeren mellem 7 til 8 og om Eftermiddagen imellem 5 og 6 og om Vinteren imellem 8 og 9 og om Eftermiddagen imellem 5 og 6 gaa omkring ved hver Seng i Hospitalet uden nogen at forbigaae og forhøre enhver Sygs Tilstand og Beskaffenhed og samme paa alle muelige Maader som det hør og bør nøye efterforske, men de Patienter, som af nogen farlig Sygdom var angrebne, skal han ufortrydelig saa ofte Dag og Nat besøge og komme til, som Omstændighederne og Patientens Tilstand det udkræver.

4.

Hospitalets Medicus skal for alle Ting vel tilse og nøye give Agt paa, at de Syge bliver vel opvartede og pleyede samt vel spiisede, hvilken Spiisning han selv anordner og naar han maatte befinde nogen Efterladenhed enten hos Betienterne eller Økonomus advarer han dem derom paa en høflig Maade, og dersom det ikke skulde frugte advarer han dem 2^{den} og 3^{die} Gang i Inspecteurs Nærværelse, men om de endda blive efterladne i nogen Ting melder han det for de Tilforordnede i Directionen skriftlig og forventer deres Anstalt.

Coll.; 1753 Sekretær ved Coll. med., hvor han indlagde sig stor Fortjeneste ved at bringe Orden i dets meget forsømte Sager. 1754 med. Eksamen. 1755 Dr. med., samme Aar Læge ved Opfostringshuset, hvor han foretog en Række Inoculationer (off. i Mercure Danois, Febr. 1757). 7. 4. 1757 kgl. Udnævnelse til Medic. v. Frederiks Hosp. 1762 Afsked efter Ansøgning. Højt anset som prakt. Læge. 1775 Livlæge med Etatsraads Rang.

5.

Han skal holde en ordentlig Dag-Bog over de Syges Tilstand, Sygdommens Beskaffenhed, Af- og Tiltagelse, samt de Medicamenter, som dem foreskrives og med særdeles Fliid og accuratesse derudinden anmerke og anføre alle de selv samme Tildrageligheder, som forefalder, hvilket alt han derefter udi en af de Tilforordnede i Directionen igennemdragen og forseglet Protocoll lader indføre paa det han, naar paaæskes, kan være i Stand til hver Øyeblik at fremviise bem^{te} Dagbog og Protocoll for de Tilforordnede i Directionen; samme Protocoll og Dagbog skal og naar han forlader Tienesten forblive ved Hospitalet, men ugentlig eller maanedlig gives en saa omstændelig Relation til de Tilforordnede i Directionen, som kan være tilstrækkelig for derefter at lade de udvaldeste Observationer der af herefter ved Trykken publicere.

6.

Han skal nøye give agt paa de Medicamenter, som han foreskriver, at de samme forsvarlig og vel tilberedes worden leverede og den Syge givne.

7.

Han skal ikke uden den allerhøyeste Nødvendighed foreskrive kostbare Medicamenter, men i Særdeleshed ved alle Leyligheder, hvor det kan være ventelig, at han ved et ringe og simple Middel kand udrette det samme, betiene sig af de ringe og mindre kostbare Medicamenter; til den Ende han efter den Anledning han af de bedste Auctoribus kand finde forfatter sig et nyt Pharmacopoeam Pauperum, som han saa snart som mueligt eller tiid efter

anden, ligesom han af Erfarenhed dertil kand vejledes foreligger de Tilforordnede i Directionen til Eftersyn og Approbation paa det han med Tiden kan have et complet compendium af officine Compositioner, hvis nyttige Brug han ved Erfarenhed kand stadfæste og derefter forblive til Efterretning ved Hospitalet for Efterkommerne.

8.

Skulle Medico paakomme nogen Sygdom, som hindrer ham at giøre den udfordrede Opvartning i Hospitalet, skal han alletiidder lade sine Partes forrette ved en saadan Medicus, som af de Tilforordnede udi Directionen eragtes dertil bequem og dygtig. Til hvilken Ende han for den af Liv-Medicis, som er Tilforordnet udi Directionen hver Fierding Aar skal foreslaa en saadan Medicum, som han dertil kand formaae, paa det at bem^{te} Liv-Medicus provisorialiter derpaa kand indhente de øvrige Tilforordnedes Approbation og kundgiøre det Candidatis Medicinæ og Chirurgiæ i Forveyen, at de kan vide, hvem de udi Medici ordinarii Stæd i hastig paakommende Sygdoms Tilfælde kan vide at kalde og holde sig til.

9.

Bem^{te} Medicus, som provisorialiter samtykker til at forrette Medici ordinarii Partes i hans Sygdom kan, om han det forlanger og han forretter alting vel, have Adgang til at blive med Tiden Medicus i Hospitalet. Men hvem som vil tænke til at blive Medicus i Hospitalet herefter skal alletiidder 2 eller et Aar i det mindste daglig tilligemed den forrige Medico besøge de syge og bivaane de

Syges ordinaire Besøgelse. Til hvilken Ende de Medici, som tracter efter at blive antagne som Medicus ved Hospitalet skulle anholde i Forveyen for de Tilforordnede i Directionen om Tilladelse til at besøge de Syge for der ved at venne sig til [de] Forretninger og Opvartningen, som ved Hospitalet forefalder.

10.

Naar de fastsatte Besøgelser sker hos de Syge, lige saa vel som paa andre usædvanlige Tider lader Medicus altid en af Candidatis Medicinæ og Chirurgiæ, som følger ham efter ellers ved Opvartningen i Hospitalet gøre deres Function med tilbørlig Fliid og Nidkiærhed.

11.

Foruden de Syges daglige Opvartning, for hvilken Medicus alletider lader sin utrettelige Fliid og Nidkiærhed saavel udi Opvartning og Tilsyn som grundig Overlæg, saaledes som han det for Gud og Directionen agter at forsvare, skal det være bem^{te} Medici uforbigiengelige Pligt og Skyldighed eengang om Ugen paa en vis bestemt Tiid Formiddag eller Eftermiddag for de unge Practicis og Studiosis Medicinæ og Chirurgiæ at holde et Collegium Clinicum, hvorudi han fornemmelig afhandler de vanskeligste og mærkværdigste Tilfælde udi alle Slags forekommende Sygdomme, men ellers almindelig paa det nøyeste gennemgaar enhver Sygdoms Beskaffenhed efter dessen Kiendetegn baade forud og udi Sygdommens Fremgang og Aftagelse, dessen adskillige [forskellige] Aarsager, dessen adskillige Forandringer i Henseende til

Personens Alder, Temperamenter og Levemaade, dessen Lighed og Sammenhæng med andre Sygdomme, Maaden at curere samme paa og de nødvendigste Cauteler, som dermed maa iagttages med videre, som til en tydelig omstændelig og oprigtig Afhandling i saa Fald udfordres, ved hvilket Collegium han tillige alletider giver en Undervisning til Slutning om den nyttige Virkning han af daglig Erfaring haver lært, at de simple og lidet bekostelige Medikamenter gjøre in Praxi for dermed at venne de unge og endnu uerfarne Practicos og Studiosos Medicinæ og Chirurgiæ til at skye kostbare Medicamenters Brug, hvor de ikke uforbigiengelig maatte være fornødne.

12.

Naar nogen Syg, der haver indvortes Sygdom anmeldes for at indtages i Hospitalet paa en leedig Plads og enten Inspekteuren eller Hospitalsskriveren det for ham tilkiendegiver, beordrer han en af Candidatis Medicinæ til at visitere og examinere den Syge, og naar den Syge befindes at være af den Slags, som i Hospitalet maa indtages lader han ved en af Candidatis Medicinæ anvise ham sin Plads i Hospitalet og tilkiendegiver Inspekteuren, Hospitalsskriveren og Økonomo at han er antagen paa det de derefter enhver især kand gjøre deres Function efter den dem foreskrevne Anordning.

13.

Over de Syge, som befinder sig i Hospitalet indgiver Hospitals Medicus tillige med Hospitals Chirurgus ugentlige korte og tydelige Lister til de Tilforordnede udi Directionen; ligeledes attesterer Hospitals Medicus de Lister,

som Inspecteuren, Øconomus og Hospitalsskriveren paa de indkommende Syge, udgaaede, og helbredte samt ved Døden afgaaede Patienter til de Tilforordnede i Directionen indgiver.

14.

Skulde noget forefalde, som bem^{te} Medicus maatte behøve nærmere Instruction om, enten i en eller anden Tilfælde adresserer han sig derom skriftlig til den af Liv Medicis, der er iblandt de Tilforordnede i Directionen, som derom i fornødent Fald indhenter de 2de andre Tilforordnede udi Directionen, nemlig Generaldirecteuren af Chirurgen og Hoff Chirurgus deres Meening og derefter skriftlig instruerer ham, hvorledes han haver at forholde sig ligesaa efterretlig som det udi denne Instruction ord til andet var indført, indtil det af samtlige de Tilforordnede i Directionen, hvis Kundskab intet bør forbigaae, som anordnes, kan vorde underskreven og quartaliter af Ober Directionen stadfæstet.

15.

Hospitalets Medicus skal til Hospitalets Tieneste have at byde og befale over alle Candidatis Medicinæ og de 2de yngste Candidatis Chirurgiæ, som tiener Hospitalet og være forbunden at tilse med dem, at de gjøre deres Forretninger saaledes som det bør; og skulde han finde nogen Efterladenhed hos dem i deres Embede eller utilbørlig Forhold i Liv og Levnet, eller nogen anden Slags uordentlig eller Opsætsighed, advarer han dem i Stilhed; men naar han maatte befinde, at Advarslen ikke frugtede, eller deres Feyl maatte være af den Slags, som ikke staaer

vel til at rette eller maatte drage Farligheder for de Syge efter sig, haver han det at andrage for de Tilforordnede i Directionen, som da derpaa raader hastig Boed paa lovligste Maade.

16.

Hospitalets Medicus skal det meeste mueligt er blive tilstæde i Hospitalet og ingenlunde være ude af Hospitalet naar der findes Patienter, som ligger Syge af farlige Sygdomme og ey heller paa de Tiider da de fastsatte Besøgelser skal ske hos de Syge; men naar hans Omstændigheder muelig skulde udfordre at han skulde gaa i Byen, maa det skee paa en beylelig Tiid og imidlertid han er fraværende, maa han forordne den erfarneste af Candidatis Medicinæ til at observere hans Forretninger og give ham nøyagtig Rapport om hvis forefaldet ved hans Gienkomst, samt føye den Anstalt at han alletiider er at finde paa et vist angiven Stæd naar der maatte skikkes Bud efter ham.

17.

Naar nogen dør i Hospitalet, skal det være Hospitalets Medico tilladt at aabne eller lade aabne de dødes Legemer i hans Nærværelse for at efterforske Aarsagen til den af dødes dødelige Afgang og skal han ved Hospitals Budet dertil lade advare baade de Tilforordnede i Directionen, som ere erfarne i Medicinen og Kirurgien, hvad Tiid Aabningen sker, om de derved vilde være overværende, og lade Candidatos Medicinæ og Chirugiæ dertil være tilstæde, samt omstændelig notere, hvorledes Aabningen skeer og i hvad Tilstand det døde Legeme, saa vidt Aabningen er skeet er befunden og samme skriftlig give de Tilforordnede tilkiende saaledes som han dertil vil være

ansvarlig. For Resten skal Obductionen og alt hvad derved passerer holdes for alle Fremmede udenfor Hospitalet hemmelig saa meget som muelig og ingen, som ikke tiener i Hospitalet ved Medicinen eller Chirurgien derved være tilladt at være tilstæde.

18.

I det øvrige, naar farlige og tvivlraadige Tilfælde ved Sygdomme skulle indfalde haver bem^{te} Medicus med den af Liv Medicis, som er Tilforordnet i Directionen at consulere og hans Consilium alletider in re dubia at følge. Skulde bem^{te} Liv Medicus finde for godt at lade holde nogen Deliberation eller høre andres Consultation, kalder han til saadan Deliberation og Consultation de af Liv Medicis eller andre Medicis Practicis, som han kiender at være de Erfarneste i Praxi, da det som ved Consultationen per plurima vota besluttet, følges og af Hospitals Medico i hans Diario Ord til andet indføres.

19.

Naar den til frugtsommelige Quinders Forløsning i Hospitalet extendede Anordning maatte med Tiiden komme i Stand, skal Medico nærmere Instruction desangaaende vorde meddeelt og hannem for hans Opvartning Belønning vorde tillagt.

20.

Endelig da er det Deres Kgl. Mayestæts allernaadigste Villie, at der i en Praktisk Deel af Botaniqven, som med saa Anseelige Bekostninger allernaadigst forfremmes i disse Riiger og Lande, skulle til Indbyggernes og hele Verdens Nytte anbringes rigtige og faste Erfarenheder om

Vegetabilium viribus og usibus saa vel i Henseende til Medicinen som Øconomien etc. saa bliver ogsaa fornævnte Hospitals Medico herved paalagt og committeret at han skal fremgive til dette Werks Publication ordentlige og grundige Observationer om indenlandske Vegetabilium usu in re Medica og med dem, som videre til dette Arbejde blive forordnet tilsammentræde, samt med forenede Kræfter befordre dette Værk til at udgives i Trykken. Og har han i Særdeleshed at se derhen, at naar herefter i Følge høy Kongl. ordres bliver aarlig udgiven Fasciculi af Flora Danica, som skal bestaa i circa af 50 Kaaberstykker der da ey andre i Begyndelsen komme derind end de, hvis Nytte allerede er nogenledes undersøgt og erfaret efterdi der enten straks eller i ringeste i næste Fasciculo skal anføres den praktiske Brug af de udgivne Kaaberstykker om Urterne.

Christiansborg Slot, den 2den November 1756.

Efter Deres Kongl. May^{sts} specielle allernaadigste Befaling paa Ober Directionens Wegne

A. G. Moltke.

Ligelydende Instruction haver jeg erholdet og modtaget samt lover samme i alle Maader uden Forbeholdenhed eller Udflugter i nogen optænkelig Maade at efterleve paa det allernøysomste, ligesom jeg og forbinder mig i alt det, som mit Embede vedkommer og ellers i alle de Tilfælde som Hospitalets Fundats benævner at svare under Hospitalets Jurisdiction, som mit eneste og rette Værneting.

Kjøbenhavn den 20nde Marts 1757.

bekræftes

Carl Jensenius.

Instruktionen er klar og tydelig og kræver kun faa supplerende Bemærkninger. Naar det saaledes i § 7 paalægges Hospitals Medicus at undgaa kostbare Medicamenter, er det ikke alene et Udslag af en Bestræbelse fra Autoriteternes Side for at fremme Anvendelsen af hjemlige Urter i Medicinen, hvad allerede Thomas Bartholin havde kæmpet for, men nok saa meget et Forsøg paa at dæmme op for Oversvømmelsen fra Tyskland af de stahlianske Hallerske Medikamenter, som var i høj Grad paa Moden baaret frem af en ublufærdig Reklame og solgt til lige saa ublufærdige Priser. Der gik ad denne Vej saa store Summer til Udlandet, at det ligefrem vakte finansielle Bekymringer. Denne Forpligtelse til at fremme Brugen af indenlandske Medikamenter uddybes yderligere i § 20 til at Medicus sammen med andre, som dertil maatte blive beskikkede, skulde studere Urternes Betydning ikke alene for Medicinen, men ogsaa for Økonomien i det hele taget, og offentligt publicere Resultaterne. I Forbindelse dermed gøres han ligefrem til Medarbejder ved Flora Danica. Denne § blev næppe nogensinde efterlevet, men Indsamling af „grønne Urter“ til Hospitalet var i mangfoldige Aar en fast tilbagevendende Post paa Regnskabet.

Endvidere maa man lægge Mærke til Bestemmelsen i § 17, der sikrede Hospitals Medicus en uindskrænket Ret til at foretage Sektioner, og til den ham i § 19 paa lagte Pligt til at overtage Accouchementet, naar det en Gang kom i Stand, en Pligt, som man skulde have ventet var blevet lagt paa Kirurgens Skuldre, hvad Crüger ogsaa havde foreslaaet i Kommissionen; men Tanken var den, at Forretningerne skulde udøves af en Over-

jordemoder og en Reservejordemoder under Tilsyn af og med Recours til Hospitals Medicus.

En særlig Interesse knytter sig til § 11, i hvilken det paalagdes Hospitals Medicus at holde et ugentligt collegium clinicum for de medicinske og kirurgiske Studenter samt for de unge Læger. Det var jo Savnet heraf, der i saa stor Udstrækning havde drevet unge Læger til Udlandets Hospitaller og Lærestole.

Wandeler havde i sin før omtalte Disputats henvist til den Nytte, det vilde være for de medicinske og kirurgiske Studenter, om der blev oprettet et Hospital, ved hvilket de i Praksis kunde lære at kende og behandle alle Sygdomme, og Crüger havde i Kommissionen paa et tidligt Tidspunkt hævdet, at Pligten til at holde praktiske kliniske Øvelser skulde fikseres i Instrukserne for Hospitals Medicus og Chirurgus.

Klinikken var den ældste Form for Lægeuddannelsen. I Oldtidens Grækenland gik de, der vilde uddanne sig til Læger, i Lære hos de ældre Læger, som havde deres Klinikker, hvor de modtog de syge til Undersøgelse og eventuelt til Operation. Disse Rum var udstyret med Senge og det Armamentarium, der stod til Datidens Raadighed. Ofte nød de endog offentlig Understøttelse. Fra Grækenland overførtes denne Undervisningsform til Italien, hvor der under Alexander Severus († 235) oprettedes offentlige medicinske Undervisningsanstalter i Rom. Men i Aarhundredernes Løb og efter Christendommens Udbredelse bukkede Praktikken under for Videnskaben. Denne fik sit Sæde ved Universiteterne, hvor den fik en rent teoretisk Form, ved Siden af at praktisk Lægegerning blev udøvet af Munkene og for Kirurgiens Vedkommende

tillige faldt i Hænderne paa Kvaksalvere, Barberer, og hvad man nu ellers kaldte dem. Først i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede vakttes den kliniske Undervisning til nyt Liv i Italien (Padua, Pavia, Genua, Rom); men det var dog navnlig den berømte Sydenham i England (1624-1689), der fastslog Klinikkenes store Betydning for Lægevidenskaben fremfor de tidligere Tiders mange spekulative Systemer. Den nøjagtige Observation og Undersøgelse ved Sygesengen af alt vedrørende det foreliggende Tilfælde hævdede han var Vejen til Erkendelse af Sygdommens Natur, som ikke kunde løses i Studerekamrene, Vejen til at afgrænse Sygdommene fra hverandre, til at finde frem til den rette Behandling og derigennem til Endemaålet: Helbredelsen. Klinikken kom i Højsædet og naede sin store Udvikling i Holland, hvor den fremragende Kliniker, Boerhaave (1668-1738) dannede sin Skole, der søgtes af alle fremadstræbende Læger fra hele den civiliserede Verden. Særlig Betydning fik den, da han kunde forene sit Lektorat, senere sit Professorat, i Medicin ved Universitetet i Leyden med Stillingen som Hospitalslæge.¹ Saa godt som alle de danske Læger fra den Tid, der rejste i Udlandet, søgte til Leyden.

Boerhaaves kliniske Undervisning bestod i Demonstration af Patienterne og den af ham udarbejdede og meget detaillerede Undersøgelsesmetode med Udspørgen af dem ledsaget af Foredrag og Diskussion. Samtidig holdt han Tilhørerne underrettet om Forløbet af de i tidligere Timer foreviste Sygdomme og Resultatet af den an-

1. Oplysningerne støtter sig til Haesers Lehrbuch d. Geschichte der Medicin I fra 1875 og Faber: Strømninger i den nyere Tids medicinske Klinik, Københavns Universitets Festskrift 26.9.1919.

vendte Behandling. Desuden havde han indrettet en Slags Praktikantklinik, idet han lod ældre studerende selv undersøge og ordinere under Tilsyn af en af Hospitalslægerne.

Leydens Berømmelse blev baaret frem af Boerhaave; efter hans Død tabte den sig, men den Impuls, han havde givet det medicinske Studium, bredte sig til Udlandet, og selv om danske Læger endnu i adskillige Aar søgte til Holland, gik Rejserne mere og mere til de Klinikker, som Boerhaaves Elever oprettede i Udlandet, til hans berømte Elev A. v. Haller¹ i Göttingen og den lige saa berømte van Swieten² i Wien. Den kliniske Undervisning blev sat mere i System, der oprettedes saaledes i Wien ved Bürgerhospital zum heiligen Geist en lille Afdeling til dette Brug bestaaende af 2 sekssengs Stuer, en for Mænd og en for Kvinder, paa hvilke de Patienter, der skulde demonstreres, indlagdes; der oprettedes særligt Auditorium og for at fuldende Undervisningen en særlig dertil knyttet Sektionsstue.

Saa vidt naaede man ikke i Danmark, da man i 1757 indviede Frederiks Hospital, uagtet man den Gang sikkert maa have haft Kendskab til den godt en halv Snes Aar forud grundlagte "Wienerskole". For Lægeuddannelsen i Danmark var den Pligt til at holde et collegium clinicum, der var paalagt Hospitals Medicus, det nye. Det var den nye Vin, der skulde gydes paa de gamle Flasker, der serveredes ved Universitetets tørre Forelæsninger. Men medens man i Udlandet tilstræbte og efterhaanden ogsaa opnaede at knytte collegia clinica til Universiteterne,

1. V. Haller, Albrecht (1708-1772) Professor i Göttingen.

2. Van Swieten, Gerhard 1700-1772).

fandt dette ikke Sted her hjemme. Universitetet maatte naturligtvis affinde sig med dette nye, men vaagede nidkært over sit Supremati og Eneherredømme over Lægeuddannelsen. Det andet var det ganske uvedkommende. Man skulde fremdeles kunne blive Læge uden at have set en Patient.

For Afholdelse af et saadant collegium clinicum var der i Instruksens § 11 givet fyldig Vejledning efter det Mønster, som Boerhaave havde udformet, og som var blevet publiceret i 1752 af A.v.Haller.² En omhyggelig Udspørgen af Patienten, Paavisning af ydre Sygdomstegn, Undersøgelse af Puls, Tunge og Urinens Udseende, medens Organundersøgelsen endnu var saa godt som ukendt. Og dernæst en Forelæsning om Sygdommen, dens Behandling, forventede Forløb og Prognose. Alt dette maatte foregaa paa Stuerne, da der ikke var afsat noget Lokale hertil, og herefter kunde man følge Medicus paa hans Stuegang.

INSTRUCTION

FOR DEN VED DET KGL. FREDERIKS HOSPITAL AD INTERIM ANTAGNE
OG BESKIKKEDE CHIRURGUS ORDINARIUS
HERR REGIMENTSFELTSKLÆRER DAVID SPIERLING.

I.

Skal han være forpligtet til de udi bem^{te} Hospital værende Syge og Qvæstede med tienlige Midler udi al Troskab og Flittighed saaledes at gaa til Haande, som en ærekær og troe Chirurgus egner og vel anstaar og som han det

3. Jul. Petersen: *ibid.* pag. 75.

for Gud, Hans Kgl. Mayst. og Hospitalets Foresatte agter at være tilsvarende.

2.

De til Syge og Qvæstede behøvende Medicamenter bliver efter hans Forskrift af Hospitalets Apotheque leveret, hvorved han dog har dette til Øyemerke ikke at foreskrive kostbare Medicamenter, naar med de af mindre Priis eens og det samme, nemlig de Syges Helbreds Befordring, kunde tilveyebringes.

3.

Bliver ham overleveret et Inventarium chirurgicum bestaaende af chirurgiske Instrumenter og andre derhen hørende Rekvisiter, og da hannem til dets Conservation og Gjemme indrømmes et a parte Værelse, Operations-sahlen kaldet, med indrettede 2 Skabe og Lukkelser staaer han derfor til Ansvar, saafremt noget deraf enten ved hans eller hans Underhavendes Uagtsomhed borte og til Skade kommer, hvorimod de ved idelig Brug bedervede og afgaaende Instrumenter og Rekvisiter paa Hospitalets Bekostning efter hans derom til Directionen indkommende Beretning igjen anskaffes.

4.

Ved Hjælp udi hans Funktion bliver hannem 2de Assistenten eller Under-Chirurgi bevilget, som af Directionen antages og af Hospitals Cassen efter dets Reglement lønnes, hvilke udi alt det som til de Syges og Qvæstedes Opvartning og Tieneste godtfindes og skal være hannem subordineret.

5.

Bevilges hannem ogsaa til Tieneste og Opvartning for de Syge og Qvæstede 2de Studiosi Chirurgiæ eller saakaldede Svenne, hvilke herefter af hannem selv med Directionens Approbation antages, og som ligeledes af Hospitals Cassen og efter dets Reglement lønnes, dersom han og ved Patienternes Tiltagelse skulle behøves flere, giver han det for Directionen tilkiende.

6.

Han maa selv eller ved een af de beskikkede Under-Chirurgi enhver Patient, forud samme i Hospitalet optages, nøye examinere og visiterere; finder han Patienten incurable eller og med saadanne Sygdomme behæftet og som Foundationen excluderer, da maa den Syge ingenlunde antages, hvorimod han de som efter Foundationen kan reciperes og antages, fra Receptionsstuen saaledes lader placere i Hospitalets Værelser, som efter Sygdommens Beskaffenhed befindes tienlig.

7.

Han indfinder sig tilligemed Underchirurgis og Candidatis chirurgiæ eller saakaldede Svenne $\frac{1}{2}$ Time før den foranmeldte [vide Instruksen for Medicus § 3] fastsatte Tiid i Sahlen, hvor de chirurgiske Rekvisiter findes og naar det nødvendige af Apparater er udvalgt til fornøden Brug og enhver har erholdet hans Ordre til deres Forretninger forføjer han sig med dennem til Patienternes Værelser for enhver især tilbørlig at betiene.

Naar Hospitals Chirurgus finder det for godt at foretage chirurgiske Operationer i den dertil indrettede Sahl, skal det være unge Medici og Chirurgi saavel som erfarne Practici efter Subjecternes og Operationernes Omstændigheder tilladt |: dog alt efter Rummets Beskaffenhed og Hospitals chirurgi Godtbefindende:| sig derved at indfinde og tilstæder dennem ligeledes ved den daglige fastsatte Tid om Formiddagen og Eftermiddagen med Medico og Chirurgo ved de syges Visitation, saafremt enhver sig derved tilbørlig opfører at følge. Dog foretager Hospitalets Chirurgus ingen betydelig Operation førend han det den vedkommende Direction haver bekientgiort. Men skulde Nødvendigheden det udfordre, at en af slige Operationer i Hast maatte foretages, da forretter han samme i de tilstædeværende Medici og Candidatorum Chirurgiæ et Medicinæ Overværelse, saa mange som af dennem tilstæde findes. Skulde der ellers forekomme ham nogen Tvivl i en af Betydenhed besluttet Operation, da tilkalder han til Consultanter bekiente Practici, saasom Regiments Chirurgus Schienck,¹ Regiments Chirurgus Hempel,² Oldemanden ved Chirurgien Wedderkamp,³ og den privilegerede Practicus Schönheiten,⁴ eller og andre erfarne Practici her i Staden.

1. Schenck, Josef, f. 1727, Regimentskirurg 1757.

2. Hempel, maaske Bernd Heinr., der 1727 blev Feltskærer v. Oberst Prætorius Reg. Ingerslev: Danmarks Læger II, Kbhvn. 1873 pag. 226.

3. Wedderkamp, Gabriel, var allerede Medlem af Bartskeerlauget i Frederik IV. Tid.

4. Schönheyder, Johan Franciscus Gottlieb (1701-1777). Meget anset Kirurg.

9.

Han lader ved en af de beskikkede Under-Chirurgi holde en Journal over alle af Betydenhed i Hospitalet sig findende hannem vedkommende Patienter, hvori det nødvendige paa det allernøjeste forklares, hvilken Journal hver Onsdag og Lørdag af hannem bliver nøye efterset og examineret, saa og ufortøvet indført i en pagineret og igennemtrukken Protocoll, som han selv har i Gjemme for derudaf at meddeele slige Observationer som til Publici Nytte, naar senere bragt i en god Orden, eragtes at være tienlig og da til Trykken at lade befordre. Paa samme Maade forholdes med de betydelige Observationer, som ved de døde Legemers Aabning hannem forekommer, hvilke paa Stedet i hans Nærværelse af en Under-Chirurgus i Pennen bliver forfattet.

10.

Han haver selv og ved hans undergivende idelig Tilsyn, at de Syge ey fattes paa Reenlighed og Opvartning og ved de Syges Spiisning Middag og Aften derhen seer eller lader derhen se, at enhver Syg bliver med Mad og Drikke efter Spiisordonnantsen forsvarlig forsynet. Skulle i alt dette merkes Feyl, da tiltaler og forestiller han Oeonomo første Gang den begaaede Feyl, skulle det ikke frugte, giver han Inspecteuren det tilkiende som er pligtig derpaa at raade Bod.

11.

Han indgiver tilligemed Hospitals Medico ugentlige Lister til Directionen paa de Sygdomme og Tilfælde, hvormed de i Hospitalet sig befindende Personer ere behæf-

tede, ligesom og af dem begge de ugentlige Lister attesteres, som af Oeonomo og Hospitalsskriveren paa de indkommende Syge, udgaaende Helbredte og ved Døden afgangne Personer indleveres.

12.

Saalænge han hans Embede efter denne Instruction upaaklageligen forestaar nyder han aarligen 400 Rdl. som Chirurgus ordinarius ved Hospitalet og ved dets Reglement tillagt er, saa skal og de Logimenter være til hans Tieneste, som til Chirurgus ordinarius ellers er indrettet, iligemaade nyder han fornøden Ildebrand og Lys og er iøvrigt forpligtet, naar formedelst farlige Patienter Nøden det udkræver, om Natten at forblive i Hospitalet.

Kiøbenhavn d. 4de Aprili Anno 1757.

A. G. Moltke V. v. d. Lühe C. W. Ahlefeldt

Af begge Instrukser fremgaar det klart, hvilken Betydning man ventede, at Hospitalet vilde faa for Lægeuddannelsen — maaske mest for de medicinske Studenter — og for Videnskaben. Dertil sigtede Bestemmelserne om de kliniske Forelæsninger og Journalføringen. For Kirurgen var der, som man vil bemærke, ikke fastsat nogen Pligt til at holde kliniske Forelæsninger, kun til at give de studerende Adgang til at overvære Operationerne og Sygevisitationerne. Den først ansatte Kirurg, Spierling, benyttede i alle Tilfælde ikke Materialet paa Hospitalet til kliniske Forelæsninger. Han skriver i et P. M. af 24. 3. 1766 til Direktionen¹ i Anledning af, at

1. Deliberationsprotokollen m. Indlæg.

det var blevet ham betydet, at han maatte fratræde sin Stilling, da hans 6 Aar forlængst var udløbet [og man hellere vilde have hans Eftermand, Kølpin], at det var kendt nok, at hans Reservekirurg, Kallensen, med Generaldirektør Hennings Tilladelse 4 Gange om Ugen holdt offentlige Foredrag paa Amphitheatro Anatomico, fordi Hospitalet laa alt for langt borte for Tilhørerne.

Det nye har øjensynligt haft lidt svært ved at bane sig Vej.

Man mærker i Instruksen Crügers Haand. Den var formelt udarbejdet af Wohlert. Det paalægges saaledes i § 8 Kirurgen at meddele det til vedkommende Medlemmer af Direktionen [o: Crüger], naar han agtede at foretage en betydelig Operation. Crüger har muligvis ikke haft høje Tanker om sin Kollega, Spierlings, faglige Dygtighed — man havde jo kun ansat ham ad interim og i Mangel af andre og bedre — og det stemte i alle Tilfælde godt med hans store Selvfølelse.

For Kandidaterne blev der ogsaa udarbejdet udførlige Instruktioner, som fremhævede deres absolutte Subordination under deres Foresatte. Tjenesten var streng; de maatte ikke uden særlig Tilladelse fra disse forlade Hospitalet og fik kun een Time til at gaa ud, een ad Gangen, for at spise til Middag. De havde den Forpligtelse at høre Forelæsningerne og bivaane Obduktionerne. Ogsaa i deres Instruktion spiller Bestemmelserne om Journalføring en stor Rolle. De skulde paa Stuegangen medføre Pen, Blæk og Papir til Opnotering af Overlægens Bemærkninger, deres egne Iagttagelser, og hvad Stuekonerne havde at meddele. Men det var kun en Kladder, der senere skulde

renskrives i den paginerede og igennemtrukne Journal, som senere skal omtales.

Hvis de medicinske Kandidater ikke kunde overkomme deres Arbejde, havde Overmedicus Ret til at rekvirere de kirurgiske til Hjælp.

Og saa lod man dem vide, at hvis de ikke opførte sig ordentligt i Liv og Levned, var skødesløse eller ulydige, og hvis de ikke vilde tage sig deres Foresattes Formaning ad notam, kunde de efter Direktionens Bestemmelse risikere at blive bortvist. De kirurgiske Kandidater var endog udsat for at komme til at staa Skoleret for Inspektøren, hvad de medicinske dog blev forskaanet for.

SPISEREGLEMENTET

I Instruktionen for Økonomen findes optaget en Fortegnelse over, hvad han var forpligtet til at levere til Patienternes Bespisning, altsaa det første Kostreglement. Det saa saaledes ud:

I.

Hele Ugen igennem ungt Oksekød Suppe.

Om Søndagen med Kørvel og Havre Gryen,

- Mandagen - Syramph og Spinat,
- Tiersdagen - Savoy Kaal,
- Onsdagen - Portulac og Lactuc,
- Torsdagen - hakket grøn eller rød Kaal,
- Fredagen - store Byggryn eller saakaldet
Banke-Byg,
- Lørdagen - gule Rødder og Havre Gryn.

I den Aarsens Tiid da ingen grønne Urter er at faa bliver Suppen tillavet om Søndagen med Svedsker og paa de andre Dage alternative med Banke Byg og saa Haure Gryn, Persille Rødder, Selleri, Pastinacker og Porre. De Kryderier og Specerier, som saa vel til disse, som andre Supper bruges kand bestaa i Ingefær, Peber, Cardemomme, Muschater, Muschateblommer saa og Canel etc. Forom-meldte Suppers Tillivelse maa ogsaa forstaaes med nogen Forskiæl i Henseende til Lamme Kiødet i Stæden for Oxekiødet, naar Aarens Tiid saaledes falder, at Lammene ere kommen til Vekst iligemaade til Kalvesuppe for dem, som efter Medici og Chirurgi Godtbefindende samme skulle behøve.

2. Aftens Maaltid.

- Om Søndagen vel kaaget Byggryns Vandgrød med Smør udi,
- Mandagen varmt Øll med godt forsvarlig skaaret Rugbrød, hvidt Pudder-Sukker saa og med eller uden dansk Kommen,
 - Tirsdagen ligesom Søndagen,
 - Onsdagen Haure Suppe med Persille, hakket Kør-vel og Smør udi,
 - Torsdagen ligesom Søndag,
 - Fredagen ligesaa,
 - Lørdagen Byggryns Suppe med Anis og godt forsvarligt Smør og Pudder Sukker.

Ellers til alle Middags Maaltider godt og vel bagt Rugbrød, for dennem, som maa spise Kiød og godt Simmel Brød for dem, som Medicus og Chirurgus ikke tillader

at spise Rug Brød men aleene den forommeldte Suppe og til alle Aftens Maaltiider Smør og Brød saa vel af Rug som Simmel Brød, desligeste hver Person om Dagen nødtørfdig Øll i det høyeste til 3 Potter, hvilket skal være vel igennemkaaget brunt Øll saa godt som man det til 8 Mk. danske Tønden her i Staden kan kiøbe.

For de Syge, som ey er tient med bem^{te} Spisning er ikke vel mueligt en daglig Ordonnantz at forfatte efter Sygdommens Beskaffenhed og dens adskillige Forandring item efter en Sygs foranderlige Appetit og paakommende Begierlighed dog alt efter Medici eller Chirurgi Godtbe-
findende paa følgende Maade reguleres.

1. Øc. maa daglig være forsynet med Kalve eller Oxekiød Bouillon, hvilket efter Medici eller Chirurgi Befindende kand gives til de svage Patienter, som ey ere i Stand til andet at nyde eller og samme Bouillon tillaves enten med grønne Urter Riisengryn eller og med Ægge Blommer item mitonneret med Simmel Brød.
2. Maae Øc. iligemaade hver Dag have i Beredskab Haure eller Byg-Suppe, hvilken tillaves med Rosiner, Corren-
der og Smør eller grønne Urter.
3. Kan i en kort Tid udi Øc.s Køkken daglig tillaves Rug Meels Vandgrød med Smør, hvortil gives Øll eller sød Mælk, Øll og Brød af Simmel Brød, revet eller skaaret.

Ægge Søbe

Friske Blødkaagte Æg

Vin Suppe jævnet med Ægge Blommer med eller uden Kaneel eller Muschat.

Riisen Gryn kaagt i Vand med Smør udi

Svedske Suppe m. Svedsker } med eller uden Brød
Kirsebær Suppe }

Paa hvilken sidste ommeldte Suppe det behøvende
Sukker ey maa udelades.

De Syge for hvilke denne sidst ommeldte Spiisning er
ordineret bekommer Middag og Aften et helt eller halvt
Simmel Brød om Middagen uden og om Aftenen med
Smør og til deres Drik af Hospitalets sædvanlige Øll eller
en Tisane af vel rensed Byg Korn som Øc. lader kaages.

Endelig, hvis en meget svag Patient efter Medici eller
Chirurgi Godtbefindende ved en liden Portion fransk Vin
kunde blive vederkvæget, da maa Øc. samme ikke nægte“.

Den 24. Martii 1757.¹

Der gaves kun to Hovedmaaltider, Middag Kl. 11 og
Aften Kl. 6.

Dette Regulativ var ikke saa koncist affattet, som man
kunde have ventet. Det minder næsten mere om en gentle-
men agreement end om en Kontrakt. Meget kom til at
afhænge af Økonomens gode Vilje. Det mangler Bestem-
melser om Kostportionernes Størrelse. Naar der slet ikke
nævnes noget om Efterretter ved Middagsmaaltidet, kan
man maaske gaa ud fra, at det Kød, Suppen blev kogt paa,
hørte med til Portionen. Fisk optræder heller ikke, men
maa dog antages at høre med til Menuen. Det maa sikkert
være suppleret med et mere detailleret Regulativ, og
Gredsted, der anfører et saadant som det første og siger,
at det gjalt fra 1757-1774, oplyser, at hver Patient fik 8

1. Instruktionerne er taget fra Copibog for særdeles Expeditioner, In-
structioner etc. for Frederiks Hospital. Landsarkivet.

Lod skært, ungt Oksekød og desuden $\frac{1}{2}$ R Rugbrød, $1\frac{1}{2}$ Lod Smør og 3 Pægle Øl. At Patienterne ogsaa fik The, formodentlig om Morgenens, kan sluttet af, at der til samtlige Stuer anskaffedes 6 Kobberthedkler og 6 Thepotter med Stade af engelsk Tin. Suppen serveredes i Skaale med Laag af engelsk Tin, og til Servicet hørte et Bæger paa $\frac{1}{2}$ Pot ligeledes af engelsk Tin.

Der blev tilsyneladende lagt megen Vægt paa Grøntsager, hvis Betydning man havde lært at kende gennem dyrekøbte Erfaringer fra Krigs- og Handelsmarinens Togter, men ellers led Regulativet unægtelig af en vis Ensformethed, som man søgte at mildne ved Anvendelsen af de gængse Krydderier. Man lægger Mærke til, at man havde Blikket aabent for, at der egentlig burde være flere Diætformer, men til at udforme saadanne var man endnu ikke naaet. Til Gengæld var der aabnet Adgang til at erstatte tungere Retter med lettere, til at ordinere Ekstraretter og navnlig til at ombytte Øl med Mælk til Økonomens store Misfornøjelse. I Juli Maaned 1757 rekvireredes der saaledes til medicinsk Afdeling 114 Potter sød Mælk og i den næste Maaned til begge Afdelinger endog $712\frac{1}{2}$ Potter, hvoraf man paa den kirurgiske Afdeling havde brugt de 60 Potter til udvendig Brug. Det vilde Økonomen ikke finde sig i, hvilket jo egentlig var ganske naturligt. Enten vilde han være fri for at levere Mælken, eller ogsaa vilde han have Ekstrabetaling. Og Direktionen, der ellers ikke var anlagt for Flothed, indrømmede, at der kunde være nogen Rimelighed i hans Klager til Trods for Modstand fra Inspektøren, der mente, at han saamænd fik Betaling nok; den forhøjede Betalingen for hver Kostportion fra 4 Mk. til 5 Mk. om Ugen, men uden Ekstra-

betaling. Saa tog Ekstraydelserne Fart, Økonomen klagede nu over, at Udgifterne til dem var lig med, eller endog oversteg Udgifterne til den ordinære Kost, men det var Direktionen kold overfor.

Kommissionen havde straks, da den begyndte sin Virksomhed, sikret sig dem af Personalet, hvis Bistand den ikke kunde undvære under sine Overvejelser. Det gjaldt saavel Inspektøren og Økonomen, som Overmedicus. De fik imidlertid ikke kgl. Udnævnelse før den 10. 3. 1757, men dog som en særlig Naade Gage fra Mikkelsdag 1756.

ANSÆTTELSEN AF LÆGEPERSONALET

Den designerede Overmedicus, Carl Jensenius, implorerede den 22. 3. om kgl. Konfirmation paa sin Udnævnelse i Overensstemmelse med den 30. Art.s 4de Post i Fundatsen. I hans Bestalling staar der, at han skal „udi samme sit Embede rette sig efter Fundatsen og den hannem ved Tiltrædelsen givende skriftlige Instruction, samt de Ordres, som Oberdirektionen og de tilforordnede Direkteurer i Særdeleshed de, som ved Foundationens 28de Art. ere tilforordnede at føre Direktionen over Hospitalets Medicum, hannem Tiid efter anden givendes worder og lader bekiendtgøre og i alle Maader være Ober Direktionen og de tilforordnede Direkteurer som sin Øvrighed hørig og lydlig, samt udi det øvrige saaledes opføre sig, som det en fornuftig, erfaren og retsindig Medico i alle Maader wel egner og anstaar og han agter at tilstaa og bekiendt være.“ (Sign. A. G. Moltke).

I den Skrivelse, der ledsagede Konfirmationen fik han atter at vide, at han „skal være os som sin absolut og souveræne Arve — Konge og Herre, huld og troe, Wores og Wores Kgl. Arve Huses Gavn og beste søge, wiide og ramme, Skade og Fordærw af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge og ellers i alle Maader sig saaledes skikke og forholde, som det en ærlig, troe og oprigtig Hospitals Medicus egner og wel anstaar. Saa skal han sig og rette efter Lowen og Hospitalets Fundats samt andre Kgl. Forordninger saa wiet de hannem kan wedkomme saavel som og hørig og lydig efterkomme, hwis Hospitals-Directeurerne hannem Tiid efter anden til dets Gavn og Fremtarw befalendes worder.“ Givet o. s. v. 9. 4. 1757.

Nu maatte det vel staa ham klart, hvad man ventede sig af ham.

Paa hans Indstilling af 9. 3. 1757 til „Ober-Directionen“, som nu havde taget Affære, ansattes Studenterne Joris White¹ og Christian Levin Wernecke² som hans Kandidater.

Derimod havde det mærkeligt nok sin Vanskelighed for Crüger at finde en Kirurg, der var egnet til at overtage Stillingen som Hospitalskirurg. De lægekyndige Med-

1. Joris White var født i 1731 i Trondhjem. Død 1765 i Kongsberg.

Tog først teologisk Eksamen, studerede derefter Medicin. Kandidat paa Frederiks Hospital 1757-61. Medicinsk Eksamen 1760. Dr. med. s. A. Bergmedicus i Kongsberg. (Carøe: Den danskē Lægestand 1479-1788, Kbhvn. 1909).

2. Christian Levin Wernecke var født 1727 i Rostock, død 1775 i Næstved. Kandidat paa Frederiks Hospital 1757-61. Medicinsk Eksamen 1760. Dr. med. s. A. Provincialmedicus i Næstved 1762 (Carøe *ibid.*).

lemmer i Kommissionen indstillede først Kirurgen ved de Fattiges Væsen, Christian Johan Berger,¹ en Elev af Wohlert og kendt som en dygtig og fremadstræbende Kirurg, 33 Aar gammel, og den fik ham endog til at give Møde for Overdirektionen, hvor man forelæste ham Instruksen; men da det kom til Stykket, betakkede han sig, han havde videregaaende Planer. Saa foreslog de i sidste Øjeblik Regimentsfeltskær Vilhelm Hennings,² der var 40 Aar gammel og kendt for sin Dygtighed. Men han var desværre i Paris paa Studierejse, og man vidste slet ikke, om han var villig til at overtage Stillingen; og man besluttede derfor at indstille, at en ældre Regimentsfeltskær, David Spierling³ blev ansat ad interim — uden at spørge ham, om han vilde paatage sig Hvervet. Han blev ogsaa udnævnt ad interim den 4. April 1757. Hans eneste Adkomst hertil var, at han, som han selv siger,⁴

-
1. Chr. Joh. Berger var født 1724 i Wien, men af danske Forældre. Kom til Kbhvn. 1741. I Udlandet 1743-46, hvor han især studerede Fødselsvidenskab. Kirurgisk Eksamen 1750. Kirurg ved Fattigvæsenet 1752-63. Dr. med. 1759. Professor i Medicin og Fødselsvidenskab 1761. Livmedicus 1770. Forvist ved Struenses Fald til Aalborg. 1774 Professor i Med., Kir. og Fødselsvidenskab i Kiel. Død 1789 (Carøe: Den danske Lægestand, Kirurger 1738-85 Kbhvn. 1906).
 2. Vilh. Hennings født 1716 i Glückstadt. Til Kbhvn. 1738. Kirurgisk Eksamen 1748. Udenlands 1755-57. Medicus og Overkirurg ved Felthospitalet i Lellinghusen og Fockebeck 1758. Generaldirektør for Kirurgien 1760. Professor ved Kirurgisk Akademi 1785. Død 1794 i Kbhvn. (Carøe *ibid.*).
 3. David Spierling, født 1704. Kirurgisk Eksamen 1740. Regimentsfeltskær 1741-63. Overkirurg ved Frederiks Hospital 1757-66. Død 1777. (Carøe *ibid.*).
 4. Deliberationsprotokollen m. Indlæg den 28. 3. 1766.

siden 1733 havde staaet i Kongens Tjeneste, og at han i sine unge Dage havde været Reservekirurg ved Opretelsen af Amfiteatret. Han havde en lang Tjeneste bag sig som Regimentsfeltkær ved Garden til Fods og Grenaderregimentet og maa altsaa have været anset i sin Stand og i Besiddelse af Erfaring. Noget betydeligere Navn havde han dog ikke. Han synes at have staaet i et godt Forhold til Jensenius, med hvem han paa visse Omraader kom til at samarbejde. Fast Ansættelse opnaaede han ikke.

Naar man undtager Spierling, der var 51 Aar gammel, var det forholdsvis unge Mænd, der skulde overtage Behandlingen af de syge. Overlægen, Jensenius, var kun 31 Aar, hans 2 Kandidater var omtrent jævnaldrende med ham, og ingen af dem havde endnu absolveret den medicinske Embedseksamen. De 2 Reservekirurger, v. Bergen¹ og Wilbrecht² havde dog nogen Øvelse gennem deres Ansættelse ved det kirurgiske Amfiteater; men kun Spierling kunde kaldes for en erfaren Mand.

KOMMISSIONEN SLUTTER SIT ARBEJDE

Man kunde nu skimte Afslutningen. Hospitalet indrettedes foreløbig til 150 Patienter. Kommissionen havde egentlig besluttet, at der foruden disse skulde være Plads

-
1. Johan Georg v. Bergen, født ? Kir. tentam. 1750 og Reservekirurg ved Frederiks Hospital 1757-58. Regimentsfeltkær 1758-1803. (Carøe l. c.).
 2. Abraham Wilbrecht, født 1731. I Lære hos Wohlert 1753. Reservekirurg ved Amfiteatret 1756, ved Frederiks Hospital 1757-59. Kirurgisk Eksamen 1769. Død 1799. (Carøe l. c.).

til 12 Dobbeltsenge for Rekonvalescenter, til 2 Frakturister og 20 af de kgl. Herskabers Domestikker, men man havde her som paa flere andre Omraader maattet slaa af paa Fordringerne.

De lægekyndige Medlemmer af Kommissionen maatte nu flere Gange ulejlige sig ud paa Hospitalet, hvor de ellers ikke ret ofte viste sig, for at se, om der ikke manglede noget. Man foretog forskellige Prøveopstillinger af Sengene og fik afhjulpet flere Smaamangler ved Stuerne, men i det store og hele var de præsentable. Værre var det med Udenomsbekvemmelighederne. Priveterne laa endnu i Rod, flere Steder manglede der Brolægning, og Hospitalsgaarden i Kvadratbygningen (Grønnegaarden)¹ var saa slet reguleret, at Crüger 4 Dage før Indvielsen følte sig foranlediget til at foreslaa, at den frie Adgang til Stuerne maatte sættes i fuldkommen Stand. Maaske var det disse Mangler, der bevirkede, at Crügers Forslag om at indbyde upartiske Medicos et Chirurgos og andre i Økonomien kyndige Folk for at fornemme, om der var noget at ud-sætte paa Hospitalet, ikke vandt Tilslutning hos Kommissionen.

Crüger havde i det hele taget Øjnene med sig. Han bemærkede saaledes, at der ganske manglede Ildslukningsapparater. Heldigvis fik man at vide, at Brandmajor Junge havde en Sprøjte, som maaske kunde bruges(!). Det var ogsaa i sidste Øjeblik, at man fik taget Beslutning om at opsætte et Hospitalsur der, hvor det endnu findes, men man naaede dog ikke at faa det op til Indvielsen.

1. Først i 1760 blev der plantet Lindetræer i Grønnegaarden til Spadseregang for Patienterne.

Paa Stuerne var alt i Orden, alle Sengene opstillet, opredt og parat til at modtage de syge.

Hvis man vilde tænke sig, hvordan der har set ud paa Sygestuerne, da Hospitalet stod færdigt, maa man ikke til Sammenligning have Billedet af vore moderne Sygestuer for Øje. Det var noget ganske nyt, Datiden stod over for, og som snarere maatte ses paa Baggrund af Fattigvæsenets elendige Sygehuse. Indgangen til Sygestuerne var de brede, men lidt mørke Tværgange, som rummede forskellige Opbevaringssteder for Gangklæder, Rengøringsrekvisitter m.m., hvorder var anbragt et aabentstaaende Ildsted med en lille Ovn til at varme Fomentationerne og Cataplasmata paa, og hvor der heldigvis kunde etableres Gennemtræk til Fjernelse af Lugten fra Priveterne, som havde Dør ind til Tværgangene. Fra disse kom man ind i Sygestuerne, hvor Blikket straks fangedes af de to lange Rækker af Himmelsenge, som var opstillet med Hovedenderne ind mod Sidevæggene i en Afstand af 3 Alen fra hinanden. Der blev saaledes en bred Gang gennem hele Stuens Længde og god Plads til at komme til hver Seng fra begge Sider. Med deres blaa og hvidstribede Omhæng, blaa Sengetæpper og hvide Hovedpuder kunde de gøre et pynteligt Indtryk og virke beroligende paa Patienterne, som kunde isolere sig og hygge sig bag Omhængene, hvis de ønskede det; men rigtignok samlede disse Omhæng slemt med Støv og Smuds, saa man endog maatte skifte dem to Gange om Aaret(!). Paa Fodenden af hver Seng en Træplade til at skrive Diæten paa, og over Sengen en anden rund Plade med Sengens Nummer. Ved Fodenden en Skammel, ved Hovedenden et lille Natbord. I Længdegangen mellem Sengenes Fodender

et Par gult malede Borde til at sætte fra sig paa, og som Toppunktet af Bekvemmelighederne for Patienterne nogle læderbetrukne Lænestole paa Ruller, saa de kunde trilles i alle Retninger, samt under nogle af Vinduerne, som i den Anledning var forsynet med Trækruder, et Par transportable Natstole med upolstrede Sæder. En Feltseng til at lægge Patienter paa, som ikke kunde taale at sidde op, mens Sengen blev redt, fuldendte Møblementet. I et Hjørne vilde man finde et lille Aflukke, hvis Vægge gik helt op til Loftet, omtrent saa stort som Pladsen for to Sengesteder, — Stuekonernes kombinerede Dagligstue og Soveværelse. Man vilde finde 1 à 2 „Lygter“ ophængt i hver Stue med Tranlamper, som kun sparsomt kunde oplyse Stuerne, naar det blev mørkt. En tung Luft vilde slaa den Besøgende imøde, den ejendommelige Hospitalsluft, som selv Nutidens videnskabelige Ventilationsindretninger ikke helt har kunnet faa Bugt med, men som den Gang var mangefold stærkere. Og her vilde man finde Stuekonerne i travl Virksomhed, jævne, oftest meget jævne, og gerne af Sømmelighedshensyn alderstegne Kvinder,¹ hvis Renlighed var lige saa begrænset som deres Begreber om Sygepleje. De gik i deres egne Klæder, gammelt Ragelse, paa hvilke en Plet mere ikke spillede nogen Rolle, og de sled sig uden hele eller halve Fridage gennem en 14-15 Timers Arbejdsdag delt mellem Senge-redning, Rengøring, Sygepleje, Udtømning af Stikbækker, Natpotter, „Spøtte-Potter“ og Omdeling af Mad. Intet Under, at nogle af dem delte Datidens især i de

1. De første ved Hospitalet ansatte Stuekoner var ofte meget gamle, Ellen Peter Clausens var saaledes 74 og Birthe Ahlefeld 62 Aar gammel.

jævnere Klasser udbredte Hang til opstrammende Midler,¹ og at deres sparsomme Betaling bevirkede, at de hyppigt skiftede. De maa dog ikke alle skæres over een Kam. Om en ældre Stuekone, som paa Grund af sin Alder og Svagelighed maatte gaa af i 1760, altsaa efter kun 3 Aars Tjeneste, siger Overlægen, Jensenius, „at hun i sin Tjeneste har opført sig meget vel og paalidelig, vist sig Dag og Nat utrættelig, saa hun kan anses for en af de dueligste og bedste Koner, som Hospitalet nogensinde har haft“. Som Aarene gik, bedredes Kvaliteten, og de faa Læger, der endnu mindes Stuekonerne paa Frederiks Hospital, vil give Flertallet af dem samme Vidnesbyrd, som Jensenius i 1760 gav Enkemadam Birthe Andersdatter.

Stuekonerne sorterede under Økonomen, hvem de skulde staa til Ansvar for det dem til Patienternes Bespisning m. m. udleverede Materiel. Han kunde antage og afskedige dem uden Konference med Lægerne, hvilket imellem kunde give Anledning til nogen Gnidning. Kort efter Hospitalets Aabning blev der paa Forslag af den altid initiativrige Crüger ansat to Ekstravaagekoner, „føre Kvinder“, som skulde slaa Natbækkenerne ud, afklæde de indkommende Patienter og, naar de om Dagen havde udsovet, gaa Kirurgerne til Haande med Bandager og

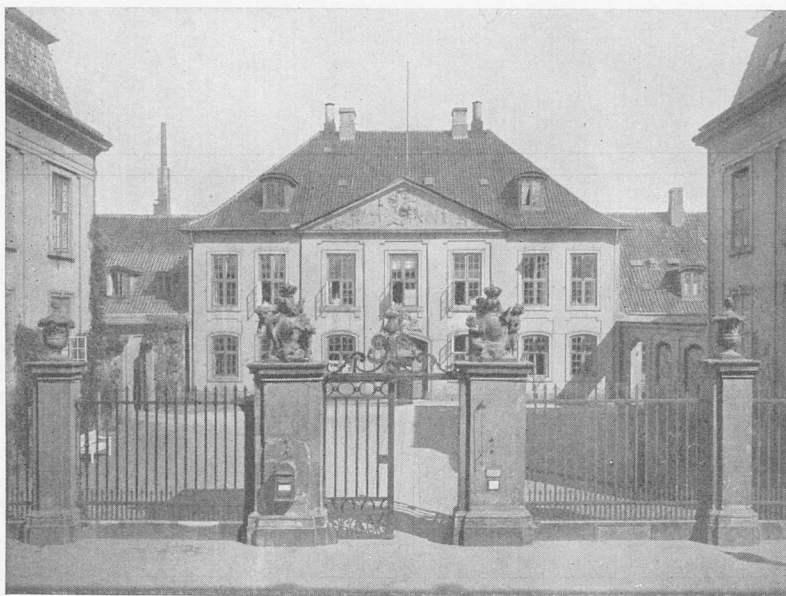
1. Portneren, Peter Wæver, havde saaledes indrettet sig et lille privat Udsalg af Øl og Brændevin, som man kunde nyde siddende hos ham i hans Stue. Det blev forbudt, da Hospitalet blev aabnet. Men selv drak han videre, drak som en Svamp 10-12-14 Nætter og Dage i Træk. Formaninger og Tordentaler prellede af paa ham. Fremstilling for Direktionen og Advarsel med Trusel om Afsked ligesaa. Man var taalmodig dengang, men til sidst maatte han afskediges.

vel ogsaa chikanere kunde ikke rigtig udfolde sig over for den elskværdige Livlæge, Etatsraad Berger, og hans medgørlige og maaske ogsaa noget autoritetstyngede Kollega, Wohlert. Kommissionen afløstes nu af Direktionen, men Kontinuiteten bevaredes, idet de 3 Læger gik over i denne

INDVIELSEN

Endnu var alt idel Glæde og Stolthed over det fuldendte Værk. Helt fuldendt var det iøvrigt ikke, der manglede baade Fødselsafdelingen og Apoteket, men man var dog saa vidt, at man kunde modtage Patienter og fastsætte Dagen for Hospitalets Aabning til den 31. Marts 1757, Kongens Fødselsdag. I den Anledning tilskrev Kongen den 21. s. M. Biskop Peder Hersleb, at han skulde foranstalte en Bekendtgørelse i alle Hovedstadens og i Kassellets Kirker om, at Frederiks Hospital aabnedes den 31. Marts, „at begynde med en liden Bøn og Taksigelse til den allerhøyeste Gud, som har holdt sin guddommelige og beskærmende Haand over os, vore Riger og Lande samt velsignet dette Vores gudelige Forsæt til en sær ønskelig Fremgang med mer deslige, som til en saadan Materie kan give Anledning.“ Dertil skal han, Biskoppen, forfatte en Formular og tilsende enhver af Præsterne den og „haver at indrette den saaledes, at Gud, som har opvakt vort Hjerte til en Kgl. Medlidenhed over fattige og nødlidende Mennesker af vore Undersaatter, derved kan æres og prises“.

Dagen før Aabningen foretoges den højtidelige Ind-

Indkørslen til Frederiks Hospital fra Bredgade.

vielse. De høje Direktører og Hospitalets „Oberbetjente“ samledes med flere fornemme Standspersoner i Direktionens Mødesal, hvor 1ste Hofpræst, Quist, holdt en grundig og lærd Tale over Teksten: „Hvorledes skal jeg betale Herren alle hans Velgerninger imod mig,“ og sluttede med at lyse Velsignelse over alle dem, der havde haft med Oprettelsen at gøre. Saa blev der sunget Salmer under Ledelse af Hofkantor Ibsen i Spidsen for et Kor bestaaende af 3 Skoledrenge, medens Stadsmusikant Berg leverede Musikken, dog næppe som Akkompagnement til Salmerne, da Musikkorpset omfattede 7 Personer, Pauker, Trompeter, Zingkner¹ og Basuner. Det har nok været

1. Zingkner: Blæseinstrument af Metal eller Træ. Anvendtes af Stadsmusikanterne som melodiførende Instrument.

opstillet i Gaarden under aaben Himmel. Derpaa blev Forsamlingen ført rundt i Hospitalet, hvor Sengene stod opredt, og alt var parat til at modtage Patienter.

Den 31. Marts 1757 Kl. 10 Formiddag passerede den første Patient Frederiks Hospitals Porte for at blive indlagt, en 33aarig Pige, Anne Lucie Heydens, boende i Frederiksberggade hos Faber, 1ste Dør paa venstre Haand fra Gl. Torv.

Den nye Æra var indledet.

VIRKSOMHEDEN PAA HOSPITALET BEGYNDER

Hospitalet var altsaa aabnet. Det var i Støbeskeen; der var Reglementer nok, det gjaldt nu om at afpasse den daglige Drift efter dem. At der maatte komme nogle Vanskeligheder, var at forudse. Som Fundats og Instrukser viser, var der ikke levnet Overlægerne megen Selvstændighed. Direkte over deres Hoveder svævede Direktionen. Den Hjælp, det skulde være dem, at have den at recurrere til, blev paa mange Maader en Byrde, idet den var udstyret med en udstrakt Ret til at se dem paa Fingrene i Tide og Utide og blande sig i alt. Berger og Wohlert synes ikke at have været videre udadgaaende, men Crüger var tidligt og silde til Stede paa Hospitalet og saa rede til at vise sin Myndighed, at hans utvivlsomme store Interesse for Hospitalets Tarv nærmede sig stærkt til Smaalighed og Egenraadighed.

Det maatte naturligvis tage nogen Tid at sætte alt i Gang paa Hospitalet med det uøvede Personale og en Stab af Stuekoner, som var blottet for Begreb om Sygepleje og maatte instrueres om de simpleste Ting. Et Held var det for saa vidt, at Indlæggelserne var omgærdet med saa mange Vanskeligheder, at en pludselig Oversvømmelse

af Patienter var umulig. Den Visitation i Hjemmene, der skulde gaa forud for Indlæggelsen, var ofte besværlig som Følge af de daarlige Boligbetegnelser og mangelfulde Samfærdselsmidler, og selve Undersøgelsen med Afgørelse af, om Tilfældet opfyldte Betingelserne for Indlæggelse, var ikke altid let. Der optoges derfor kun et Par Patienter om Dagen, men det blev dog i de 9 Maaneder af 1757 til 628 Patienter, og de 150 Senge, Hospitalet var normeret med, viste sig hurtigt utilstrækkelige. Allerede efter 1½ Maanedes Forløb fik Crüger hos Overdirektionen udvirket, at de 20 Herskabssenge blev holdt uden for det normerede Antal paa 150. Det hjalp noget, men ikke nok. I Slutningen af 1762 var der en Ekspectanceliste paa 80-100 Patienter; Sengeantallet maatte stadig forøges — Stuerne var der jo — og var i 1772 oppe paa 232, hvoraf 150 for fattige, 30 for Militæret, 6 for Landkadetter og Resten for Hofbetjente og andre betalende.

HOSPITALET'S FØRSTE MEDICUS CARL JENSENIUS

Carl Jensenius' Udnævnelse blev sikkert hilst med Bifald af Lægestanden. Den store Sygelighed ved Hoffet i Frederik IV og Christian VI's Dage havde bragt flere fremragende tyske Læger til Danmark for kortere eller længere Tid. Den danske Lægestand kunde maaske ikke fremvise saa store Navne, som Naboen mod Syd og led under den Overvægt, som en stor Nation altid har over en lille, saa den saa neppe med Velvilje paa Tyskhedens voksende Betydning. Men den danske Nationalfølelse

begyndte at rejse Hovedet, og selv om det ikke var det, der bragte Jensenius Stillingen, var det et Held, at der valgtes en dansk Mand til Danmarks Stolthed. Jensenius var fuldblods dansk. Hospitalets Direktion var stærkt tysk præget; de lægekyndige Tilforordnede skrev — og talte formodentlig — altid Tysk; men fra hans Haand foreligger der ikke en tysk Linie. Naar Norrie¹ siger, at han ikke forstod Tysk, er dette dog ubegrundet. Han var fuldt ud hjemme i den tyske Lægevidenskab.

Paa denne Tid kæmpede den fra Tyskland i Aarhundredets Begyndelse til Danmark forplantede stahlianske Lære, Animismen, endnu sin Kamp med den gamle lærde, naturvidenskabelige Medicin, der doceredes ved Universitetet. Stahlianerne forfægtede, at Sjælen, animus, var primus motor i alle Legemets normale og patologiske Forhold, og Lægens Bestræbelse maatte derfor gaa ud paa at holde den under Kontrol. Den naturalistiske Medicin talte om „Naturen“, ved hvis Fordærvelse som Følge af en „materia peccans“ Sygdommene opstod, og hvis Udskillelse af Legemet man derfor maatte hjælpe Naturen med at befordre.

Fra Animismen tog Jensenius bestemt Afstand.² Den kunde være god nok for Menigmand, som ikke vidste bedre Besked, fordi den lærte ham at fare varsomt med

1. Norrie: Kirurger og Doctores, pag. 176. Kbhvn. 1929.

2. Se Fortalen og Noterne til en af Jensenius i 1755 forfattet Oversættelse af „Weisbachs retskafne og grundige Cuur“, en Bog der var skrevet i ren stahliansk Aand. Det var bestilt Arbejde, og den var anbefalet af Buchwald om end i forsigtige Udtryk; men man forbavses dog over, at Jensenius ved sin Oversættelse vilde gaa Stahlianernes Ærinde.

sit Legeme; men Medici af Profession burde ingenlunde hænge ved den, selv om der kunde uddrages et og andet nyttigt af den. Han forkastede absolut den Mystik, Stahl-
anerne omgav deres Teorier og Behandlinger med, og navnlig deres Arcana. Selv søgte han Grundlaget for sine terapeutiske Bestræbelser i de fysiologiske Kendsgerninger, Datiden var i Besiddelse af, samt i Erfaringen. Man kunde derfor gaa ud fra, at Terapien paa det nye Hospital vilde komme i Hænderne paa en nøgtern og forstandig Læge, der ikke lod sig lokke paa Afveje.

Det var en stor Opgave og et stort Ansvar, der blev lagt paa hans 31aarige Skuldre 2 Aar efter, at han ved sin Doktordisputats havde erhvervet sig virkelig jus practicandi. Og man har undret sig over, at man turde vove at ansætte ham. Men der var ikke saa mange at vælge imellem. For ældre Læger var denne slet lønnede og meget krævende Stilling ikke tillokkende. Og af yngre Læger var hans jævnaldrende, Chr. Friis Rottbøll,¹ den eneste, der kunde gøre ham Rangen stridig, men denne var mere Botaniker, end Læge. Jensenius havde vakt Opmærksomhed ved sin Flid og Energi, om hans videnskabelige Interesse vidnede hans akademiske Disputatser,² og gennem sin Virksomhed i Collegium med. havde han skaffet sig

-
1. Chr. Friis Rottbøll f. 1727 paa Hørbygaard, d. 1797. Student 1745, cand. teol. 1752, Dr. med. 1755. Prof. design. 1755. Forstander for Bot. Have 1770. Prof. med. ordin. 1776.
 2. Foruden en filolog. Disp. skrev Jensenius følgende medicinske:
 - a. Hist. Medicinæ in Dania. Hafn. 1751, 8°.
 - b. Meletema de singularis eujusdem formulæ emeticæ indole et motu agendi. Hafn. 1753, 4°.
 - c. Pyretologia ad experientiam et methodum revocata. Hafn. 1755.

Indblik i de mange medicinske Forhold af forskellig Art, som dette maatte beskæftige sig med. Med hans Ud-nævnelse maatte endelig Hoffet siges for hans Vedkom-mende helt at have likvideret Boet efter hans kongelige Gudmoder. I Betragtning af hans gode Kvalifikationer maatte man se bort fra, at han ikke havde nogen større praktisk Lægevirksomhed bag sig, og at han ikke havde suppleret sin Uddannelse med nogen Studierejse.

Man har bebrejdet ham Ustadighed, fordi han ikke fuldførte sine 2 Disputatser, den obligate Kollegiums-disputats om den danske Medicinalhistorie og Doktordis-putatsen om Febrene; men dette skyldtes nok saa meget, at han i ungdommeligt Overmod valgte sig altfor vidt-gaaende Emner. Hans Selvfølelse var stor, og hans Mangel paa tilstrækkelige Hæmninger fik let hans Ungdommelig-hed til at løbe af med ham. Men hvorom alting var, han havde Datidens medicinske Kundskabsfylde, var ualmin-delig velbevandret i Klassikerne, og han blev derfor ikke uden Grund anset for at være vel egnet til at give Ho-spitalet dets videnskabelige Tilsnit og frugtbarøse Er-faringerne for de studerende.

Men Stillingen var vanskelig for en ung Læge uden større praktisk Erfaring og Kendskab til de særlige Op-gaver, der møder Overlægen paa et større Hospital. Og den blev endnu vanskeligere paa Grund af hans under-ordnede Stilling under Direktionen. Det var vel nok et Udslag af Enevoldsmagtens Tillid til, at Evnerne holdt Skridt med Trinene paa Rangsstigen, og dens Lyst til at have den ene Autoritet ovenover den anden med Maje-stæten som Toppunkt; men at Overlægen, selv i rent lægelige Sager, i alle Tilfælde formelt maatte finde sig i

at blive set paa Fingrene af en Direktion, hvis Kvalifikationer han maaske ikke kunde anerkende, maatte føles krænkende for ham. Et Bevis herpaa fik man senere, da Jensenius i 1760 søgte sin Afsked, og hans Efterfølger, Fabricius, som Betingelse for at overtage Stillingen, fordrede at blive fri for dette generende Tilsyn, et Krav som blev stillet, efter at han havde besøgt Hospitalet og konfereret med Jensenius. At det var denne, der stod bag det, er der ingen Tvivl om.

BLEV DER HOLDT COLLEGIA CLINICA?

Man har rejst Tvivl om, hvorvidt der i Hospitalets første Leveaar blev afholdt de i § 11 i Overlægens Instruks paabudte collegia clinica, som man ventede sig saa meget af, og som var en af Hospitalets vigtigste videnskabelige Opgaver. Panum¹ antyder i en Afhandling om det medicinske Fakultets Historie, at Grunden til, at Frederiks Hospital foreløbig ikke kom til at spille nogen Rolle som Undervisningsanstalt for de medicinske Studenter, var det mindre venlige Forhold, i hvilket Crüger med A. G. Moltke og Hoffet i Ryggen stod til det medicinske Fakultet. Et Samarbejde mellem de 2 Institutioner var imidlertid ved Hospitalets Oprettelse ikke tilsigtet og maatte paa Grund af Fakultetets afvisende Holdning anses for ganske udelukket. Lützhøft² mener, at det er

1. Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Aarsfest til Erindring om Kirkens Reformation, 1880. Pag. 65.

2. F. Lützhøft: Med. hist. Studier. Kbhvn. 1933. Pag. 65. Fodnote.

ganske utænkeligt, at en saa interesseret Mand, som Hospitalets første Overlæge var, skulde have siddet en saa bestemt Anordning overhørig, og man kan maaske finde en Støtte herfor i en anbefaling, som denne d. 17. 5. 1758 gav en af sine Kandidater, Høeg, og i hvilken han siger, at han „har ey aleene flittig frekventeret mine Collegia Pathologica og bivaanet Syge Visitationerne o. s. v.,“ men om der her forstaas andet, end den lejlighedsvise Belæring, han har givet under Stuegangen, maa vist anses for tvivlsomt. Saa meget er i alle Tilfælde sikkert, at der den 2. 9. 1769 blev afgivet en Erklæring af de 2 lægekyndige Direktører, v. Berger og Hennings, til Kongen i Anledning af, at Jensenius' Efterfølger, Fabricius' Søn, dr. med. Peter Fabricius, havde indgivet et Forslag om Oprettelse af en lille Specialafdeling ved Hospitalet til Brug for den kliniske Undervisning, og i denne Erklæring hedder det: „Es ist allemahl der Medicinischen Direktion des Kgl. Fridrichs Hospitals Wunsch gewesen, dass zum Besten der hier die Arzneywissenschaft studierenden ein gutes practisches oder vielmehr clinisches Collegium möchte gelesen werden. Man glaubte bey Einrichtung des Frid. Hosp.s diesen Wunsch erfüllet zu haben, da dem Medico desselben ein solches Collegium zu halten vermöge seiner Instruction zu Pflicht gemacht wurde. Dies ist bisher aus verschiedenen Ursachen und nach der Versicherung des jetzigen Hospitals Medicus [Fabricius, Faderen] nicht geschehen.“ Der kan herefter vist ikke være nogen Tvivl. Grunden til, at denne Opgave forsømtes, har antagelig været den, at der ingen Tilhørere meldte sig. Der var jo kun faa medicinske Studenter, 5-6 ad Gangen højest,¹ og de

1. Norrie: Af med. Fakultets Historie 1750-1779. Kbhvn. 1934 pag. 12.

maatte føle det som en upaa krævet Besværliggørelse af deres Studium. Desuden laa Hospitalet saa langt borte fra Universitetet.

Den kliniske Undervisning blev først sat i System af Fabricius' Efterfølger, F. L. Bang, i 1775.

JOURNALERNE¹

Man stillede store Forventninger til de Observationer, som Overlægerne vilde blive i Stand til at gøre, til Gavn for Behandlingen og som et Bidrag til Opbyggelsen af Sygdommenes Diagnostik og derigennem til deres Indordning i et bestemt System, noget som i høj Grad optog Datidens lærde Læger. Men man skuffes, naar man stifter Bekendtskab med det første Decenniums Journaler, Grundlaget for det hele. Som et Eksempel skal anføres følgende to Journaler, om en Phthisiker og en Melankoliker.²

Sygdomsbeskrivelsen i den første, der er gengivet Side 151, lyder saaledes i Oversættelse:

„14. 10. Der er voldsom Hoste med rigeligt purulent Expectorat og med stærk Svækkelse af Kræfterne; hver Nat henimod Morgenstunden falder han i en profus Sved.

16. 10. I Dag hyppig Afføring.

-
1. Fra de første 13 Aar er der ikke opbevaret kirurgiske Journaler.
 2. Journalens Bladhøjde er 32 cm., Bredden 10 cm. Hver Journal spænder tværs over 2 sammenhængende Sider.

19. 10. Han klager ikke saa meget over den Kort-aandethed, som han tidligere i meget høj Grad har lidt af.

21. 10. Diarrhoen vedbliver, navnlig straks efter at han har spist, faar han Trang til Afføring. Den omtalte Sved bryder frem, naar han hoster.

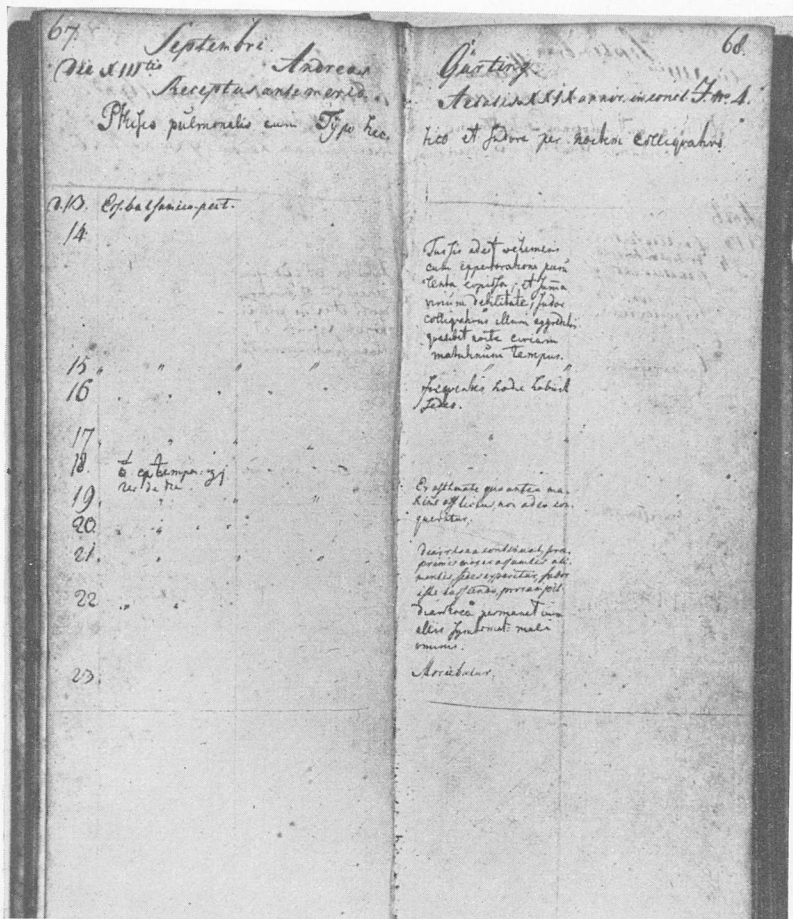
22. 10. Diarrhoen vedbliver tilligemed andre Tegn paa en dødelig Sygdom.

23. 10. Mors.“

Den anden Sygehistorie har overhovedet ingen Sygdomsbeskrivelse ud over Indlæggelsesdiagnosen: *Hysteralgia melancolica exindeque dependentibus symptomatis*. Hun forblev jo imidlertid kun 5 Dage paa Hospitalet, og man har maaske derfor ikke fundet nogen Grund til at beskæftige sig videre med hende. Om Grunden til, at hun saa hurtigt forlod Hospitalet, siger Journalen, der er givet Side 153, følgende:

„1 Dag efter Middag forlod hun Hospitalet af egen Drift i samme Tilstand, i hvilken hun kom hertil, idet hun mere var lidende af en sjælelig end af en legemlig Sygdom; hun mente nemlig, jeg ved ikke af hvilken Grund, eller snarere paa Grund af hvilken Vrangforestilling, at hun aldrig kunde komme sig, men at hun var Døden vis, og af den Grund vilde hun ikke blive her, idet hun foragtede Brugen af Medikamenter.“

Der gøres paafaldende lidt ud af Sygdomsbeskrivelsen, Ordinationerne er tilpas udførlige, men der anføres kun de mest iøjnefaldende Forandringer i Situationen

Fotografi af Journal 1757.

Landsarkivet.

vedrørende Sved, Opkastning, Afføring og Pulsens Beskaffenhed, en Gang imellem lidt om Respirationen og en sjælden Gang om Urinens Udseende.

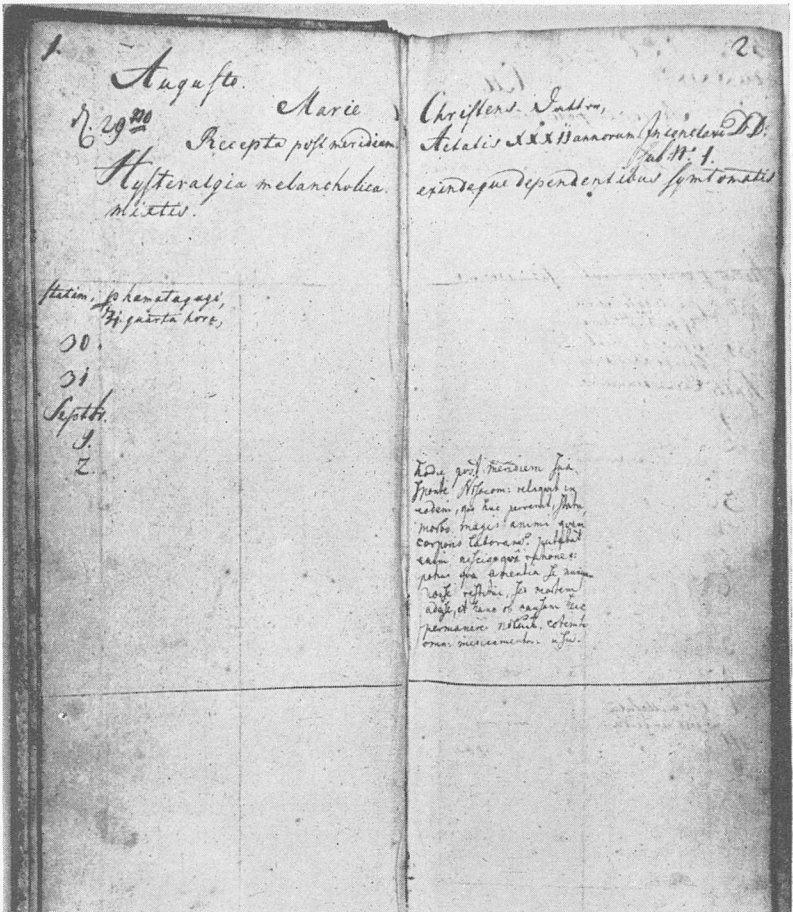
Datidens Medicin saa jo Kriser 3: Legemet's Forsøg paa at udskille den sygdomsfremkaldende „Gift“, i alt, navnlig i de forskellige Blødninger, Næseblødninger,

Menstrual- og Hæmorrhoidalblødninger, og Aareladning anvendtes derfor hyppigt paa Arm, Fod eller andre Steder, men Jensenius udtømte i Reglen kun ringe Mængder, gentog den kun faa Gange og advarede mod at aarelade stærkt svækkede Personer.¹ Hans terapeutiske Midler var først og fremmest evakuerende: Lavementer, vomitiva, expectorantia, sveddrivende Midler og i svære Tilfælde store Vesicatorier paa begge Underextremiteterne eller Armene. Opium advarer han imod ved Dysenteri, da det spærrer Katarrhen inde og derfor skader, og Kinin er han heller ikke begejstret for. Kviksølv har han forsøgt, men saa skadelige, ja endog dødelige Følger derefter, navnlig i Juli-September Maaned, hvorfor han fraraadede at bruge det paa denne Tid. Badebehandling synes ikke at have spillet nogen større Rolle for ham, og „Elektrifikationen“, som han dog, før han blev Overlæge, havde interesseret sig saa meget for,² gjorde han slet ikke noget ved.

Han tog Afstand fra Lægernes almindelige Skik i et enkelt Medikament at ville samle Midler mod alle Sygdommens Symptomer, idet han indskrænkede sig til kun at foreskrive det, som mest nedbrød Sygdommens Art. Ejendommeligt er det at se, hvor stor en Rolle Kalkterapien ogsaa den Gang spillede. Stadig møder man i Recepterne tilberedte Krebseøjne, Muslingeskaller, „Gedde-Kiæve“, Svinetænder og Perlemor. Indikationen var at

1. Se hans Noter til Oversættelsen af Weisbachs retskafne og grundige Cour. Kbhvn. 1755.

2. Jensenius havde i 1755 af Kongen faaet en Understøttelse til Forsøg med Elektrifikationen, men da det senere blev overdraget til Professore i Fysik, Kratzenstein, at gøre Forsøg med denne, synes Jensenius fornærmet at have trukket sig tilbage.

Landsarkivet.

Fotografi af Journal 1757.

hæmme Blodets for stærke Tilløb og dermed Inflammationen. Han veg heller ikke tilbage for drastiske Midler, som f. Eks. at lade hystericæ lugte til en Nævefuld Svine-møg, og han anbefalede som et godt og prøvet Middel mod Halsinflammation „Svalereder kogt i Mælk til en Grød, som i et tyndt Klæde blev lagt varmt om Halsen.

I Hospitalets første Dage blev der til Direktionen af Jensenius rettet forskellige Forespørgsler om Forhold, der forekom ham uklare til Trods for Fundatsens og Instruksens Udførlighed. Som Regel er de uden Betydning. En af de vigtigste bør dog fremhæves:

*Forestilling til
de højædle og velbyrdige Herrer Tilforordnede i
Direktionen for Frederiks Hospital!*

Da det nu sker og herefter fremdeles ofte vil ske, at løse og ugifte Personer anmelder sig til Frederiks Hospital til at blive cureerte for defectus og Anomalias menstruorum saa finder jeg det fornøden baade for min Samvittighed saavel som og for Sikkerhed i min praxi og for Hospitalets Honneur at forestille om der ey maa antages en erfaren Jordemoder til at touchere saadanne Fruentimmer, hvorom der var nogen Tvivl, og som imod en aarlig maadelig Discretion burde indfinde sig, saa ofte det blev forlangt. De gode Herrer vide selv, hvor ekvivoque og uvisse de øvrige signa graviditatis ere, og hvor høynødvendigt det er at samle alle mulige Tegn for at decouvriere saadan Tilstand inden man skrider til at arbejde paa Tiidernes Fremstillelse igen. Det ville maaske ey undgaae gemen Mands Critique og Eftertale, om enten jeg alene eller med Chirurgo tillige foretoge os at undersøge saadan Tilstand. Og til min Sikkerhed og Forsvar er det nødvendig at en anden uvedkommende tillige med mig har examineret saadan tvivlagtig Tilstand.

København den 4. April 1757,

Carl Jensenius.

At undersøge om en Kvinde var gravid eller ej, laa uden for Medicinerens almindelige Omraade og vilde maaske have sat ham i Forlegenhed. Det derfor vel begrundede Forslag satte imidlertid den stormægtige Crüger i Sindsbevægelse. Der var jo fra gammel Tid Blod mellem ham og Collegium medicum, hvis Mand Jensenius, dets gamle Sekretær, var frem for nogen. Maaske Crüger har følt sig pikeret over, at denne unge i hans Øjne mindre-værdige og ham underordnede Læge dristede sig til at komme med et Forslag af saa stor Betydning. Helt kunde man naturligvis ikke undgaa at faa gravide Kvinder, der led af en eller anden Sygdom, ind, men det maatte være Lægernes Pligt at søge at forhindre dette, og han var kun altfor tilbøjelig til at se en Pligtforsømmelse fra Lægernes Side, om det ikke lykkedes dem. Det var jo ogsaa kedeligt, at det ikke var ham selv, der havde fundet paa det. Nok er det, han og hans Partisan, Wohlert, indsendte et Forslag, som vel anerkendte, at der burde træffes Foranstaltninger til at sikre Hospitalet mod at faa gravide Kvinder ind, som man kunde risikere fødte paa Hospitalet, eller mod at det blev benyttet som Fosterfordrivesanstalt, men som ellers tog bestemt Afstand fra Jensenius' Forslag. De mente at kunne opnaa behørig Sikkerhed ved 1) at lade Overlægen, resp. Overkirurgen i Inspektørens eller Skriverens Nærværelse alvorligt og formanende afkræve de paagældende Kvinder Udtalelse om, hvorvidt de var svangre eller ej, og om nødvendigt true dem med Straf efter Loven og Forordningerne til at bekende, 2) ved at sætte 7de Svangerskabsmaaned som yderste Termin for Optagelse, 3) ved at lade Oldfruen, eller i hendes Forfald en anden paalidelig Kone, visitere deres Senge

hver Onsdag eller Lørdag og paalægge Vaskeriet at anmelde det for hende, om det modtog blodigt Linned fra Stuerne, 4) ved at paalægge Stuekonerne straks at melde det for Lægerne eller Oldfruen, naar de opdagede, at der var afgaaet noget mistænkeligt fra saadanne tvivlsomme Personer, og endelig 5) ved at lade Oldfruen hver Onsdag og Lørdag visitere Stuekonernes Kamre for saaledes „at forebygge alle Collationer imellem dem og saadanne mistænkelige Patienter.“ Hertil havde de saa føjet den Bemærkning, „at Medicus og Chirurgus burde tilholdes paa det allerforsigtigste og med Samvittighed selv at omgaas og lade omgaas med Medicamenter, som befordre Menstrua.“

Disse Forslag blev af Overdirektionen sendt til Jensenius' Erklæring, men hans Udtalelse maa være blevet forlagt; thi da der i Oktober og December var indkommet og paa hans Afdeling forløst 2 svangre Kvinder, som begge led af meget alvorlige komplicerende Sygdomme, blev Sagen af Crüger bragt i Erindring, og en ny Erklæring afkrævet Jensenius. Han gav først en indgaaende Beskrivelse af de 2 Patienter, af hvilke den første led af en vattersotig Opdunstning over hele Legemet, saaledes at det visseste Tegn, den manuelle Undersøgelse blev „impracticable ob oedematosa labia pudendorum“, medens den anden indkom i komatøs Tilstand. Hun blev undersøgt af en paa Stuegangen medfølgende Accoucheur fra Göttingen, Dr. Zeise, som foregav ey at finde eller mærke nogen Frugtsommelighed hos hende.“ Ved begge havde man altsaa haft sin Opmærksomhed henvendt paa mulig Graviditet, og Optagelsen skyldtes ikke nogen Forsømmelse i saa Henseende. Med Bitterhed tilføjer

han, „at disse 2 Exempla odiosa, som og hidindtil ere de eneste, alene ere hentede fra de indvortes Syge, da saadant har tildraget sig for de udvortes Syge, er maaske sket af Velvillighed mod mig.“

Jensenius afviste alle Forslagene; om det 1ste siger han foragteligt, „at det er noget, som aldrig kan tilkomme ham offentligt og i Vidners Paahør ved pathetiske Taler eller ved harangueste Grunde og Overtalelser at udlokke saa at sige en moralsk Bekiendelse, om ugifte Fruentimmer have havt Omgang med Mandfolk.“ Og at tilføje Trusler er helt hen i Vejret, det er der ingen Lovhjemmel for, det har han faaet bekræftet af en Jurist. At de andre Propositioner er ganske utilstrækkelige, er det let for ham at paavise. Men over Tilføjelsen om Lægens Forsigtighed over for abortive Midler oprøres han i højeste Grad. „En saadan Erindring ville blive mig ganske utaalelig, som jeg ey heller fandt mig beføyet til at modtage af nogen verdslig Øvrighed. Jeg har ved den Akademiske Promotion til Medicinen offentlig med Ed beseglet at ville administrere alle Medikamenter med Samvittighed og Forsigtighed,“ har han forsømt noget, kan Øvrigheden lade det undersøge, men at lade uden Skyld og Brøde en saa nærgaaende og mistænkelig Erindring emanere, navnlig til en Embedsmand, det kunde han dog ikke tiltro de naadigste Herrer Ober Directeurs, „om end en ildesindet med sine Schein-gründe dertil ville give Anledning.“ Han slutter med at sige, at en Anordning neppe vil kunne være tilstrækkelig; bedre vilde det være at have et Par ledige Senge i et separat Værelse og saa engagere en Jordemoder til at tage Affære i paakommende Tilfælde.

Hertil sluttede Overdirektionen sig uden at sende Jensenius' Skrivelse til fornyet Udtalelse hos Direktionen, hvilket kun vilde afstedkomme unødvendig Pennefejde. Jensenius hjemførte saaledes en smuk Sejr; men der skete intet. Affæren viser tydeligt, hvor spændt Forholdet mellem Crüger og Jensenius var. Parallelt med denne Affære løber nu en anden og alvorligere, et direkte Sammenstød mellem Crüger og Jensenius af en saadan Art, at det resulterede i en meget skarp Klage fra denne over Crüger rettet til Overdirektionen og en tilsvarende Redegørelse fra Crüger. Lejlighedsaarsagen var ubetydelig, men opsamlet Animositet paa begge Sider gav Striden en ualmindelig bitter Karakter.

Den 20. Juli 1757 sendte Økonoma, Mdm. Ravn en Kone over til Overlægen for at spørge ham, om han ikke vilde overlade hende en Vaagekone til en kirurgisk Patient. Jensenius lod svare, at han ikke havde nogen at undvære. Men samtidig kom han med en Bemærkning til Konen om, at Forholdet med Stuekonerne, paa hvem de syges Pasning i saa høj Grad beroede, „maatte tages noget ordentligere end det skete.“ Den Besked gik Konen med, og denne uforsigtige Bemærkning blev jo sikkert ikke mildnet paa Tilbagevejen; thi det varede ikke længe, før Mdm. Ravn kom anstigende og lidt efter først hendes Datter og til sidst hendes Mand, og de kom ikke „med den fredsommeligste Mine,“ siger Jensenius. Over for denne Overmagt greb han straks Offensiven og paatalte, at samme Dag havde en af Stuekonerne været saa beskænket, at hun ikke kunde staa paa Benene og havde yppet „modvilligt Klammeri“ med en af Patienterne, og det var netop en Kone, som han 8 Dage forinden havde

begæret, at Mdm. Ravn skulde afskedige paa Grund af Drukkenskab, hvilket hun imidlertid ikke vilde, uagtet hun vidste god Besked om hendes Last, da hun antog hende. Samtidig bebrejdede Jensenius ogsaa Mdm. Ravn, at hun havde nægtet at levere Ølost og Hvedebrød til nogle Patienter, uagtet han gentagne Gange havde rekvi- reret det, men alt dette foregik nu, som ogsaa tidligere, fredsommeligt og uden Ordkrig.

Næste Morgen tidlig, da Crüger indfandt sig paa Ho- spitalet, klagede Økonomen til ham over Overlægen. Herover geraadede Crüger i saa stor Affekt, at han straks sendte sin Tjener over efter Overlægen, men da denne var gaaet ud til en Patient, lod han Kandidat Wernecke kalde over til sig paa Operationsstuen. Til ham sagde Crüger, at han helst vilde have talt med Overlægen selv, men nu kunde han, Wernecke, sige til ham, at han ikke maatte begynde saadan Larm og Uro; han lavede Spek- takler og Uro med alle Folk, han havde hørt, at han ogsaa havde haft Larm og Urolighed med Hospitals- skriveren og vilde ikke finde sig i det. „Den Herre [Jen- senius] havde ikke noget at befale i Hospitalet, han var en Officiant ligesom de andre“ og skulde leve i Ro og Venskab med dem. Han var ingen Magistratsperson, havde han noget at klage over, skulde det ske skriftligt for Direktionen eller Kommissionen.¹ „Hvorfor klager han ikke?“ Ja, det kunde Wernecke jo egentlig ikke svare paa, men han tvivlede ikke om, at han kunde retfærdig- gøre sin Optræden, og han havde det Indtryk, at der kun

1. Administrationskommissionen var altsaa endnu ikke helt ophørt at eksistere.

tilfældig var vekslet nogle Ord om Sagen [Ekstrakosten] mellem Overlægen og Økonomen. Saa tog Crüger Spørgsmaalet om Ansættelsen af Stuekonerne op, som Jensenius tidligere havde berørt over for Direktionen, og som han mente burde paahvile Overlægen, der havde Ansvaret for Plejen af de syge; men det havde Direktionen fundet latterligt og afslaaet. Saa maatte han nemlig ogsaa garantere for det dem udleverede Inventar, hvad han forresten ogsaa havde tilbudt. Det kom naturligvis af, at han ikke før havde været ansat paa noget kongeligt Hospital og kendte ikke noget til saadanne Indretninger. Han havde ogsaa forlangt at faa en Nøgle til Jernporten, men det maatte kun Økonomen have, for at der ikke skulde blive bragt noget ud fra Hospitalet (!).

Alt dette fandt Sted udenfor Operationsstuen, paa Gangen foran det store Køkken, ved Rekonvalescentstuen og i Nærværelse af Økonomen, Hospitalsskriveren, de 2 kgl. Pensionærer og de 2 kirurgiske Svende og under Tilstrømning af Køkkenpersonalet, Rekonvalescenter og tilfældige Arbejdsfolk, der hidlokkedes af Larmen.

Det havde jo ligget nær, at Crüger havde opsat denne Hudflettelse, til Overlægen var kommet hjem, men da omtalte han den ikke med et Ord til ham. Nu fik denne det at vide gennem sin Kandidat, som trykkede sig ved det, men Crüger havde forlangt det, og han maatte jo adlydes. Jensenius blev selvfølgelig rasende over at modtage en saadan Reprimande gennem en af sine Underordnede, givet i saa mange Personers Nærværelse, uden selv at blive hørt forud og uden at være sig nogen Skyld bevidst. Han besluttede sig straks til at klage til Overdirektionen.

Men for at være sikker i sin Sag afkrævede han først Hospitalsskriveren, Elmer, og Kandidat Wernecke Erklæringer. Af Elmer forlangte han en kategorisk og bestemt Udtalelse om, hvorvidt han med Ord, Gerning eller Opførsel havde fornærmet ham i eller udenfor Hospitalet, samt om han overfor Direktionen havde besvaret sig over ham, eller af denne [Crüger] var blevet provoceret til at føre Klagemaal over ham. Begge Dele benægtede Elmer pure, Overlægen havde stedse bevist ham Honetteté, Føjelighed og Høflighed saavel i, som udenfor Hospitalet. Kun var han blevet udspurgt om en Patient, som ikke var blevet optaget paa Anmeldelsesdagen, hvad Crüger mente maaske skyldtes Forsømmelighed fra Overlægens Side, men det havde han bestemt erklæret, var hans egen og ikke Overlægens Skyld. Af Wernecke udbad han sig skriftligt historiam facti i den fuldstændigste Orden og desuden en Erklæring om, hvorvidt Justitsraad Crügers Udtalelser „blev afgivet i Sagtmodighed som af en Mand, der ærligt vil raade til Samdrægtighed og Enighed, eller om de blev fremført i Affekt, Vrede og Bitterhed mod ham og ingen anden“.

Wernecke svarede i Overensstemmelse med den tidligere afgivne Fremstilling; men med Hensyn til det sidste Spørgsmaal turde han ikke udtale noget bestemt og afgørende, det fremgik vel af historia facti og kunde vel snarest bedømmes af alle de udenforstaaende, der var stimlet sammen.

Væbnet med disse Dokumenter indgav Jensenius da sin Klage til „Deres Høy Grævelige Excellencer Naadigste og Høystbydendes Herr Ober Directeurs samt Høyædle og Welbyrdige Herrer Tilforordnede i Direc-

tionen for Friderichs Hospital“. Klagen er iklædt Tidens højtidelige, svulmende og med allehaande devote Forsikringer prydede Stil. Han sammenfatter den i følgende mod ham rettede gravamina: 1) Larmen mod Økonomo, 2) Larm og Urolighed mod alle Mennesker, 3) Larm og Urolighed mod Hospitalsskriveren, 4) hvorfor han ikke klagede, 5) om han vilde antage Vaagekoner, 6) at han havde forlangt Nøgle til Jernporten og 7) at han havde forlangt mere Kød af Økonomen til de syge; men han [5: skønt denne] var ikke forbundet at give det ringeste mere, end der var foreskrevet.

Til Forsvar henviser han med mange Ord til Referatet af det mellem ham og Økonomen passerede, til sin Instruks og til Erklæringen fra Hospitalsskriveren. Naar han beskyldes for at begynde Larm og Urolighed med alle Mennesker, saa er det vel nok en Overdrivelse, men i alle Tilfælde er Beskyldningen ærerørisk, den kræver Bevislighed og med Retfærdigheds Paaberaabelse Satisfaction. Naar han ikke havde klaget, var det, fordi Fremgangsmaaden var altfor indviklet,¹ og han havde „af Ømhed“ ikke villet gaa til den Yderlighed, men ment, at en Advarsel var tilstrækkelig, og det maatte vel være et Tegn paa hans Sagtmodighed. At han er en Officiant i Hospitalet, regnede han for en Naade og Lykke; men at han „som Medicus i Relation til Justits-

1. Instruks for Inspektøren § 5 a siger, at Inspektøren i paakommende Tilfælde skal advare Vedkommende i Enrum eller efter Forgødtbefindende i Overværelse af Præsten og Kontrolløren, eller Præsten og Medicus eller Chirurgus. Agter Vedkommende ikke derpaa, eller Forseelsen kunde have nogen betydelig Følge, anmeldes det for Direktionen.

raad Crüger alene som Chirurgus skulde være en Officiant, er noget saa paradox, at det først i en omvendt Verden skulde ske“. Anlangende, at han slet intet havde i Hospitalet at befale, saa brugte dog hans Instruks i den 15. Art. denne Expression.

Med Hensyn til Vaagekonerne saa havde han, længe før Hospitalet blev aabnet, forestillet for D'Herrer Tilforordnede, at det var rimeligere, at det var Medicus end Økonomen, som antog dem og bar den dermed forbundne Risiko. At der efter Justitsraadens Expression skulde være noget latterligt deri, kunde han ikke forstaa. Forresten havde han aldrig faaet noget skriftligt Svar paa sit Forslag, saa han vilde nu gentage det overfor Overdirektionen. Nu kunde han bevise, at Mdm. Ravn trods hans Protest havde antaget og beholdt en drikfældig og venerisk Kone, men uden at konferere med ham afskediget nogle flinke Koner, fordi de ikke vilde gøre Ekstraarbejde for hende. De turde derfor overhovedet ikke nævne noget overfor Mdm. Ravn om Mangler ved Forplejningen eller lignende. Han kunde ogsaa, hvis han paatalte noget overfor dem, risikere at faa at vide, at det kom ikke ham ved.

Nøgle til Jernporten havde han aldrig forlangt, men vel moveret derom til Herr Livmedicus Berger. Og det kunde han se saa ringe Forseelse i, at han nu underdanigst og ydmygst vilde anmode om at faa en saadan. Han havde jo Ret til og kunde ikke undvære at praktisere, naturligvis uden præjudice af Embedet ved Hospitalet.

Og Klagen over, at han havde forlangt mere Brød af Økonomen, var usandfærdig i al Almindelighed. Han havde et Par Gange ved en Kandidat eller personligt

bedt om lidt mere Brød til en Rekonvalescent; men det viste da kun en tilladelig Omhu for de syge. Men naturligvis havde Økonomen Ret til at nægte det.

I sit Resumé fremhæver han de ærerørige Beskyldninger for slet Opførsel og for at skabe urolige og oprørske Forhold i den kgl. Stiftelse, som Generaldirektøren havde rettet mod ham, idet han ikke alene havde taget Parti for og givet Klageren Ret uden at høre hans Fremstilling af Sagen og uden at være for sin Person alene vedbørlig og autoriseret Dommer over ham, hvilket var ganske uhørt under vor Lovgivning. Desuden fremhævede han den Prostitution og Undergravning af sin Autoritet, som derved var tilføjjet ham.

„Alt dette kan jeg ey forestille mig, at Justitsraad Crüger har gjort i qualité af en Tilforordnet; thi hverken forestiller han alene hele Direktionen, som er min Øvrighed, ey heller har hans Omgang været saaledes i Henseende til dens Ulovlighed, at den kunde egne og anstaa en Tilforordnet. Han har derfor gjort den som en privat Person, hvortil jeg har min lovlige Tiltale.

Jeg udbeder da underdanigst og ydmygst, at der maa nedsættes en Ret, som efter Forhør og nærmere Oplysning kan dømme os imellem, haabende tillige, at naar dette ventileres, at da J. R. C. som en interesseret Part maa træde ud af den høje Direktion“.

Under denne Forhaabning henlever jeg i alledybeste Soumission

Deres høye Grevelige Excellencers
og samtlige Høye Herrers underdanigste Tjener

C. Jensenius.

Friderichs Hospital, den 28. Juli 1757.

Unægtelig en skrap Klage. Den blev naturligvis sendt Crüger til Erklæring og fremkaldte en meget vidtløftig Modklage fra ham. Medens Jensenius skrev paa Dansk, er Crügers Skrivelse affattet paa Tysk, hvilket Sprog han altid benyttede; det var jo den Gang finere og gav ham rigere Lejlighed til at udfolde sig med overstrømmende Hyldestytringer, saasnart hans Skrivelse nærmede sig Majestæten eller hans Værk. Han holdt den i en overfor sin Modpart overordentlig overlegen Tone, benyttede enhver Lejlighed til at tale nedsættende om ham og havde let Spil overfor de iøjnefaldende Svagheder i Klagen, men gik paa den anden Side let hen over det, der var Hovedsagen i den, hans stødende og fornærmende Optræden, at han reprimanderede Overlægen gennem en af hans undergivne i tilfældigt sammenstimlet Personales Paahør uden først at konferere med ham inden 4 Vægge og høre hans Opfattelse af Konflikten.

Det vil blive for vidtløftigt at gengive hans lange Skrivelse in extenso, hvor karakteristisk den end er for den store Mand, — selv et Resumé bliver vidtløftigt. Jensenius' Klage fylder 8 Foliosider, Crügers P. M. 16.

Han begyndte med at fremhæve den store Betydning, det har for et Hospital, at der er Ro, Orden og godt Samarbejde, saa alle bestræbe sig for at gøre, hvad de kan, til Gavn for Patienterne og derved gøre sig værdige til den allerdurchlauchtigste Stifters Naade. Dertil har den høje Direktion og samtlige kommitterede Direktører naadigst og villigt bidraget, „wie auch ich nach meiner Wenigkeit nach gerade mehr denn 40-jährige Erfahrung mit vielem Vergnügen der redlichsten Absicht und aller Bereitwilligkeit emploirt habe“. Dels for at vejlede, dels

for at se efter, om alt var i Orden, havde han aflagt mange og uventede Besøg, hvilket ogsaa havde strakt sig til Hospitals Medicus, saa meget mere, som denne var en ung doctor medicinæ og en endnu yngre Hospitals Medicus, som næsten paa alle Punkter manglede den bedste Læremester, nemlig Erfaringen. Hertil ansaa han sig for forpligtet i Henhold til Fundatsens § 28 m. m. Men nu saa han, at det ikke af Hospitals Medicus blev anset med saa godt Hjerte, som det var ment. I det hele taget bemærkede han, at Doktorværdigheden sikkert mere end Embedet laa Hospitals Medicus paa Hjertet. „Det vilde jo ellers ikke være muligt, at en Lærd, en Doctor medicinæ og en allerede i kgl. Tjeneste staaende Hospitals Medicus kunde drive sin Ubetænkksomhed saa vidt og statuere, at først en forkert Verdens Tid maatte vise sig og være til Stede, før jeg qua Chirurgus kunde extendere den mig som allernaadigst Kommitterede i Direktionen ved den 28de Art. i den kgl. Foundation m. m. paalagte og anbefalede Opsigt ogsaa over ham og hans Forretninger; dette ene i hele Klagen, saavel som forskellige Steder i samme, viser tydeligt, hvor meget den gode Mand maa være optaget af sin Værdighed, og hvor lidt han indrømmer enhver, selv en af hans Kgl. Majestæt dertil allernaadigst Kommitteret, at kunne, eller turde give ham nogle Erindringer og Lære i hans Embede“.

Grunden til Klagen forstod han ikke, men den maatte vel søges i hans Paamindelser og i, at han havde søgt at afhjælpe forskellige forefundne Uordener, som f. Eks. da han havde paatalt, at en af Stuekonerne vilde spinde paa Stuen, hvad en ung Mand, som Hospitals Medicus,

maaske vilde genere sig ved at gøre. Det havde altsaa vakt Mishag og Hævnerrighed hos Herr Jensenius og havde givet sig Luft i Klagen. Selv om det var sandt, hvad Cand. Wernecke havde fortalt, var der dog ikke noget kriminelt i det. Men det var ikke sandt.

Herr Doktor Jensenius fremhævede, at han qua Medicus ikke kunde underordne sig under Generaldirektøren for Kirurgien. At det stred mod Fundatsen, havde han vist, men selv om han kun skulde være pligtig at modtage Erindringer af Livmedicus v. Berger, maatte det erindres, at denne efter Tur maatte være 14 Dage paa Landet med det Kgl. allerhøjeste Herskab, og naar der var smitsomme Sygdomme paa Hospitalet, maatte han nødtigt komme der, og absolut ikke paa Stuerne. Hvem skulde saa have Tilsyn med Hospitals Medicus? Alene dette var et Bevis paa hans urigtige Opfattelse og hans indbildte Højhed og Independance.

Hans Paastand om, at han [Crüger] ikke alene, men kun sammen med de andre medicinske Tilforordnede havde noget at sige paa Hospitalet, forraader — siger Crüger — en Forfatter, som endnu ikke havde noget rigtigt Begreb om Hospitalsanligger og mindst tilstrækkelig Erfaring, og som ikke havde læst Fundatsen med tilstrækkelig Opmærksomhed.

Kravet om Nøglen gav Crüger Anledning til at insinuere, at Hospitals Medicus satte sin Praksis over Embedet, hvad han ofrede mange Ord paa. Som et lille Intermezzo refererede Crüger derpaa en Klage over Jensenius, fordi han ikke havde villet optage nogle syge og afskedigede Soldater, der blev landsat fra et Skib fra Tranquebar, noget som ikke kom den foreliggende Sag

ved, men kunde tjene til at stille ham i et slet Lys. Alt kunde i saa Henseende bruges.

Det, der imidlertid havde foranlediget Oprinet ved Operationsstuen, affærdigede Crüger let med den Bemærkning, at det var blevet ham meddelt, da han indfandt sig i Spisetiden, hvor Jensenius, som saa ofte, ikke var tilstede, at Økonomen vægrede sig ved at levere større Kødration end foreskrevet, og han lod ham da vide gennem Kandidaten, at det kunde han ikke forlange. Han [Crüger] kunde jo dog ikke opsøge ham i Byen for at meddele ham saadant, hvorhos han anbefalede ham at holde den i et Hospital nødvendige Fred. Selv ved den nøjagtigste Prøve kunde man ikke finde noget at sige paa hans [Crügers] Optræden, og Grunden til Hospitals Medici ængstelige Anraaben o.m Retfærdighed maatte søges i hans extravagante Egenkærlighed, Overklogskab og ganske overordentlige Ømfindtlighed. Han vilde haabe, at Jensenius maatte faa sin tøjlesløse Klage tilbage, og at det alvorligt maatte blive ham betydet at passe sin Tjeneste med Troskab og redeligt og villigt tage mod de ham af de Kommitterede og af Direktionen givne Raad og Anvisninger og lydigt følge dem, og saaledes at undlade alt, hvad der paa nogen Maade kunde hindre Ro og Fred i Hospitalet.

Copenhagen, 22. 8. 57.

S. Crüger

At Hospitals Medicus maatte trække det korteste Straa i denne Strid, var givet. Han var faktisk i Henhold til Fundatsens § 28 Stk. 4 undergivet Crüger, som kunde blande sig i alt, endog i Sygebehandlingen, og hans Forhold til Økonomen var ligeledes fastlagt, hvad han

forresten heller ikke bestred. Af denne havde han imidlertid ventet sig mere Imødekommenhed med Hensyn til Bispisningen; men her stødte hans ideelle Begejstring, som der jo stadig blev raabt saa meget paa, sammen med Økonomens mere realistiske Syn. Ubehageligt var det ogsaa, at han skulde have Økonomaen rendende paa Stuerne og sætte Splid mellem ham og Stuekonerne. At hun og hendes Mand holdt sig til den almægtige Crüger fremfor til den af ham afhængige Hospitals Medicus, var forstaaeligt. Naar han ønskede at have Hals- og Haandsret over Stuekonerne, var det under de daværende smaa Forhold og efter de af ham indhentede Erfaringer ikke saa latterligt, som Crüger vilde gøre det til. Helt utaaelig forekom Crügers Optræden ham; men hvor megen Grund han end havde til at føle sig brøsthøden over den, skulde der sikkert mere til for at rokke ham. De 2 Klager bar Vidne om lige stor Bitterhed og gensidigt Had; men Crügers bar vel nok Prisen med Hensyn til gennemført Nedrakning af Modstanderen.

Resultatet blev, at Overdirektionen den 3. 10. 1757 tilskrev Jensenius følgende:

„Deres imod Herr Justitsraad Crüger indgivne Besværing af 28. July sidstleden med derved fulgte Biilage have vi igennemgaaet og pro et contra overvejet, og ligesom vi helt ønske, at alting, hvad er Hospitalet angaaende, kunde forhandles i Kierlighed og afgøres i Minde og Venlighed, saa se vi dog ikke, at deri indeholdes noget af saadan Betydenhed, at en ordentlig Ret derfor skulle være fornøden i Hospitalet at sættes, og om vi end samme ville bevilge, saa kunde dog ikke Hospitalets Ret anses som Herr J. R. C.'s Forum i denne

Sag. Vi recommendere derfor alting derhen, at Freed og Enighed kand vedligeholdes, saavidt samme med enhvers Embedes Pligt og Hospitalets sande Interesse komme overens, og tvivle heller ikke paa, at jo Herr Doktor saavel efter den ham allernaadigst meddelte Bestalling, som hans Instrux'es 14de Post i conformité med Fundatsens 28de ante i Kiærlighed optager og med Oprigtighed efterlever de Erindringer, Herr J. R. C. til Hospitalets Bedste og de Syges Tarv maatte finde fornøden hannem at give, saa ofte bemeldte Herr Justitsraaden i Følge Fundatsen indfinder sig i Hospitalet for at undersøge og erkyndige sig om de Syges Tilstand og Behandling og derved finder noget at udsætte, efterdi merbemeldte Herr J. R. C. samt og Herr Hoff Chirurgus Wohlert ligesaa vel som Herr Liv Medicus Berger allernaadigst ere beskikkede til at føre Directionen ikke alene over Chirurghum, men endog over Medicum og skulde nu Herr Doktor imod Formodningen finde sig saa meget fornærmet, at han ikke med denne Ober Directionens Decision kan være fornøyet, da haver han at søge Herr J. R. C. ved Lands Lov og Ret. Vi forbliver hans tjenstvillige Tienere

Moltke, von der Lühe, Ahlefeldt.

Skrivelsen blev samme Dag kommuniceret Crüger med Tilføjelse af Haabet om, at naar Herr Justitsraaden for den følgende Tid maatte behage at foreholde ham, Jensenius, noget i Venlighed og Sagtmodighed, at det saa maatte af hannem med tilbørlig Ærbødighed og kiærlig Taknemmelighed vorde imodtaget og efterlevet.

(Samme Underskrift).

Nederlaget for Jensenius var komplet, større end han havde fortjent, selv om han vel nok havde skudt for højt over Maalet, nedslaaende for den unge, energiske og sikkert af de bedste Hensigter ledede Mand, skadeligt for hans Autoritet paa Hospitalet og krænkende for hans Selvfølelse, at han, den lærde Mediciner, skulde lade sig sige af 2 Kirurger. Nogen Støtte i Berger synes han ikke at have haft. Det varslede ilde for det fredelige og kærlige Samarbejde, som Overdirektionen haabede paa. Forholdet mellem de 2 Modstandere blev ikke bedre, men det synes, som om de har holdt sig saa meget som muligt fra hinanden, i alle Tilfælde bærer Forhandlingsprotokollerne ikke Vidnesbyrd om, at Jensenius har ulejliget Direktionen mere, end højst nødvendigt. Han passede sin Overlægegerning, og der var jo meget endnu, der skulde sættes i System.

Da Dønningerne efter Eksplosionen havde lagt sig, kom Hospitalet ind i en Række rolige Arbejdsaar. Dets store Betydning for Befolkningen viste sig allerede det 1ste Aar, da der i Begyndelsen af Juli Maaned udbrød en heftig Dysenteriepidemi i København og Omegn. Den gav Anledning til, at Overmedicus fik udvirket Tilladelse til at optage Dysenteripatienter paa Hospitalet og til at indrette et Par særlige Stuer til dem. Dette bidrog ikke lidet til at gøre Hospitalet populært i Befolkningen.

Men ogsaa i lægevidenskabelig Henseende bestræbte det sig for at opfylde sin Bestemmelse, hvad man hidtil synes at have overset. Fra Overmedicus' Haand foreligger der en Række Afhandlinger om de i København saa almindelige epidemiske og andre febrile Sygdomme

(Koldfeberen), som han er tilbøjelig til at give meteorologiske Forhold Skylden for. De blev offentliggjort i Maanedsskriftet *Mercure Danois* fra 1758-59, Det op-
 hørte at udkomme 1760. Artiklerne var mest beregnet paa Læger, men ogsaa de oplyste Klasser skulde have Ud-
 bytte af dem. I disse Aar skrev ogsaa hans 2 Kandidater paa Basis af deres Hospitals erfaringer deres Doktor-
 disputatser, af hvilke Whites¹ om Dysenteriepidemien var af ikke ringe Værdi. Hertil føjede denne senere 2
 mindre Afhandlinger, som ogsaa var inspireret af hans Hospitalsgerning. Alle blev de dediceret til Universitetets
 Patron, Holstein, og til de 3 Overdirektører ved Frederiks Hospital, Moltke, v. d. Lühe og Ahlefeldt. Mere
 kunde man vel egentlig ikke vente i disse Hospitalets første Aar, hvor Sindene var optaget af saa meget nyt.
 Det var i alle Tilfælde Funke af den hellige Flamme, uden Tvivl pustet til af Overmedicus, hvis Tanker
 mange Steder spores i dem. Som Følge af Fakultetets Stilling overfor Hospitalet blev dets Betydning for Læge-
 uddannelsen maaske ikke saa stor, som man havde ventet, hvilket var ganske naturligt, saa længe som Un-
 dervisningen ikke blev gjort obligatorisk for Studen-
 terne, men der er dog ingen Tvivl om, at det hyppigt blev besøgt af Læger, som her kunde finde en Erstat-
 ning for Udenlandsrejser, samt at ogsaa Læger fra Udlan-

1. Joris White: Obs. hist. med. de dysenteria contag. Hafniæ et vicinis

illipagis grassante Anno 1757. Hafniæ 1758. U. B.

— Diss hist. med. de dysenteria autumnali Anno 1758.
 U. B.

— De multiplici nosocomiorum usu 1760. U. B.

Chr. Levin Wernecke: De febre scarlatina 1760 U. B.

Frederiks Hospital set fra Amaliegade. Stik af Chr. J. Müller. (Kgl. Bibliotek).

det fandt Vej hertil. Hospitalets 1ste Overmedicus havde sikkert haft Betingelsen for med Held at dyrke den videnskabelige Ager, men opgav sin Stilling eter 4 Aars Forløb Den ringe Løn, der gaves for et meget krævende Arbejde, nødte ham til at forøge sin Indtægt ved privat Praksis, og da denne voksede meget hurtigt, trak han sig tilbage i 1761. Dette gav han selv til Grund for sin Ansøgning om Afsked. At den ubehagelige Stilling, han efter sin Strid med Crüger kom til at staa i til denne, var en medvirkende Aarsag dertil, kan der næppe være Tvivl om.

Den 10de April 1759 blev Hospitalets Apotek omsider aabnet af Hans Majestæt i højstegen Person ledsaget af adskillige fornemme Personer, og hermed var Hospitalet efter 5 Aars møjsommeligt Arbejde endelig fuldendt.

Paa det formentlig ældste Billede af det kgl. Frederiks Hospital fra det 18de Aarhundrede (se Pagn. 57) staar der

Solatur et instruit.

Hospitalet stod nu rustet til at tage disse Opgaver op.

FUNDATZ
for det i København
af
HANS KONGELIGE MAJESTÆT
allernaadigst oprettende
FRIDERICHS HOSPITAL

De dato Fredensborg Slot den 6te August Anno 1756.¹

Vi Friederich den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmarsken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst etc. Gøre alle vitterligt: at, som vi fra Vores Kongelige Regerings Tiltrædelse have med al Kongelig Omhu ladet os være særdeles angelegen under Guds Velsignelse, ved adskillige nyttige Anstalter og Indretninger, saa meget muligt være kunde, at befordre samtlige Vore kære og tro Undersaatters Velstand og Lyksalighed, og det for enhver især udi sin Stand, saavidt Gud dertil ville forlene sin guddommelige Hjælp og Naade, Vi og med den tilbørlige Taksigelse erindre Os den Allernaadigste Varetægt og Beskærmelse, som den allerhøjeste Gud af sit guddommelige Forsyn haver betæet saavel Os selv som Vore Riger og Lande, samt de guddommelige Velsignelser, hvormed det haver behaget den fromme og alvise Gud hidindtil udi de nu lykkelig til Ende bragte Ti Aar, at lyksaliggøre og vel-

1) Efter Gredsted: Det Kongelige Frederiks Hospital 1757-1097, pag. 58.

signe Vores Regering, til Vore Riger og Landes ønskelige Floer og Velstand i Mangfoldighed, saa have Vi end ydermere af besynderlig Kongelig Mildhed og Miskundhed, samt Allernaadigst Tilbøjelighed imod alle Fattige og Nødlidende, og udi særdeles Allernaadigst Betragtning, at der findes udi Vores Kongelig Residentz-Stad Kjøbenhavn, som ved Guds Velsignelse daglig tiltager, mange Mennesker af begge Slags Kjøen, Børn og voxne Mennesker, der ere aldeles forarmede og ikke haver nogen Hjælp af de hidindtil gjorte almindelige eller private Stiftelser, eller nogen Tilstød af andre; men, fordi dem fattes Ævne til at underholde sig, naar de blive syge, og de da ikke kan fortjene noget, ligesom maa blive forladte og savne den fornødne Cuur og Underholdning, da dog deres Tilstand ellers kunde være saaledes, at der kunde være Haab om deres Restitution, saafremt de med vedbørlig Pleje og Lægedom bleve forsynede, Allernaadigst funden for godt, saavidt muligt, at komme alle saadanne fattige, hjælpeløse og nødlidende Menneskers Omstændigheder til Hjælp ved at forskaffe dem fornøden Pleje, Lægedom og Underholdning, indtil de fuldkommen kunde blive helbredede, saavel som, ifald de under Lægens Haand ved Døden skulde blive bortkaldede, en tilbørlig og skikkelig Begravelse. Til hvilken Ende Vi Allernaadigst have fundet for godt, udi det Quarteer af Staden, som ved Guds Bistand og Velsignelse udi Vores Allernaadigste Regeringstid er vorden opbygget, og desaaarsag nu kaldes: *Fridrichs Quarteer, Gud til Ære og Fattige forladte hjælpeløse og nødlidende Syge* til Lægedom, Lettelse, Hjælp og Husværelse, at lade indrette og opbygge et eget *Syge-Hus* bestaaende af adskillige Byg-

ninger, hvilket herefter skal kaldes *Friderichs-Hospital*, og derom at gøre følgende Allernaadigste Stiftelse og Anordning.

1.

Skal bemeldte Sygehus og dessen Grund udi sin ganske Strækning med alle de dertil nu værende eller herefter kommende Bygninger, Grunde, Indretninger og Inventarier, af rørende og urørende Gods, Midler, Capitaler og Indkomster, som nu dertil lagt er, eller herefter lagt vorder, intet undtagen, med hvad Navn det nævnes maatte, bestandig og til evig Tid alene være og forblive Fattige syge Menneskers Antagelse, Pleje, Læge og Underholdning, uden at samme Hus eller noget af, hvad derunder eller dertil hører nu eller nogensinde i Fremtiden, under hvad Skin, Forevending eller Menneskelig Paafund det end maatte være, til nogen anden Slags Brug maa henvendes.

2.

Begyndelsen til dette Hospital gøres med et Tal af Syge indtil 300, og siden ligesom Hospitalets Midler og Formue tilvoxer, forøges til mere, ligesom Omstændighederne det udfordrer, og Hospitalets Fond det tillader.

3.

Til en særdeles Adskillelse fra alle andre Hospitaler, hvor skrøbelige Folk paa Livstid underholdes, have Vi Allernaadigst villet stifte dette Sygehus som et almindeligt Hjælpemiddel for de Syge, som ikke formaa i deres armelige og nødlidende Tilstand at komme sig selv til

Hjælp, og dog ved Guds naadige Bistand og Lægens Hjælp samt en god og tilbørlig Underholdning kunde forhjælpes til deres Førlighed igen, saa at de kunde igen fortjene Levebrød og komme til deres forrige Stand, og derfor forordne Vi hermed Allernaadigst, at de Syge, som i dette Hus indtages til Læge, Underholdning og Forflegning, skal være af begge Slags Kjøen, saa vel Børn som voxne Folk, som opholder sig i Vores Kongelige Residentzstad Kjøbenhavn og dér have nogen lovlig Handtering og Ærinde, hvad enten de er Fremmede eller Indfødde. De skulle være Arme, Fattige og Nødlidende, saa at de hverken have Hjælp af nogen almindelig eller særdeles Stiftelse, ej heller Middel og Formue af dem selv eller ved nogen Pension, eller fastsat Gavnildhed af andre, til at lade sig helbrede for, ej heller ere i Stand til at fortjene deres Underholdning, medens de bliver helbredede. De skulle ikke være beladte med Veneriske Sygdomme, Børne-Kopper, Skab, Spedalskhed, Galenskab eller nogen Slags incurable Sygdom, ej heller skulle Børn under Syv Aar antages, undtagen i de Tilfælde, hvor de trænger til nogen kirurgisk Operation.

I det øvrige antages til Lægedom, alle Sygdommer og Skader, som der kan være menneskelig Haab til, næst Guds Bistand, ved Lægedom eller nogen Slags kirurgisk Operation at hjælpe til rette og raade Bod paa. Og i — hvorvel Vi Allernaadigst ville, at de af Borgerstanden, hvis Vilkaar ere blevne saa slette og nødtørftige, at de trænger til denne Hjælp, skal have den første og nærmeste Ret og Adgang til Antagelse i dette Hus, saa tillade Vi dog tillige Allernaadigst, at alle Arme, Fattige og Nødtørftige af verdslig Standen maa, naar dennem

fattes aldeles al anden Hjælp og Tilstød, der antages. Ligeledes tillade Vi indtil videre, at af den Militære Stand ved Land-Etaten maa antages den Sjette Del af det Tal, som i Hospitalet indtages, mod at for dennem, som staar i virkelig Krigstjeneste og ere Ugifte, godtgøres og betales til Hospitalet deres Lehning og Brød fra den Dato af de i Hospitalet indtages, indtil den Datum de deraf igen enten levendes eller død udkommer; men for de gifte alene den halve Lehning.

4.

Paa samme Maade tillade vi Allernaadigst, at for Tjenere og Domestiquer af begge Kjøen, maa være et Tal af 20ve Senge, dog maa ingen Domestiquer eller Tjenere antages, med mindre deres Herskab skriftlig forbinder sig for hver Syg de presenterer til Antagelse i Hospitalet, at betale ugentlig Syv Mark, og derforuden hvis der af Hospitalet anvendes paa saadanne Domestiquers Begravelse, naar de ved Døden afgaar, dog lades ethvert Herskab frit, om de af egen gudelig Drift ville give noget mere ugentlig.

5.

Skulde nogen være saa ugudelig, forsætlig at fordølge deres rette Omstændigheder for at indtrænge sig urettelig i dette Hospital og nyde godt af denne for aldeles hjælpeløse nødtrængende Allernaadigst stiftede Indretning, enddog de have selv Formue til at underholde sig, eller Tilstød fra andre Stiftelser, skulle samme straffes med at betale Tre Rigsdaler for hver Uge, de har været i Hospitalet.

Alle og enhver, som forlanger nogen Syg indtagen i Hospitalet, skulle for Inspektøren ved Hospitalet skriftligen, eller og mundtligen for Hospitals-Skriveren, som det efter deres Mund antegner og lader det derefter af dem underskrive, anmelde de Syges Omstændigheder ved Navn, Alder og Condition, samt af hannem begære den Syges Antagelse, da Inspektøren strax svarer dem, om nogen ledig Plads findes, hvorpaa den Syge kan indtages, og derefter, saafremt den Syge ikke selv kunde befordre sig til Hospitalet, melder Inspektøren det for Hospitalets Medico eller Chirurgo, som selv eller ved een af Candidatis Medicinæ eller Chirurgiæ lader examinere Sygdommens Beskaffenhed og anviser ham sit Sted i Sygestuen ved Seng og Nummere. Og ifald den Syge behøver at bringes til Hospitalet, foranstalter, at Økonomus besørger den Syges Transportering paa den bekvemteste og convenableste Maade efter den ved Hospitalet værende eller fremdeles gørende Indretning.

Herskaber skulle selv under deres egne Hænder gøre Anmeldelsen for deres Domestiquer og Officererne for deres Soldater, samt Soldaternes Qvinder og Børn, naar Soldaten staar i virkelig Krigstjeneste, og det ved Navn, Alder og Nummer, ligesom de udi Münster-Rullen findes anførte, samt hosføjet Attest fra Regimentets Chirurgo, om Sygdommens Beskaffenhed og den Syges Tilstand, da ingen videre Attest, om den Syges Vilkaar, i Henseende til deres Armod og Nødtørftighed udfordres; men alle andre skulle ved Anmeldelsen lade følge Attest fra Rodemestrene i det Qvarter, hvor de logerer, om deres armelige Tilstand, at de ere nødlidende, intet

have at betale deres Læge eller Underholdning med, ej heller nyde nogen Slags Pension, Tilstød eller Almisse af nogen publique eller privat Stiftelse, hvilken Attest strax af den Syges Vært og ellers, saafremt den kan erholdes fra hans Skriftefader, skal underskrives, saaledes som de, ifald nogen Urigtighed med Attesten, efter kort eller lang Tids Forløb maatte opdages, dertil efter lovlig Tiltale agter at være ansvarlige, saasom Vi Aller-naadigst ville anse al den i saa Maade begaaende forsætlig Mislighed, som aabenbare Svig og Underfundighed.

7.

Skulde derimod ingen Plads være ledig i Hospitalet, giver Inspektøren den anmeldende et Bevis derom under sin Haand, hvormed enhver da skal lade sig nøje, uden at de maa understaa sig derimod at knurre eller at give onde Ord, eller Inspektøren derfor i nogen optænkelig Maade ilde begegne Og, om nogen formener sig at være af Inspektøren fornærmet, og bærer Tvivl om, at det Svar han giver, ikke skulde være rigtigt, staar det enhver frit for, paa en anstændig og sømmelig Maade at fore-spørge sig nærmere hos de Tilforordnede i Direktionen, som da meddeler dem ufortøvet et endelig og decisive Svar, hvormed de uden al Modsigelse skulle lade sig nøje.

8.

Skulde paa een og den samme Tid melde sig flere om en ledig værende Plads, skal den præfereres, som haver meldt sig først; til hvilken Ende Inspektøren skal tegne Klokkeslettet, naar Anmeldelsen sker, paa enhver An-meldelses Seddel efter Time, Quarterer og Minuter; men

skulde det hænde sig, at flere uden Forskel melde sig præcise paa een og den samme Tid efter Uhrværket, besøger Hospitalets Medicus eller Chirurgus dem samtlige og antager den af dem, som er farligst syg og mest nødtrængende, saaledes som han det for den allerhøjeste Gud og Directionen agter, ifald det paaklages, at forsvare.

9.

De Syge, som engang ere vorden antagne i Hospitalet, skulle af hvad Stand de end ere, Civil eller Militære, i alle Tilfælde dependere alene af den i Hospitalet gjorte eller herefter ved Directionens Foranstaltning gørende Anordning, hvorimod hverken den Syge eller nogen paa deres Vegne, hvem det end være maatte, sig paa nogen optænkelig Maade maa sætte, og maa ingen Syg, som engang er kommen i Hospitalet, deraf udlades, førend han enten bliver cureret, saavidt han staar til at hjælpe, eller ved Døden afgaar, med mindre han enten selv godvillig forlanger det, eller beteer sig modvillig og ulydig imod Medicorum og Chirurgorum Forskrift og de, som have Inspektionen, eller og det befindes, at hans Sygdom imod Formodning er aldeles incurabel, da det staar de Tilforordnede frit for at lade ham af Hospitalet udvise.

10.

Naar det skulde hænde sig, at nogen i virkelig Tjeneste staaende Soldat ved Døden skulde afgaa i dette Hospital, vorder det tilkendegivet den Chef, som hans Antagelse hos Inspektøren skriftlig haver anmeldt, hvad Tid han skal begraves, da det skal stande Chefen frit for til den bestemte Tid at sende Soldatens Camerater for at bære

ham til Jorde; men skulle de ikke møde til bestemte Tid, fortfares med Jordefærden, efter den Hospitalet gjorde Anordning; i det øvrige betaler Compagniets Chef, efter den ham fra Inspektøren tilstillede Regning, de ringe Bekostninger, som medgaar til en Skjorte, Halsklud og Nathue, samt Kisten, og derimod lader imodtage de fattige Klæder, som Soldaten med sig i Hospitalet haver indbragt.

11.

Alt hvad nogen Syg i Hospitalet ved sin Antagelse medbringer, vorder af Hospitals-Skriveren udi Økonomi eller hans Fuldmægtiges Nærværelse, rigtig antegnet og til Økonomum overleveret, og af ham bevaret, indtil den Syge kommer til Helbred og udgaar af Hospitalet, da han fører det med sig ud igen; men dør han i Hospitalet, da skulle de, som ville forlange den Dødes Efterladenskab paa Anfordring imod Kvittering udleveret, være forbundne at lade samme afhente inden 6 Uger efter Dødsfaldets Anmeldelse paa den Syges sidste Tilholdssted, hvis ikke, forfalder det til Hospitalet.

12.

Hospitalet med alle sine Grunde og Bygninger, som nu er eller herefter dertil lagt vorder, skal fra nu af og til evig Tid for al Slags Afgift og Paalæg, sædvanlige eller usædvanlige og alle Slags Oneribus, med hvad Navn samme nævnes maatte, være aldeles fri og forskaanet, ligeledes skulle alle Hospitalets Betjente og de af Borgerstanden, som bliver Allernaadigst udnævnte til nogen af de Forretninger, som ved Hospitalets Direction i

denne Vores Allernaadigste Foundation vorder fastsatte, fra alle andre Byens Forretninger og personelle Besvæ-
ringer være og blive forskaandede fra den Tid af, de til
Hospitalets Forsorg vorder forordnede.

13.

Hospitalet skal være fritaget baade fra Politien og alle
andre Stadens Jurisdictioner, og alle de Betjente, som
antages i Hospitalets Tjeneste, skulle ved Antrædelsen
forbinde og forpligte sig til, uden nogen Exception og
Udflugt, at svare til deres Forretninger; og de dennem
til Administration betroede Midler og Effekter for Ho-
spitalets Ret alene. Derimod skulle Ober-Directøerne
saavel som de Tilforordnede udi Directionen holde god
Skik og Orden udi Hospitalet og tilse, at Ret og Ret-
færdighed i alle Tilfælde vedbørligen vorder plejet og
handthævet.

14.

Hospitalet maa have sin egen Ret, hvorunder alle de,
som ere i Hospitalets eller dessen Betjentes Tjeneste
og bruges til Hospitalets Forretninger eller Opvartning,
skulle, saavidt deres Bestillinger og Personer, samt alle de
af dem begangne Forseelser, item Bøder, Gælds og andre
Sager angaar (Livs og Ære Sager alene undtagen, hvilke
Ober-Directionen, saasnart derover udi Hospitalet er vor-
den holdet Forhør, til Stadens Jurisdiction henviser) alene
lide Dom og Tiltale.

15.

Under samme Ret skulle og, efter lovlig Omgang, alle
de lide Dom, som tiltales for Vold, Herværk, Ran eller

Skjeldsord, som udi Hospitalet eller paa dessen Grund begangen er, hvad enten de ere til Stede eller ej, saasom Vi Hospitalet Herligheden til Retten, saavel som til Grunden Allernaadigst have skænket og overdraget. Ligeledes skulle de, som for denne Ret tiltaler nogen, være forbunden at lide Dom udi alle de Tilfælde, hvor Loven forbinder den Sagsøgende, efter Sagens Natur og Beskaffenhed, ex reconventione, at tage til Genmæle.

16.

Hospitalets Ret skal i Almindelighed (naar det behøves at holde Retten) holdes om Onsdagen, om Eftermiddagen Kl. 3 og bestaa af trende Lovkyndige af de Tilforordnede i Directionen, hvilke skulle behandle Retten, samt kende og dømme efter Loven, Forordninger og de ved Hospitalet værende Anordningers Tilhold og Medfør. Men naar Sagen angaar nogen af de forordnede Medicorum, Chirurgorum eller Candidatorum Medicinæ eller Chirurgiæ eller Apothekeren, deres Forhold udi deres Forretninger ved Hospitalet, til sig tage af de udi Medicinen eller Chirurgien erfarne Tilforordnede af Directionen, nemlig: Vores Livmedicus, Directør General udi Anatomien og Chirurgien og Hof-Chirurgus, hvilke da samtlig saaledes, som forommeldt, behandler Retten.

17.

Finder nogen af Parterne sig brøsthølden ved den afsagte Dom, tillades det dennem samme at indstævne for een *Ober-Ret*, som skal være den sidste Instance, og holdes i Hospitalet om Fredagen. Samme Ober-Ret skal bestaa af Vores nuværende eller efterkommende General-

Procurør og trende af Højesterets Assessoribus, som Præsidenter i Højesteret og Justitiarius, paa Directionens Forlangende, hvert 6te Aar for de paafølgende sex Aar til bestandige Assessores udnævner, samt trende af de øvrige Tilforordnede udi Hospitalets Direction, som ikke haver siddet i Hospitals-Retten, hvilke Tilforordnede Ober-Directionen udnævner, og, om Sagen skulle angaa Medicorum Forretninger, da, efterdi derom udfordres erfarne Medici til Dommere, requirerer Directionen tillige til Ober-Dommere, tvende Professores Medicinæ og enten en af de andre Vores Liv-Medicus eller og Stads-Physicum eller begge tillige. Men, naar det angaar Chirurgorum Forretninger, da tages i Stedet for den ene af Professoribus Medicinæ og Stads-Physicus, tvende af de habileste Chirurgis i Kjøbenhavn, som ere Assessores udi Collegio Medico, men, om det angaar Apothekerens Forhold, da Vores Hof-Apotheker tilligemed tvende Stads-Apothekere, som haver længst forestaaet Officinen; hvad da denne Ober-Ret dømmer udi Sagen, derfra tillades ingen yderligere Appel eller nogen ydermere Proces eller Rettergang desangaaende; men Dommene befordres til vedbørlig Execution ved de Tilforordnede udi Directionen, eller hvem de dertil beskikker, alt paa lovlig Maade.

18.

Foruden denne Ober-Ret indstævnes ligeledes inden Aar og Dag, alle de ved Hospitalets Jurisdiction forefaldende Judicial-Forretninger, som efter Loven til Ober-Retten bør indstævnes.

19.

Til at udstede Stevningerne og Acterne samt føre Protocollen som Skrivere ved Hospitals-Retten, saa vel som Ober-Retten, beskikker de Tilforordnede i Directionen, hvem af Betjentene, de for godt befinder.

20.

Stevninger til Hospitals-Retten udstædes under Hospitalets mindre Segl, men Ober-Rets-Stevningerne under Hospitalets store Segl og ligeledes udfærdiges Domme og andre Acter.

21.

Retten's Gebühr ved Hospitals-Retten erlægges og betales, ligesom almindelig ved alle Under-Retter udi Vores Kongelige Residence-Stad; men ved Ober-Retten, ligesom for Højeste-Ret, men beregnes Hospitalet til Indtægt, naar det, som den almindelige Skriverløn for et Ark Papir, udenfor Retten, at skrive i Landet koster, derfra er vorden afdraget.

22.

De Skifter, som forefalde efter de af Hospitalets Ober- og Under-Betjenter, som tjene i Hospitalet og ved Døden afgaar, lader de Tilforordnede udi Directionen, paa lovlig Maade forrette, enten ved Inspectøren, eller hvem de finder for godt dertil at beskikke. Men naar Skiftet er sluttet, communiceres Skiftets Udfald til Stadens Magistrat, som sætter de umyndige vederhæftige Værge og drager Omsorg for Børne-Midlernes Sikkerhed.

23.

Ligeledes lader de Tilforordnede udi Directionen de udi Hospitalet og paa dessen Grund forefaldende Auctioner og øvrige af Jurisdictionen dependerende Actus Judiciales forrette ved hvem de for godt befinder, dog alting sker paa lovlig Maade, og at de over deres Judiciales-Forretninger holder rigtige Protocoller, til Efterretning for alle Vedkommende, saaledes at samme kan gives vedbørlig beskreven, naar forlanges.

24.

Endskønt Vi Allernaadigst have, som forbemeldt, befriet Hospitalet for Politien og alle andre Jurisdictioner, ville Vi dog Allernaadigst, at Politien, saavel som alle andre Jurisdictioner, uden nogen Betaling, skal gaa Hospitalet til Haande og være dem behjælpelige udi alle de Tilfælde, hvorudi de Hjælp og Assistance maatte rekvirere, og det uden nogen optænkelig Exception og Indvending.

25.

Hospitalet skal ej alene i Almindelighed være befriet for at bruge Stemplet Papir til nogen af deres Forretninger inden eller uden Retterne; men de skulle end og gratis og uden nogen Slags Sportlers, Skriverløn eller Betalings Erlæggelse, nyde fra Vores Cancellier, Collegier og Retterne over alt beskreven, alt hvis de derfra behøver.

26.

Hospitalet skal nyde fri Porto, ej alene for de afgaaende Breve, som med Hospitalets Segl ere forseglede, imod vedbørlig Attest fra een eller tvende af de Tilfor-

ordnede udi Directionen, men end og for alle de Breve, som til Hospitalet adresseres, efter Attest, at det er Hospitalet og Directionen alene vedkommende.

27.

Paa det dette Gudelige og Christelige Værk desto bedre efter Vores Gudelige Intention kan nyde sin Fremgang, have Vi Allernaadigst overgivet og fortroet Ober-Directionen for denne Stiftelse til saadanne udvalde Mænd af Vores kjære og tro Undersaatter, som vi have fuldkommen Fortrolighed til, og ere forvissede med tilbørlig Iver og Nidkjærhed ville sørge for Vores Allernaadigste Intention og Øjemeds Opfyldelse. Til den Ende have vi Allernaadigst beskikket til Ober-Directører *Trende* af Vores Tro Udvalde Mænd og Ministre, som Vi derom Vores specielle Allernaadigste Ordre have ladet tillægge. Og, om flere Ober-Directører skulle fornødiges, ville vi dennem *à parte* Allernaadigst beskikke.

Samtlige disse Ober-Directører skulle have Magt og Myndighed, ej alene i Almindelighed, men endog i Særdeleshed, uden videre allerunderdanigste Forespørgsel, at resolve, decidere og anordne, alt hvis de fornøden, nyttig og tjenlig eragte, til denne Vores Allernaadigste Stiftelses Befordring og Vedligeholdelse, uden nogensinde derfor nu eller i Fremtiden at vorde krævede til Ansvar. Til hvilken Ende alt, hvis de som Ober-Directører befaler og anordner, skal anses lige saa gyldig og forbindtlig, til Efterlevelse for alle og enhver, som haver noget Embede eller Forretning udi Hospitalet, som det af Os selv Allernaadigst var forordnet og befalet. Men skulle de finde det raadeligt, at gøre nogen Anordning,

som kunde have Anseende af nogen Slags optænkkelig Forandring udi denne Stiftelse, da refereres Os samme forinden, til Vores Egen Allernaadigste Foranstaltning og Resolution.

28.

Paa det og bemeldte Ober-Directører, hvis andre høje og vigtige Forretninger ikke tillade dem dagligen at opholde sig med de udi Hospitalet forefaldende Forretninger at tilse, desto bedre kan faciliteres og lettes udi det store Arbejde og Møje, som Hospitalets Direction vil medføre, have Vi ligeledes Allernaadigst beskikket visse Tilforordnede udi Directionen, som skulle gaa dem til Haande udi den daglige Direction, og samme forestaa, nemlig:

1) Een af Vores Liv-Medicus, nemlig for nærværende Tid Os Elskelige *Johan Henrich von Berger*.

2) Directør General udi Anatomien og Chirurgien, nuværende eller efterkommende.

3) Vores Hof-Chirurgus, nuværende eller efterkommende. Hvilke samtlige skulle i Særdeleshed føre Directionen over Hospitalets Medicum og Chirurgum, samt de ved Hospitalet tjenende Candidatos Medicinæ og Chirurgiæ, og ej alene flittig tilse med dennem, at de efterleve de dennem ved Tiltrædelsen under Ober-Directørernes Hænder givende Instructioner, og idelig Nat og Dag gøre deres Embede med Aarvaagenhed, Troskab, Flid og Agtsomhed, saaledes at intet vorder efterladt af det, som kan og bør tjene de Syge til Lægedom, Pleje, Opvartning og Husværelse, men endog gaa dem til Haande med Raad og Daad og instruere dem, hvorledes de i paakommende Tilfælde sig skulle forholde, samt Tid

efter anden observere, hvad der kan være at tillægge udi de dennem ved Tiltrædelsen givne Instructioner, paa det samme kan vorde Instructionerne tilføjet, efterdi Vi Allernaadigst lade de Syges Lægedom, Pleje og Opvartning fornemmelig, og i Særdeleshed paa deres Direction og Forsorg ankomme, ej paatvivlende de jo i alle Ting vil stræbe at svare til den Allernaadigste Fortrolighed, Vi derudinden have fattet til deres Direction og Opsigt, men samme saaledes forrette, som de agte det for Gud og Os at være ansvarlige. Naar det kommer saavidt, at Hospitalets Apothek kommer i Stand, skal de med det samme og den derved gjørende Indretning ligeledes have den fornødne Opsyn.

4) Tvende af de Danske Committerede eller Tilforordnede udi Cammer-Collegio, som kunde alternere i at forfatte Decisionerne over de reviderede Regnskaber og samme expedere, samt tillige med Regnskaberne, Antegnelserne og Besværingerne omsendes til de øvrige Tilforordnedes Examination og Underskrift. Bemeldte Committerede udnævner selv og antager tvende Renteskrivere, som kunde alternere i at revidere uopholdelig hjemme i deres Huse saavel Oeconomi ugentlige, som Inspectørens maanedlige Regnskaber, forfatte derudi Antegnelser, og naar de finde samme tilbørligen at være besvarede, saa at ingen videre Besværing behøves, forsende samme til dennem for at vorde deciderede. Disse tvende Renteskrivere nyde hver aarlig af Hospitalets Casse for deres Arbejde 20 Rdlr.

5) En Gejstlig Mand, som alle Tider skal være Vores Confessionarius eller første Hof-Prædikant, og have Indseende med, at den ved Hospitalet værende Præst tilbør-

ligen forretter sit Embede, og efter det Kald, hvortil han er kaldet, vedbørlig sørger for Gudsfrygts Øvelse udi Hospitalet og de hannem betroede Sjæle, enhver efter sin Tilstand og Omstændigheder.

6) En Lovkyndig Mand, som i alle Lov og Ret paa-gjældende Tilfælde skal give sit Betænkende og dirigere Rettens Pleje, hvortil vi Allernaadigst ville have forordnet Vores nuværende eller efterkommende General-Fiscal.

7) Tvende vederhæftige Borgermænd, som forstaar sig paa Handel og Negoce og de udi den borgerlige Næring daglig forefaldende Forretning og tillige med deres Hustruer, som Vi derfor tillige med deres Børn med al Kongelig Naade ville anse, kunde gaa Hospitalet i Særdeleshed til Haande, med at se de til Hospitalets ufor-gængelige Brug nødvendige Ting, for billigste Priser indkøbte, og efterse jevnlig Oeconomi Forraader af Pro-viant samt Spisningen, hvorledes den efter Medicorum Forskrift tillaves og gives, hvorledes de holder Hus med Ulden og Linned item den daglige Renlighed ved Sen-gene, Opvartningen og Tvætten, samt ellers i Husene inden og uden Dørene, og, dersom det skulde enten hænde sig, at bemeldte Borgere, eller nogen af dem maatte være ugift, eller og det maatte falde bemeldte tvende Koner alene for besværlig altid at vedblive dette Tilysn, ville vi Allernaadigst, at de Tilforordnede udi Directionen anmoder og tilforordner i deres Sted andre gudfrygtige og huslige formuende Borger-Koner, som Vi Allernaadigst ville være betænkt paa, ved forefaldende Lejlighed, naar de have nogen Tid gjort Hospitalet nyt-telig Tjeneste, i Naade at anse, enten med deres Børns

Befordring, naar de til et og andet maatte befindes dygtige og bekvemme, eller i andre Maader, efter enhvers Tarv og Omstændigheder, naar samme Os Allerunderdanigst vorder af den samlede Direction foredraget. Skulde Vi Allernaadigst finde for godt, flere Tilforordnede udi Directionen at anordne, ville Vi dennem derom enhver især Vores Allernaadigste Ordre tillægge. I det øvrige skulle disse samtlige Tilforordnede have almindelig Tilsyn med Hospitalets Betjenter, Hospitalets Capitaler, Indkomster og Rettigheder, slutte alle Contracter, som med Hospitalet indgaas, og samme underskrive, give deres Betænkning over alt det, som forefalder, og ikke tillade at Betjenterne noget betydeligt foretager i Hospitalet til Udgift, uden deres Forevidende og Tilladelse, samt Ober-Directionens derpaa indhentede Approbation. Ligeledes skulle de besørge alle Hospitalets Capitaler paa Rente, imod vedbørlig Pant udsatte, og hvis ikke paa Rente kan udsættes, udi den Kongelig Octroyerede Bank deponeret, udstæde samt underskrive de Assignationer, som gives paa samme Penge eller andre, og derover lade holde en ordentlig Cassa-Bog. *In Summa* alt hvad der udfordres til en nøje og fuldkommen Direction, skulle de iagttage, som de agte for Gud, Os og Ober-Directionen med en god Samvittighed at være ansvarlige; til hvilken Ende de hver 14de Dag i det mindste, eller saa ofte Nødvendigheden det udfordrer, skulle møde udi Hospitalet paa en bestemt Tid om Eftermiddagen Vinter og Sommer og anhøre alt, hvis enten den ene eller den anden af Betjentene haver at proponere, samt deliberere over alt hvis, som udfordrer nogen Deliberation og Overlæg, og derover ad Protocollum efter

de fleste Stemmers Medfør, give deres Resolution til Vedkommendes Efterretning, hvilken Resolution da gælder til fuldkommen Efterlevelse.

Men, om der ikke mere end een af de Tilforordnede skulle være til Stede, gælder den tagende Beslutning alene indtil næste Samling, da den af de flere til Stede kommende atter efterses, og enten ratificeres eller *per plurima* forandres. Og, naar bemeldte Tilforordnede alene quartaliter forevise deres Resolutioner til Ober-Directionen, udi en samlet Direction, og samme af Ober-Directionen vorder approberede, skal de Tilforordnede til evig Tid, for al Ansvar og Tiltale, Directionen betræffende, være befriede.

29.

Alle Ober-Directørerne skulle ellers samles ordentlig eengang hver fjerding Aar udi Hospitalet, tilligemed de Tilforordnede udi en samlet Direction, og der gennemsee den af de Tilforordnede udi Directionen holdte Deliberations-Protocol, saa vel som de af dennem givne Resolutioner, og enten samme med deres Underskrift stadfæste, eller og selv give ny og anden Anordning for Eftertiden, og ellers give deres Resolution paa alt, hvad af de Tilforordnede vorder proponeret. De skulle ligledes efterse de af Inspektøren aflagde maanedlige Regninger og Tilforordnedes Decisioner med deres Paategning stadfæste. De skulle af den holdende Cassa-Bog lade sig give Underretning om Hospitalets Capitaler, og dessen Behandling, saa vel som hver Aar eller alle tilige, ligesom deres Lejlighed det tillade, tage udi egen Øjesyn de ved Hospitalet værende Anstalter, hvorledes

samme vedligeholdes, og efterse saavel Oeconomi Forraader, som Spisningen, og hvorledes Husholdningen i enhver Post især inden og uden Hospitalet holdes, nøje efterforske samt lade sig være angelegen at beskytte Hospitalet ved de, samme af Os Allernaadigst forundte Friheder, og, saa vidt mulig, søge at erhverve Hospitalet fremdeles alle Fordele og Friheder, som kan tjene til dets Vedligeholdelse og Fremvæxt.

30.

Til Ober-Betjentene ved dette Hospital ville vi Allernaadigst, at Ober-Directørerne skulle beskikke og installere:

1) En Inspector, som skal, foruden fri Hus i Hospitalets Bygninger, nyde aarlig Løn efter det af Os Allernaadigst confirmerede Reglement og Vores Allernaadigste Confirmation paa sin Bestalling.

2) En Præst, som skal ordineres, men være eenlig i Hospitalet, og foruden fri Hus, Lys og Brænde, nyde aarlig Løn efter Reglementet og Vores Allernaadigste Confirmation, alene paa 3 Aar, saasom han derefter ved allerførste forefaldende Vacance, Allernaadigst Befordring kan have at forvente.

3) En Oeconomus, som nyder Bestalling og Løn for sig og en Oldfrue, efter Reglementet og Tidernes Omstændigheder.

4) En Medicus, som nyder Bestalling og Løn efter Reglementet, samt fri Hus-Værelse i Hospitalet, og Vores Allernaadigste Confirmation paa sin Bestalling i 6 Aar.

5) En Chirurgus Ordinarius, som nyder fri Hus, Lys

og Brænde i Hospitalet og desforuden aarlig Løn efter Reglementet, samt Bestalling og Vores Allernaadigste Confirmation paa 6 Aar.

6) Tvende Under-Chirurgi af de Kongelige Pensionister, som nyder hver et Tillæg af 50 Rdl. aarlig, samt fri Hus, Ild og Lys udi Hospitalet.

7) Tvende Candidati Medicinæ, som ligeledes i Hospitalet nyder fri Hus, Ild og Lys, samt hver 100 Rdl. aarlig Løn.

8) Tvende Studiosi Chirurgiæ, eller saa kaldede Svende, som nyder i Hospitalet fri Hus og Ildebrand, samt 6 Rdl. maanedlig.

9) En Hospitals-Skriver, som nyder fri Hus, samt Spisning hos Inspectøren og desforuden 150 Rdl. aarlig i Løn. Hvorimod han skal holde Contra-Bog med Inspectøren og Oeconomus over alt det, som udi Inspektionen forefalder, og ellers gaa Inspectøren til Haande udi alt, som ved Inspectøren forefalder, og han hannem, som Hospitals-Skriver finder for godt at befale til Hospitalets Tjeneste, efter de ved de speciales Instructioner derom gjorte eller herefter gørende Anordninger. Bemeldte Hospitals-Skriver nyder alene Bestalling af Ober-Directionen.

31.

Under-Betjentene antager Inspectøren, Oeconomus og Oldfruen selv, saamange som de, enhver til deres Tjeneste i Hospitalet vel at forrette og bestride, uomgængelig fornøden maatte eragte. Dog lønner Hospitalet ikke flere af dem, end saa mange som de Tilforordnede i Directionen, efter Tidernes Omstændigheder og de Syges Tal finde fornødent hvert halve Aar ved Reglementet at

fastsætte, og det paa følgende Maade ugentlig, nemlig for det første:

- 1) Hver Vasker-Pige 1 Rdl. 1 Mark
- 2) Portneren 1 Rdl.
- 3) En Vægter 1 Rdl.
- 4) Hver gl. Kone 4 Mark
- 5) Hver Opvarterske 4 Mark
- 6) En Arbejdskarl 1 Rdl.

32.

Hospitalets Bud derimod, som skal bruges til de ved Directionen forefaldende Budskaber, antager de Tilforordnede udi Directionen, og lønner ham af Hospitalets Kasse med 1 Rdl. 2 Mark ugl., samt instruerer ham, hvad hans Embede skal være; bemeldte Bud logerer i Hospitalet.

33.

De af Hospitalets Betjente, som staar for noget Regnskab, skulle anses som Kongelige Regnskabs-Førere, og Hospitalet i alle paakommende Tilfælde have den samme Prioriteerlige Ret til deres Midler og Effecter, som Vi Allernaadigst have, eller herefter tilholde Os hos Vores Regnskabs-Førere, hvorfor hverken Inspectøren eller Oeconomus maa pantsætte eller afhænde deres Ejendomme, uden Directionens skriftlige Minde og Tilladelse: Skulde de derimod handle, skal al den Paasætning og Afhandling, de derimod foretage sig, være uefterrettelig og ikke geraade Hospitalet til Præjudice i nogen Maade.

34.

Hospitalet ville Vi Allernaadigst forunde tvende Segl, nl. et mindre og et større, hvormed alle de fra Hospitalet udgaaende Breve, samt udstedende Acter, Instructioner og Forretninger skulle forsegles.

35.

Hospitalet ville Vi Allernaadigst forunde, ligesom vi og hermed Allernaadigst forunde, Frihed at holde eller lade holde i Hospitalet et eget Apothek, hvilket skal have og nyde lige Frihed og Privilegier med de andre privilegerede Apotheker i bemeldte Vores Kongelig Residens-Stad Kjøbenhavn, nu og i Fremtiden, uden Hinder i nogen optænkelig Maade, af hvem det maatte være.

36.

Hospitalet maa ej alene udenfor Hospitalet ved Indgangene sætte saa mange Blokke, som de finder tjenligt, for at samle Almisser i; men de maa end og ved de Besøgelser, som sker i Hospitalet, saa vel som ved alle Brudevielser, Barnedaab og Begravelser samt andre Solenniteter over alt i Rigerne, lade samle saa mange frivillige Gaver, som de finde tjenlig, at sætte Forsøg paa at erholde, og det paa hvad Maade de, efter bedste Overlæg finder det tjenligt, hvorudi Biskopperne og Gejstligheden over begge Rigerne, saa vel som alle Vores Embeds-Mænd, høje og nedrige, af verdslig og militær Stand dennem, saasnart dennem gives rigtig Genpart af denne Post i Fundatsen bør, uden videre Expedition andetsteds fra at forvente, være Directionen og dem, som de dertil beskikker, behjælpelige, uden nogen allermindste Vægning, Ophold eller Forhindring.

37.

Til at vedligeholde dette af Os Allernaadigst stiftede Hospital have Vi Allernaadigst skænket og henlagt, ligesom Vi og hermed Allernaadigst skænker og henlægger,

samtligte Intraderne af Vores Norske Post-Væsen, hvilke, ligesom de efter Haanden paa de derpaa hæftende Pensioner vorder befriede, til evig Tid skal henhøre til dette Hospital, og ingensinde til noget andet Brug henvendes, under hvad Skin det end være maatte, men af de Tilforordnede udi Directionen oppebæres og til Hospitalets Brug og Nytte alene anvendes.

38.

Naar Hospitalet skulle lade foretage nogen Bygning af nye, hvortil Forraad af Materialier skulle udfordres, ville Vi paa samme Materialier, efter Directionens nærmere Rekvisition, dennem Allernaadigst Told- og Accise-Frihed forunde.

39.

Ligeledes naar det maatte hænde sig, at Hospitalet skulle selv lade spise og forflege Syge i Hospitalet, ville Vi, imod at alle de Varer, som forbruges, rigtig fortoldes, Hospitalet aarlig i Proportion af den Told, som efter Told-Bøgerne maatte befindes, for Hospitalets brugende Varer, virkelig at være betalt, noget vist, efter eget Allernaadigste Godtbefindende, lade godtgøre.

40.

Vi tillade og bevilge end ydermere Hospitalet og de Tilforordnede udi Directionen, at betjene sig til alt det Arbejde af alle Slags Haandværker, som til Hospitalets Tjeneste udfordres, af hvad Slags Personer de for godt finder, i deres Tjeneste at antage, enten samme i Laugene er indskrevne eller ej, naar alene bemeldte Personer logerer i Hospitalet og ikke arbejde for nogen

anden, og, naar da bemeldte Personer have tjent Hospitalet i 6 Aar, og bevise med Directionens Attest, at deres Haandværk vel have forstaaet, og have tjent Hospitalet trolig og upaaklagelig, ville Vi, imod at de gøre deres Mesterstykke, Allernaadigst tillade dem, uden videre Lære, i Laugene udi Kjøbenhavn, at antages.

41.

Hospitalet maa nyde Rettighed og Frihed til, i Hospitalet at lade brygge alt det Øl, samt bage det Rug- og Hvedebrød, som til Hospitalets egen Brug behøves, — dog at samme Frihed ikke misbruges eller extenderes videre, end til Hospitalets egen Fornødenhed.

42.

Som Vi hidindtil have ladet samtlige Bygningerne ved Hospitalet i Stand sætte, saa ville Vi og fremdeles Allernaadigst paa egen Bekostning lade samme fuldføre og sætte i fuldkommen Stand, og forsyne Hospitalet med saa mange Vandledning og saa megen Forraad af Vand, som til Hospitalet nu eller i Fremtiden kunde udfordres, uden at samme skal komme Hospitalet til nogen Udgift eller Besværing; men, naar det eengang er overleveret i fuldkommen Stand, underholder Hospitalet selv alle Ting af den dertil Allernaadigst henlagte Fond.

43.

Som Vi Allernaadigst have ladet forordne een egen Indretning til frugtsommelige Quinders Forløsning og Barnefødsel, saa, naar samme kommer til nærmere Fuldkommenhed, ville Vi derom lade gøre en nærmere An-

ordning, som denne Vores Allernaadigste Fundats skal vorde tilføjet.

44.

Og, som Vi Allernaadigst have taget dette Hospital udi Vores Allernaadigste Protection, og Vi hjerteligen ønsker og attraar, at dette gudelige Værk maa nyde behørig Fremgang og Bestandighed, saa forlene Vi Allernaadigst dette Hospital, foruden de i denne Foundation benævnte Friheder og Privilegier, baade i Almindelighed og i Særdeleshed alle de Benaadninger, Friheder og Privilegier, som det Fattiges Væsen her i Riget, eller noget Hospital eller Stiftelse i Særdeleshed udi Vore Riger og Lande forhen af fremfarne Konger højlovlig Ihukommelse kan være forlenet, ligesaa fuldkommen, som om samme Privilegier, Friheder og Benaadninger her udi denne Allernaadigste Fundats Ord til andet kunde være indførte, samt bede og formane alvorligen Vores kongelige Successores udi Regeringen, at de bestandig tage dette Hospital under Deres Kongelige Protection og strængeligen holde derover, at denne Vores Allernaadigste Stiftelse vorder vedligeholdt.

Vore Kjære og Tro Undersaatter derimod forbyde Vi strængeligen og alvorligen, ingen Hinder eller Forfang i nogen optænkelig Maade derudi at gøre, under Vor Kongelig Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot Fredensborg
den 6. Augusti Anno 1756.

Under Vor Kongel. Haand og Segl.

FRIDERICH R.

(L. S.)

NAVNEREGISTER

De kongelige Personer er ikke medtaget.

- Ahlefeldt, C. W. von, General. 100, 122, 170.
- Ahlefeldt, Birthe, Stuekone. 135.
- Alexander Severus, romersk Kejser 222-235. 144.
- Andersdatter, Birthe, Stuekone. 136.
- Bang, Frederik Ludvig, Professor, dr. med., Overmedicus. 71, 78, 149.
- Oluf (Ole) Lundt, Professor, dr. med., Overmedicus. 44.
- Bartholin, Thomas, Professor, dr. med. 11, 113.
- Berg, Stadsmusikant. 140.
- Bergen, Johan Georg von, Reservekirurg. 132.
- Berger, Chr. Johan, Professor, dr. med. 131.
- Johan Just v., Livmedicus. 51, 54, 55, 59, 61, 65, 86, 96, 100, 101, 137, 138, 148, 163.
- Boerhaave, Herman, Professor, Leyden. 115, 116, 117.
- Braun, Simon Gottfried, Livkirurg. 18.
- Buchwald, Balthasar Johannes de, Professor, dr. med. 13, 15, 18, 19, 56, 144.
- Johannes de, Professor, dr. med. 13.
- Cappel, Joachim Diderich, Apoteker. 94, 95.
- Caspersen, Regimentsfeltskær. 97.
- Classen, Johan Frederik, Generalmajor. 86, 87.
- Clausens, Ellen, Peter, Stuekone. 135.
- Cramer, Søren Jensen, Groshandler. 102.
- Crüger, Simon, Generaldirektør. 51, 59, 60-68, 72, 81-89, 93, 97, 100, 101, 113, 114, 123, 130, 133, 137, 142, 143, 147, 155-165, 170.
- Dalberg, Niels, Bergsraad. 78, 88.
- Dehn, Frederik Ludvig v., Minister. 40.
- Detharding, Georg, Professor. 18.
- Eigtved, Nicolai, Generalbygmester. 20-27, 31-38, 41-49, 64, 91, 94.
- Elmer, Hospitals skriver. 161.
- Faber, Knud, Professor, dr. med. 9.
- Fabricius, Johan Christian, dr. med., Overmedicus. 147.
- Peter, dr. med. 148.
- Finckenhagen, Johan, Justitsraad. 51, 69, 71, 137.
- Fortling, Hofstenhugger. 86, 87.
- Gredsted, Præst ved Frederiks Hospital. 66, 69.
- Hales, Dr. 87.
- Haller, Albrecht v., Professor, Göttingen. 116, 117.
- Hempel, Bernd Heinrich, Regimentsfeltskær. 120.
- Hennings, Vilhelm, Generaldirektør. 131, 148.

- Hersleb, Peder, Biskop. 139.
 Heydens, Anne Lucie, Tjenestepige. 141.
 Holstein, Johan Ludvig, Statsminister. 18, 40, 53, 58.
 Høeg, Jørgen, cand. med. 148.
 Ibsen, Hofkantor. 140.
 Isager, Kristen, dr. med. med. Arkæolog. 10.
 Jensenius, Carl, dr. med., Overmedicus. 77, 97, 101, 103, 112, 129, 132, 136-148, 152, 154-164.
 Junge, Brandmajor. 133.
 Jørgensen, Johan, Klædehandler. 102.
 Kallensen, Reservekirurg. 123.
 Kirketerp, Hofarkitekt. 75.
 Kratzenstein, Christian Gottlieb, Professor. 152.
 Krause, Muremester. 78.
 Kølpin, Overkirurg. 123.
 Lange, Philip de, Muremester. 81, 82.
 Laub, Hieronymus, Livlæge. 14, 15.
 Lorenzen, Vilhelm, dr. phil., Bygningshistoriker. 30, 32.
 Lowson, Andreas, Kirkeinspektør. 96, 137.
 Lühe, v. d., Overpræsident. 100, 122, 170.
 Lützhøft, Frederik, Overlæge. 147.
 Norrie, Gordon, Stabslæge. 144, 148.
 Moltke, Adam Gottlob, Overhofmarskal. 17, 26, 40, 41, 51, 52, 56, 77, 81, 85, 93, 100, 112, 122, 129, 170.
 Müller Christian Frederik, Kobberstikker. 57, 173.
 Müller, Remmeschnider. 70.
 Møller-Christensen, Vilhelm, dr. med. med. Arkæolog. 10.
 Oeder, Georg Christian, Professor. 75, 77.
 Panum, Peter Ludvig, Professor. 147.
 Petersen, Julius, Professor. Medicinalhistoriker. 15, 77, 117.
 Pettersen, Inger, Jordemoder. 65, 66.
 Petzold, Johan Christoph, Billedhugger. 27, 41.
 Quist, Hofpræst. 140.
 Ravn, Økonom. 158, 159, 163.
 Rottbøll, Christian Friis, Professor. 145.
 Schienck, Joseph, Regimentskirurg. 120.
 Schönheyder, Johan Franciscus Gottlieb, Kirurg. 120.
 Spierling, David, Overkirurg. 72, 89, 117, 122, 123, 131, 132.
 Struensee, Johan Frederik, dr. med., Geheimstatsminister. 131.
 Swieten, Gerhard v., Professor, Grundlægger af Wienerskolen. 116.
 Sydenham, Thomas, pr. Læge, London. 115.
 Thurah, Laurids de, Generalbygmester. 46-48, 51, 52, 67, 79-81, 84, 85, 87, 88, 94.
 Tode, Johan Clemens, Professor dr. med. 18.
 Valais. 81.
 Wandeler, Peter Rudolph, dr. med., Stadsfysikus. 14, 15, 18, 114.
 Wasserschlebe, Joachim, Justitsraad. 51, 55, 68, 137.
 Weber, Martial, Arkitekt. 26.
 Wedderkamp, Gabriel, Kirurg. 120.
 Wernecke, Christian Levin, cand. med. 130, 159, 161, 167, 172.
 White, Joris, cand. med. 130, 172.
 Wilbrecht, Abraham, Reservekirurg. 132.
 Wohlert, Johan Frederik, Hofkirurg. 51, 54, 55, 89, 96, 100, 101, 123, 131, 132, 137, 138, 155, 170.
 Wæver, Peter, Portner 136.
 Zeise, Accoucheur, 156.

ARKIVALIA

R. Rigsarkivet, L. Landsarkivet.

- Bau und Einrichtungs Cassa Rechnung des Königl. Friedrichs Hospital zu Copenhagen vom 20. Martii 1752 bis 26. Juli 1759 m. Bilag. R. Copiebog for særdeles Expeditioner 1757-1835. L.
- Diverse Dokumenter Accouchementsanstalten vedrørende 1750-1781. L.
- Frederiks Hospitals Direktions Deliberationsprotokoller 1757-1761. L.
- Frederiks Hospitals Cassa Bog 1757. L.
- Latinske Journaler ved Frederiks Hospitals medicinske Afdeling 1757. L.
- Protokol angaaende Hospitalets Indretning 1755. L.
- Protokol over Reskripter, Resolutioner m. m. 1750-1808. L.
- Samling af de for Fødselsstiftelsen og Frederiks Hospital gældende Retsregler. R.
- Andre benyttede Kilder er angivet i Teksten.
- Portrætbillederne* stammer, hvor andet ikke er anført i Teksten, fra det kgl. Biblioteks Kort- og Billedsamling.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord.	5
Indledning.	9
Der trænges til et Hospital	13
Eigtveds Hospitalsplan	20
Hospitalsgrunden	29
Byggearbejdet	38
Ordningen af Sygestuerne	43
Thurahs Ændringer af Eigtveds Plan	48
Administrationskommissionen	51
Kommissionens Virksomhed	55
Hospitalets Ledelse.	58
Hospitalets Personale.	59
Forhandling om Oprettelse af en Fødeafdeling	64
Bespisningen	67
Inventaret.	69
Patienternes Beklædning	70
De forskellige Lokalteter i Hospitalet og deres Anvendelse	71
Funktionærværelsernes Udstyrelse	76

Badstuen	77
Priveterne	79
Vandforsyningen	83
Brolægningen	84
Opvarmningen og Ventilationen af Sygestuerne . .	86
Operationsstuerne.	88
Kirken	91
Apoteket	94
Fundatsen.	96
Instruktion for Hospitalets Medicus	103
Instruktion for Hospitalets Chirurgus	117
Spisereglementet	124
Ansættelse af Lægepersonalet	129
Kommissionen slutter sit Arbejde.	132
Indvielsen	139
Virksomheden paa Hospitalet begynder	142
Hospitalets første Medicus, Carl Jensenius	143
Blev der holdt collegia clinica?	147
Journalerne	149
Strid mellem Crüger og Jensenius.	154
Fundats for Friderichs Hospital	175
Navneregister	202
Arkivalia	204